

Nina Lipponen

**NUORTEN
TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEENSAAJIEN
TULEVAN KEHITYKSEN VAIKUTUKSET
ELÄKEJÄRJESTELMÄN
TALOUDELLISEEN KESTÄVYYTEEN**

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Nina Lipponen: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulevan kehityksen vaikutukset eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN
Ohjaajat: Elias Oikarinen & Lasse Koskinen
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma, Vakuutustiede
Huhtikuu 2020

Työkyvyttömyys on merkittävä riski yksilöille, yrityksille, eläkejärjestelmälle kuin myös yhteiskunnalle laajemminkin. Yksilön osalta työkyvyttömyyteen liittyy terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia riskejä esimerkiksi tulonmenetyksien ja syrjäytymisen tai eriarvoistumisen muodoissa. Yrityksien näkökulmasta työntekijän työkyvyttömyys vaikeuttaa muun muassa töiden toteuttamista ja se voi johtaa myös korkeampiin työkyvyttömyyseläkemaksuihin. Eläkejärjestelmään työkyvyttömyys vaikuttaa kahdesta suunnasta, sekä maksettavien eläkemaksujen että menetettyjen tulojen muodossa. Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin mukaisesti yhteiskunnan tehtäviin kuuluvat yksilöä koskevien riskien ennaltaehkäisy, ja toisaalta myös avunanto riskien toteutuessa.

Tutkielman tavoitteena oli hahmottaa, miten työkyvyttömyyseläkkeet ovat kehittyneet ja miten erityisesti nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukko tulee kehittymään tulevaisuudessa. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien mennyttä kehitystä tarkastellaan 1980-luvulta lähtien ja tarkastelun kohteena toimivat eläkkeensaajien määrät ikäluokittain, sairaudet, joiden vuoksi eläkkeelle jäädään sekä muutokset työkyvyttömyyseläkelajeissa, joita ovat esimerkiksi osatyökyvyttömyyseläke sekä kuntoutustuki. Nuorten, alle 35-vuotiaiden, työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulevaa kehitystä ennustetaan skenaarioanalyysin avulla. Tutkielmassa ennustetaan tulevaa kehitystä ja tarkastellaan, tuleeko tällä mahdollisesti olemaan vaikutusta eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN. Tutkimusaineisto on sekundääriaineisto, joka koostuu Eläketurvakeskuksen, Kansaneläkelaitoksen ja Tilastokeskuksen tilastoaineistoista.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaismäärä on pudonnut lähes kolmasosalla 1990-luvun lama-aikaan verrattuna ja tämä heijastuu myös kokonaistyökyvyttömyyseläkemenoihin. Alle 35-vuotiaiden osalta määrä on kuitenkin kasvanut vuodesta 2002 lähtien. Suurimmat sairauspääryhmät, joiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle jäädään, ovat tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairaudet ja mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairaudet vaikuttavat erityisesti vanhempiin ikäluokkiin ja nuorien osalta mielenterveyden häiriöt ovat selkeästi suurin myönteisten työkyvyttömyyseläkepäättökseen taustalla oleva sairauspääryhmä. Osatyökyvyttömyyseläkkeet sekä kuntoutustuet eli määräaikaisten työkyvyttömyyseläkkeet ovat molemmat kasvaneet tarkasteluajanjaksolla 2002–2017, mutta ne muodostavat vielä pienen osan kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä.

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus samanikäisestä väestöstä on jokaisessa luodussa skenaariossa arvioitu kasvavan. Tämän vaikutus eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN on monimuotoinen. Toisaalta nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on edelleen melko pieni ja heille maksettavat eläkkeet ovat keskimääräistä matalampia. Tästä huolimatta vaikutukset eläkejärjestelmään voivat kuitenkin olla pitkäaikaisia, mikäli henkilö päätyy työkyvyttömyyseläkkeelle nuorena. Suomen vähentynyt syntyvyys luo oman lisähaasteensa eläkejärjestelmän taloudelliselle kestävyYTEELLE, sillä työikäisten määrä vähenee tulevaisuudessa. Tällöin nuorten työkykyyn panostaminen muodostuu aiempaa tärkeämmäksi myös taloudellisesta näkökulmasta.

Avainsanat: hyvinvointivaltio, eläkevakuutus, henkilöriskit, työkyvyttömyys, työkyvyttömyyseläke, eläkejärjestelmän kestävyys, skenaario, nuoret, ennuste

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
1.1 Aihealueen esittely ja merkitys	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelmat	3
1.3 Tutkimusmenetelmät- ja aineistot	4
1.4 Tutkielman rajaukset ja rajoitukset	6
1.5 Teoreettinen viitekehys ja tutkielman rakenne	9
1.6 Keskeiset käsitteet	12
1.7 Aikaisemmat tutkimukset	13
2 HYVINVOINTIVALTIO, ELÄKEJÄRJESTELMÄN KEHITYS SEKÄ TYÖKYVYTTÖMYYS RISKINÄ	14
2.1 Suomi hyvinvointivaltiona	14
2.2 Suomen eläkejärjestelmän perusta	17
2.3 Työkyvyttömyys riskinä	19
3 TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEET JA NIIDEN RAHOITUS	21
3.1 Työkyvyttömyyseläke työeläkejärjestelmässä	21
3.2 Työkyvyttömyyseläke kansaneläkejärjestelmässä	22
3.3 Kuntoutustuki	23
3.4 Osatyökyvyttömyyseläke ja osakuntoutustuki	25
3.5 Yksilöllinen varhaiseläke ja työuraeläke	26
3.6 Työkyvyttömyyseläkkeiden rahoitus	27
4 MUUTOKSET TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEENSAAJISSA JA TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKEMENOISSA	31
4.1 Muutokset työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrissä ikäluokittain	31
4.2 Muutokset työkyvyttömyyseläkkeisiin johtavissa sairauksissa	34
4.3 Muutokset työkyvyttömyyseläkelajeissa	38
4.4 Työkyvyttömyyseläkemenojen kehitys	40
5 SKENAARIOANALYYSI	42
5.1 Johdanto skenaarioanalyyysiin tutkimusmenetelmänä	42
5.2 Huomionarvoiset muuttujat	45
5.2.1 Väestökehitys sekä nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä	45
5.2.2 Nuorten työkyvyttömyyseläkemenot	48
5.2.3 Eläkejärjestelmän menettämät tulot	49
5.2.4 Syntymätyökyvyttömät	52
5.2.5 Osatyökyvyttömyys ja työskentely työkyvyttömyyseläkkeen ohella	53
5.3 Skenaariot ja niiden mukainen kehitys	55
5.3.1 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien tuleva määrällinen kehitys	57
5.3.2 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulevat eläkemenot	63
5.3.3 Eläkejärjestelmän potentiaalisten tulojen menetys tulevaisuudessa	66
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	69
6.1 Ensimmäinen tutkimusongelma ja sen alaongelmat	70
6.2 Toinen tutkimusongelma	71
6.3 Tutkimuksen arviointi sekä jatkotutkimusehdotuksia	75
LÄHTEET	77
LIITE 1: Skenaarion 1 perustana olevat arvot sekä näiden pohjalta tehty ennuste	85
LIITE 2: Skenaarion 2 perustana olevat arvot sekä näiden pohjalta tehty ennuste	87
LIITE 3: Skenaarion 3 perustana olevat arvot sekä näiden pohjalta tehty ennuste	89

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELOT

Kuvio 1 Teoreettinen viitekehys	9
Kuvio 2 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat vuosina 1981–2017	31
Kuvio 3 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä, ikäluokittain	33
Kuvio 4 Alle 35-vuotiaat työkyvyttömyyseläkkeensaajat vuosina 2002 ja 2017	34
Kuvio 5 Työkyvyttömyyseläkkeeseen johtavien yleisimpien sairauspuoryhmien kehitys	36
Kuvio 6 Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt, ikäluokittain	37
Kuvio 7 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt, ikäluokittain	37
Kuvio 8 Työkyvyttömyyseläkelajien kehitys 2002–2017	39
Kuvio 9 Työkyvyttömyyseläkemenot 1995–2017	41
Kuvio 10 Väestökehitys 1993–2068	46
Kuvio 11 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen työkyvyttömyyseläke, €/kk	48
Kuvio 12 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuus 1992–2070, skenaariot 1, 2 ja 3	61
Kuvio 13 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä 1992–2017, skenaariot 1, 2 ja 3	61
Kuvio 14 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä 1992–2070, mikäli tämän väestöosuuden kehitys pysähtyisi vuoteen 2050	63
Kuvio 15 Nuorten työkyvyttömyyseläkemenot 2017–2070, M€, skenaariot 1–3	66
Taulukko 1 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuudet 1992–2017	47
Taulukko 2 Nuorten keskimääräiset kuukausiansiot 2007–2017	51

Taulukko 3 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuudet 2007–2017, ikäluokittain	51
Taulukko 4 Alle 35-vuotiaiden osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehitys 2002–2017	54
Taulukko 5 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehitys 2018–2070, skenaario 1	58
Taulukko 6 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehitys 2018–2070, skenaario 2	59
Taulukko 7 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehitys 2018–2070, skenaario 3	60
Taulukko 8 Nuorten keskimääräinen työkyvyttömyyseläke ja sen kehitys 2011–2017, €/kk	64
Taulukko 9 Nuoren keskimääräinen työkyvyttömyyseläke, €/kk, vuoden 2017 rahassa	65
Taulukko 10 Eläkejärjestelmän nuorten työkyvyttömyyden vuoksi menettämät tulot, 2017	68

1 JOHDANTO

1.1 Aihealueen esittely ja merkitys

Suomen eläkejärjestelmän kestävyys on herättänyt keskustelua niin ennen vuoden 2017 eläkeuudistusta kuin sen jälkeenkin. Kevan toimitusjohtaja Timo Kietäväinen arvioi syyskuussa 2017, että eläkejärjestelmämme kestävyys on ”yleensä ottaen hyvällä tolalla” (Aamulehti 2017). Eläkejärjestelmän kestävyyttä tutkitaan myös Suomessa säännöllisesti. Esimerkiksi Eläketurvakeskuksella (ETK) on käynnissä jatkuva hanke, jossa arvioidaan eläkemaksuja ja –menoja pitkällä aikavälillä (www.etk.fi 2018a). Eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN vaikuttavat monet tekijät, joista suurimmat merkitykset lienee kansantalouden kasvulla, työikäisten ja työssä olevien määrän ja palkkasummien kehityksellä sekä eläketoimijoiden sijoitusten tuotolla.

Eläkejärjestelmän yhden osan muodostavat työkyvyttömyyseläkkeet. Työkyvyttömyyseläkkeistä puhuttaessa esiin nousee usein niiden matala taso. Esimerkiksi Yle uutisoi lokakuussa 2017 29-vuotiaasta osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevasta miehestä, jonka eläke oli 200 euroa kuussa. ETK:n ekonomisti Juha Rantala ilmaisi huolensa erityisesti nuorista työkyvyttömyyseläkeläisistä ja hänen mukaansa työkyvyttömyyseläkettä ja vanhuuseläkettä saavien välille on muodostunut selkeä kuilu. (www.yle.fi 2017) Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työeläkkeensaajien keskimääräinen eläke olikin vuoden 2017 lopussa vain 1037 euroa ja mediaanieläke puolestaan 951 euroa kuukaudessa. Vanhuuseläkettä saavilla vastaavat luvut olivat 1532 ja 1397 euroa. (ETK 2018a, 56). Myöskään Suomen kansalaiset eivät näytä luottavan työkyvyttömyyseläkkeiden riittävyyteen. Vain 31 % vuoden 2018 Eläkebarometriin vastanneista (n=1004) olivat täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen ”Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon, mikäli henkilö tulee työkyvyttömäksi” kanssa (Eläkebarometri 2018, 7).

Positiivista kehitystä on kuitenkin myös tapahtunut. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrä on laskenut noin 90 000 hengellä viimeisten parinkymmenen vuoden aikana. Vuonna 1997 työkyvyttömyyseläkkeellä oli lähes 295 000 henkeä, kun taas vuonna 2017 määrä

oli enää noin 206 000 henkeä. Suurin työkyvyttömyyseläkkeeseen johtanut sairauspääryhmä oli vuonna 2017 mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Kuitenkin, erityisesti vanhemmissa ikäluokissa myös tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairaudet ovat yleinen työkyvyttömyyden syy. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi 20 935 henkeä vuonna 2017. Näistä henkilöistä alle 35-vuotiaita olivat 3 702 henkeä, eli 17,86 %. Kaikista vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkkeellä olevista henkilöistä alle 35-vuotiaiden joukko muodosti noin 8,00 %. (ETK & Kela 2018a; 2018b; 2018c)

Työkyvyttömyyseläke voidaan järjestelmästä riippuen myöntää aikaisintaan henkilön täytettyä 16 vuotta (kansaneläkejärjestelmä) tai 17 vuotta (työeläkejärjestelmä) ja se päättyy joko 65-vuotiaana tai vanhuuseläkkeeseen. Työkyvyttömyyseläkkeistä puhuttaessa on tärkeä tiedostaa, että tilastot sisältävät yleensä myös kuntoutustukea eli määräaikaista työkyvyttömyyseläkettä saavat henkilöt. Näin ollen alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet eivät välttämättä suoraan indikoi tulevana vuosina työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrää. Tilastoissa ovat mukana myös osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää osaeläkkeenä, mikäli henkilön työkyvyn katsotaan alentuneen ainakin kahdella viidesosalla, mutta ei kuitenkaan kolmella viidesosalla, jolloin on oikeutettu täyteen eläkkeeseen. (ETK 2018a, 19-20; ETK 2018b, 14)

Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkemenot olivat Suomessa yli 1,8 miljardia euroa vuonna 2017. Suurin menoja aiheuttava sairauspääryhmä oli mielenterveydenhäiriöt, joiden vuoksi maksettiin työkyvyttömyyseläkkeitä noin 714 miljoonaa euroa (38,3 % kokonaismenoista). Mielenkiintoista on kuitenkin se, että lähes 20 % mielenterveyshäiriöistä johtuvista työkyvyttömyyseläkemenoista koostui kuntoutustuesta, kun vastaava osuus tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi johtuvien työkyvyttömyyseläkkeiden menoista oli vain noin 13,28 %. (ETK 2018a, 100). Eron taustalla voi olla useita tekijöitä. Esimerkiksi nuorille voidaan katsoa tarjottavan herkemmin määräaikaista työkyvyttömyyseläkettä (kuntoutustukea) kuin jo lähellä vanhuuseläkeikää oleville henkilöille. Vastaavasti nuorten työkyvyttömyyden taustalla on useimmiten mielenterveydenhäiriö ja vanhemmilla ikäryhmillä puolestaan tuki- ja liikuntaelinten sairaudet (ETK 2016).

Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkemenot eivät kuitenkaan yksinään kuvaa kokonaisuudessaan työkyvyttömyyden aiheuttamia kustannuksia. Kun työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkemenot olivat reilu 1,8 miljardia euroa vuonna 2017, maksettiin

kansaneläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläkkeitä vastaavasti lähes 680 miljoonaa euroa (ETK 2018c). Vaikka tämä on vain reilu kolmasosa työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkemenosta, nostaa se koko eläkejärjestelmän kokonaistyökyvyttömyyseläkemenon lähes 2,5 miljardiin euroon. Vertailun vuoksi Suomen bruttokansantuote oli vuonna 2017 224 miljardia euroa eli työkyvyttömyyseläkemenot olivat yli prosentin suhteessa BKT:hen (www.stat.fi 2018).

Työkyvyttömyyseläkkeiden merkitys kansantalouteen on moninainen. Yksinkertaisimmillaan voidaan tarkastella työkyvyttömyyseläkemenoja ja niiden kehitystä. Työkyvyttömyyseläkemenoja voidaan yrittää pienentää monin keinoin, kuten esimerkiksi tukemalla kuntoutusta ja panostamalla enemmän varoja ennaltaehkäiseviin toimiin. Taloudellisesta näkökulmasta voidaan pohtia, kuinka paljon ennaltaehkäiseviin ja kuntouttaviin toimiin kannattaisi panostaa varoja verrattuna niistä saatuun hyötyyn. Pohjoismaisen hyvinvointimallin mukaisesti yhteiskunnan tehtävä on kuitenkin varautua kaikkiin yksilöitä koskeviin riskeihin ja huolehtia näiden hyvinvoinnista ilman, että arvioidaan puhtaasti sen taloudellista kannattavuutta (Välimäki 2013, 11, 13). Työkyvyttömyyseläkkeiden aiheuttamien kustannusten lisäksi eläkkeensaajat ovat samalla myös ainakin osittain poissa työelämästä, jolloin työkyvyttömyys aiheuttaa kansantaloudelle myös vaikeammin arvioitavia kustannuksia menetetyn työpotentiaalin muodossa.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelmat

Tutkimuksessa on kaksi osaa. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa on tarkoituksena selvittää merkittävimmät muutokset työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa ja tutkia, onko näillä muutoksilla ollut merkitystä työkyvyttömyyseläkemenoihin. Tärkeimmät tutkittavat muutokset ovat työkyvyttömyyseläkkeensaajien iät, eläkkeiden syyt sekä työkyvyttömyyseläkelajit. Työkyvyttömyyseläkkeen sisäisillä eläkelajeilla tarkoitetaan varsinaisia eläkkeitä (täysi eläke, jota ei ole myönnetty määräajaksi), määräaikaista eläkkeitä eli kuntoutustukia sekä osaeläkkeitä. Eläkkeiden syillä tarkoitetaan niitä sairauksia, joiden vuoksi myönteinen työkyvyttömyyseläkepääätös on annettu. Pyrin huomioimaan myös eläkejärjestelmän muutokset, jotka osaltaan vaikuttavat edellä mainittuihin asioihin. Näitä muutoksia verrataan

työkyvyttömyyseläkemenoihin, jotta nähdään, onko muutoksilla ollut merkitystä menojen kehitykseen.

Tutkielman toisessa osassa pureudutaan nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehitykseen ja tutkitaan, tuleeko tällä mahdollisesti olemaan vaikutusta eläkejärjestelmämme taloudelliseen kestävyYTEEN. Huomioon otetaan myös Suomen väestörakenteen muutos. Mahdollisia vaikutuksia eläkejärjestelmän kestävyYTEEN arvioidaan skenaarioanalyysin kautta. Skenaarioanalyysi sisältää kolme vaihtoehtoista mahdollista tulevaisuuden tilaa, jotka perustuvat menneeseen kehitykseen. Mennyttä kehitystä peilataan tulevaisuuteen, ottaen kuitenkin samalla huomioon tuleva väestörakenteen muutos väestöennusteen avulla. Skenaarioanalyysia tutkimusmenetelmänä esitellään tarkemmin luvussa 5.1.

Tutkimusongelmat ovat seuraavat:

- 1) Mitä muutoksia työkyvyttömyyseläkkeensaajien ryhmässä on tapahtunut 1981–2017 ja onko tapahtuneilla muutoksilla ollut vaikutusta työkyvyttömyyseläkemenoihin?
 - 1.1) Miten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät ovat kehittyneet eri ikäluokissa?
 - 1.2) Mitä muutoksia on tapahtunut sairauspääryhmissä, joiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään?
 - 1.3) Miten eri työkyvyttömyyseläkelajit (toistaiseksi myönnetty eläke, kuntoutustuki, osatyökyvyttömyyseläke) ovat määrällisesti kehittyneet?
- 2) Tuleeko alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehityksellä olemaan vaikutusta eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN?

Tutkimuksen keskeiset rajaukset perustuvat osittain tutkimuksessa käytettäviin aineistoihin, minkä vuoksi tutkimusaineistot esitellään ennen rajauksia.

1.3 Tutkimusmenetelmät- ja aineistot

Tutkimus on kvantitatiivinen kokonaistutkimus, jossa hyödynnetään sekundaariaineistoa. Kvantitatiivisen eli numeerisen tutkimuksen etuna on mahdollisuus käyttää laajaa aineistoa,

jolloin tuloksia voidaan usein yleistää koskemaan suurempaa joukkoa. Kvantitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan kartoittaa olemassa oleva tilanne tarkasti, mutta sillä ei yleensä pystytä riittävästi selittämään tilanteeseen johtaneita syitä. (Heikkilä 2017, 15)

Kokonaistutkimuksessa tutkitaan koko perusjoukkoa, joka muodostuu tässä tutkimuksessa työkyvyttömyyseläkkeensaajista. Sekundaariaineisto tarkoittaa alun perin toiseen tarkoitukseen hankittua aineistoa. (Heikkilä 2017, 12–13). Tämän tutkimuksen aineisto koostuu useammasta Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen tilastoaineistosta, jotka ovat julkisesti saatavilla näiden tahojen tilastotietokannoista. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään Tilastokeskuksen palkkarakennetilastoja sekä väestökehitystä koskevia tilastoja ja ennusteita. Käytettävät tilastot on valittu siten, että niiden kautta on mahdollista saada kattava kokonaiskuva työkyvyttömyyseläkkeensaajista. Pääasialliset tilastot on etsitty käymällä läpi sekä ETK:n että Kelan tilastotietokantoja ja näiden sisältämiä työkyvyttömyyseläkkeensaajia koskevia tilastoja. Tilastoja on käyty laajasti läpi, jotta on saatu riittävän selkeä kuva siitä, minkälaisia muuttujia tilastot sisältävät ja kuinka pitkällä aikavälillä eri muuttujia on tilastoitu.

Tilastotietokantojen tilastojen kuvaamat muuttujat vaihtelevat, eikä tilastojen nimien perusteella ole mahdollista aina päätellä, mitä muuttujia ne sisältävät. Esimerkiksi ETK:n tilastoa ”Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajat sairauspääryhmittäin” on hyödynnetty tutkielmassa myös osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien määrällisen kehityksen tarkastelussa, sillä tilastossa on kuvattu myös työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkelajien muutoksia. Valintakriteerit tutkielmassa hyödynnettäville tilastoille perustuvat siihen, että on saatu riittävä kokonaiskuva eri muuttujista. Tärkeimmät muuttujat tutkielman teoriaosuuden kannalta ovat työ- ja kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät, sairauspääryhmät sekä työkyvyttömyyseläkelajit. Näiden lisäksi on käytetty Kelan keskimääräisiä eläkkeitä kuvaavaa tilastoa ja ETK:n tilastoa, jossa eläkemenot on esitetty eläkelajeittain.

Väestökehityksen sekä väestöennusteen osalta on hyödynnetty Tilastokeskuksen tilastoja, jotka ovat saatavilla Tilastokeskuksen PxWeb-tietokannasta. Tietokanta on jaettu aihealueittain ja nämä tilastot on selkeästi esitetty väestöä koskevien tilastojen joukossa. Tilastokeskuksen tilastoista on hyödynnetty myös palkkarakennetilastoja ja käytettävät tilastot on valittu siten, että niissä on huomioitu palkansaajien iät, jotta palkkoja on voitu tarkastella ikäryhmittäin. Käytetyt palkkarakennetilastot on tietokannassa jaettu vuosikohtaisesti, joten tätä tutkielmaa

varten on koottu yhteen yksitoista eri tilastoa, jotta palkkoja on saatu tarkasteltua aikavälillä 2007–2017.

Sekundaariaineistoja hyödyntäessä on tärkeää huomioida, että eri muuttujat eivät välttämättä ole keskenään yhteismitallisia ja tämä voi luoda tutkimukseen rajoitteita. Esimerkiksi joissakin tilastoaineistossa työkyvyttömyyseläkkeensaajien tarkastelu rajoittuu ikäluokkiin, kun taas toisissa aineistoissa tarkastelu voidaan tarkentaa ikävuosittaiselle tasolle. Tutkimuksen tärkeimmät rajaukset on esitelty seuraavassa luvussa.

Ajallisesti tutkimus on pitkittäistutkimus, jolla tarkoitetaan saman ryhmän ominaisuuksien mittaamista eri hetkinä. Pitkittäistutkimuksella voidaan selvittää ajallisia muutoksia esimerkiksi kulutuksessa. (Heikkilä 2017, 14) ETK:n tilastotietokannasta on saatavilla aineistoja eläkkeensaajista 1980-luvulta lähtien, joten muutoksia on mahdollista tarkastella useamman vuosikymmenen ajalta. Osa tutkimuksesta tulee olemaan kuvailevaa eli deskriptiivistä tutkimusta. Varsinaisena tutkimusmenetelmänä käytetään skenaarioanalyysia, joka esitellään tarkemmin omassa luvussaan 5.1.

1.4 Tutkielman rajaukset ja rajoitukset

Eläkejärjestelmän kestävyys tarkastelu on rajattu tässä tutkielmassa pääosin taloudelliseen kestävyys. Myös eläkejärjestelmän sosiaalinen kestävyys on mielenkiintoinen ja tutkimuksen arvoinen ilmiö, mutta valitun tilastoaineiston perusteella on yksinkertaisempaa kuvata ilmiötä taloudellisesta näkökulmasta. Sosiaalinen kestävyys on myös itsessään erittäin laaja näkökulma ja ilmiö, joten tässä tutkielmassa on tarkoituksella valittu ainoastaan taloudellinen näkökulma, jotta siihen on mahdollista syventyä riittävän tarkasti. Tutkimus on kvantitatiivinen ja osin deskriptiivinen, mutta aineisto muodostuu tilastoaineistoista. Myös näiden valittujen tilastoaineiden valossa on johdonmukaisempaa kuvata ilmiötä taloudellisesta näkökulmasta.

Tutkielmassa tarkastellaan Suomen eläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkeläisryhmää mahdollisimman suurena kokonaisuutena, jotta ryhmästä on mahdollista muodostaa mahdollisimman kattava kokonaiskäsitelmä. Tämä tarkoittaa sitä, että tarkasteltava ryhmä ei

sisällä ainoastaan työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkeläisiä, vaan sisällän ryhmään myös kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkeläiset. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkemenot olivat vuonna 2017 noin 1,87 miljardia euroa, mutta kokonaistyökyvyttömyyseläkemenot olivat noin 2,56 miljardia euroa (ETK 2018b, 132–133). Ero on merkittävä, ja tämän vuoksi tarkasteluun on mielekästä sisältää myös kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeet.

Työ- ja kansaneläkejärjestelmistä maksettavan työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi eläkettä tai korvausta on mahdollista saada myös liikennevakuutuslain, työtapaturma- ja ammattitautilain tai sotilasvammalain sekä sotilastapaturmien ja palvelussairauksien korvaamista koskevien lakien perusteella (SOLITA-eläke). SOLITA-eläkkeet ovat ensisijaisia työ- tai kansaneläkejärjestelmästä maksettaviin eläkkeisiin nähden. Nämä erityisturvan eläkkeet muodostivat Eläketurvakeskuksen mukaan noin 1,55 % vuoden 2017 kokonaiseläkemenoista. (www.etk.fi 2018b) Tutkielmassa ei käsitellä SOLITA-eläkkeitä tai –eläkkeensaajia, sillä eläkelajit eivät ole monin tavoin yhteismitallisia työ- ja kansaneläkejärjestelmistä maksettaviin työkyvyttömyyseläkkeisiin ja SOLITA-eläkkeiden osuus kokonaiseläkemenoista on suhteellisen pieni.

Tutkielmassa käytettävä työkyvyttömyyseläkeläisten ryhmä tulee sisältämään myös ulkomailla asuvat eläkkeensaajat, sillä myös osalle näistä henkilöistä maksetaan eläkettä Suomesta eli he aiheuttavat kustannuksia Suomen eläkejärjestelmälle. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä maksetaan myös ulkomaille, mutta Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeen mahdollinen maksaminen ulkomaille riippuu siitä, mihin maahan eläkkeensaaja muuttaa. Työkyvyttömyyseläkkeen maksamista voidaan jatkaa, mikäli saaja muuttaa EU- tai Eta-maahan, Sveitsiin, Yhdysvaltoihin tai Kanadaan. (www.kela.fi 2017a) Sen sijaan en tule tässä työssä tarkastelemaan eläkkeensaajien asuinpaikkoja tarkemmalla tasolla, sillä Suomen sisäiset asuinpaikat itsessään eivät suoraan vaikuta esimerkiksi eläkkeen määrään ja siten eläkemenoihin (www.kela.fi 2020, www.tyoelake.fi 2020).

Valtaosa Eläketurvakeskuksen tilastotietokannan tilastoista alkaa 1990-luvulta tai jopa aiemmin. Esimerkiksi kaikkia työkyvyttömyyseläkkeensaajia on mahdollista tarkastella näiden tilastojen perusteella sairauspääryhmittäin vuodesta 1992 alkaen. Työkyvyttömyyseläkkeiden määrän kehitystä voidaan myös tarkastella eläkelajeittain jo 1990-luvulta alkaen. Kuntoutustuet on kuitenkin eritelty tilastoissa vasta vuodesta 2002. Aiemmin ne sisältyivät samaan luokkaan

toistaiseksi myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden kanssa. Tästä johtuen tutkielmassa ei ole yhtä tiettyä vuotta, josta tarkastelu aloitetaan. Muutoksia tarkastellaan teoriaosuudessa tilastojen avulla mahdollisimman laajalta aikaväliltä, jotta kehityksestä on mahdollista saada mahdollisimman kattava kuva.

Vaikka tutkielmassa tarkasteltava työkyvyttömyyseläkkeensaajien ryhmä tulee sisältämään myös kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajat, tulen tutkielmassa käsittelemään myös osittain ainoastaan työeläkejärjestelmän eläkkeensaajia. Tämä johtuu siitä, että työeläkejärjestelmä sisältää myös osatyökyvyttömyyseläkkeen, jota ei kansaneläkejärjestelmään kuulu. Koska tulen tarkastelemaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien iässä ja sairauspääryhmissä tapahtuneiden muutoksien lisäksi myös muutoksia työkyvyttömyyseläkkeiden lajeissa, on tärkeää pystyä havainnoimaan myös muutokset osatyökyvyttömyyseläkkeissä. Tämä ei ole mahdollista, mikäli hyödynnetään ainoastaan kaikkia eläkkeensaajia koskevia tilastoja, koska nämä eivät sisällä jakoa täysiin eläkkeisiin ja osatyökyvyttömyyseläkkeisiin.

Lisäksi on otettava huomioon kansan- ja työeläkelainsäädännössä tapahtuneet muutokset, jotka voivat osaltaan vaikuttaa muuttujiin. Esimerkiksi 1.8.1999 tuli voimaan lakimuutos, jonka myötä kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä ei myönnetty alle 18-vuotiaille, ennen kuin näiden kuntoutumismahdollisuudet on selvitetty. 1.4.2002 tämä ikäraja korotettiin 20 vuoteen. (ETK 2018b, 135–136) Nämä muutokset voivat mahdollisesti heijastua nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määriin 1990- ja 2000-lukuja verraten.

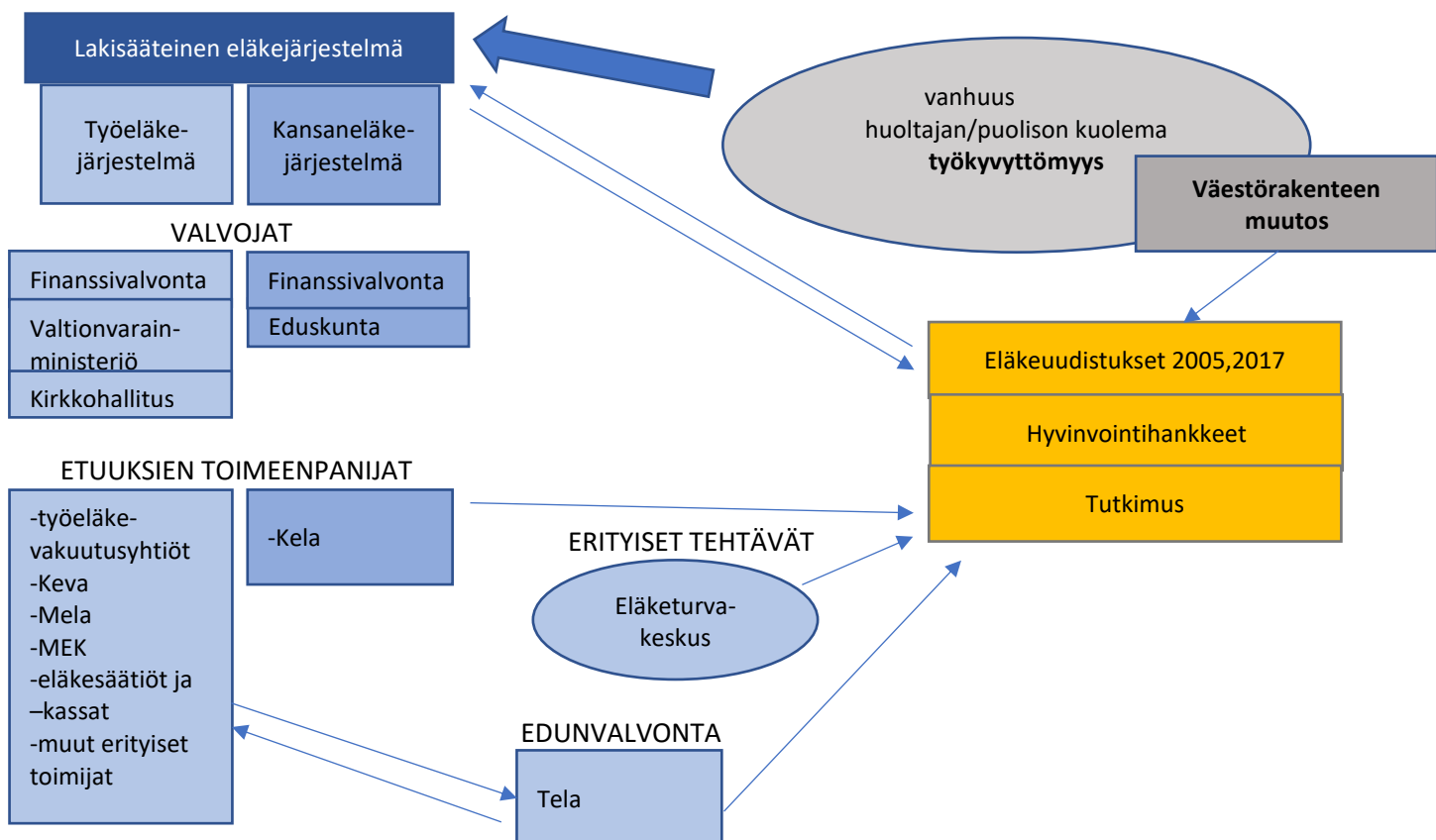
Vuonna 1999 tuli voimaan myös kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen lepäämään jättämistä koskeva lakimuutos. Tämä myötä oli tietyin edellytyksin mahdollista jättää työkyvyttömyyseläke lepäämään 6-24 kuukaudeksi. Työeläkejärjestelmään tuli vastaava muutos vasta vuonna 2010. (ETK 2018b, 135–136) Eläkkeen lepäämään jättämisellä tarkoitetaan sitä, että työkyvyttömyyseläkkeen maksaminen keskeytetään ja henkilö voi tämän aikaa ansaita työansioita ilman ansaintarajoja ilman, että tämä menettäisi kokonaan oikeutensa työkyvyttömyyseläkkeeseen (www.keva.fi 2020).

Vuodesta 2003 lähtien yksilölliseen varhaiseläkkeeseen olivat oikeutettuja enää ennen vuotta 1944 syntyneet palkansaajat ja yrittäjät sekä tietyin edellytyksin myös 1944–1947 syntyneet julkisen sektorin työntekijät. Eläkelaji siis poistui kokonaan. Vuoden 2005 eläkeuudistuksen

myötä säädetiin kuitenkin samalla mahdollisuudesta myöntää työkyvyttömyyseläke 60 vuotta täyttäneille hakijoille samoilla ehdoilla kuin yksilöllinen varhaiseläke tätä ennen. (ETK 2018b, 136; www.etk.fi 2017) Muutos on siis johtanut yksilöllisen varhaiseläkkeen katoamiseen tilastoista, mutta sillä ei välttämättä ole ollut merkittävää vaikutusta työkyvyttömyyseläkeläisten kokonaismäärään, koska vanhemmat hakijat voivat edelleen saada työkyvyttömyyseläkkeen keveimmin kriteerein.

1.5 Teorettinen viitekehys ja tutkielman rakenne

Tutkielman teoreettisen viitekehysten muodostavat lakisääteisen eläkejärjestelmämme toimijat ja toimintaympäristö sekä riskit, joihin järjestelmä pyrkii vastaamaan. Näiden lisäksi mukana uudenlaisena riskinä on väestörakenteen muutos. Teorettiseen viitekehykseen sisältyvät myös keinot, joilla lakisääteistä eläkejärjestelmää pyritään kehittämään ja vahvistamaan, jotta se paremmin vastaisi riskeihin. Kuviossa 1 on esitetty teorettinen viitekehys sekä kuvattu miten eri osat vaikuttavat toisiinsa.

Kuvio 1: Teorettinen viitekehys

Lakisääteinen eläkejärjestelmä jakautuu Suomessa työ- ja kansaneläkejärjestelmiin. Kansaneläkelaki määrittää, että Kela hoitaa kyseisen lain mukaiset tehtävät, joihin kuuluvat muun muassa Kansaneläkejärjestelmästä maksettavien vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeiden maksaminen. Lisäksi Kelan tehtävänä on myös esimerkiksi laatia tilastoja ja ennusteita sekä tehdä ehdotuksia toimialaansa liittyvän lainsäädännön kehittämiseksi. Kelan toimintaa valvoo suoraan eduskunta ja Kelan toimintaa ohjaa Kansaneläkelain lisäksi Laki Kansaneläkelaitoksesta. (Kansaneläkelaki 2007/568, 2§, 3§, Laki Kansaneläkelaitoksesta 2001/731, 1§, 2§)

Työeläkejärjestelmä sen sijaan on monimuotoisempi ja toimijoita on useita. Työeläkevakuutusyhtiöt (Ilmarinen, Elo, Varma, Veritas, Pensions-Alandia) ovat vakuuttaneet suurimman osa kaikista työeläkevakuutetuista. Keva puolestaan hoitaa pääosan julkisten alojen eläketurvan toimeenpanosta. Maatalousyrittäjien eläkelaitos (Mela) vakuuttaa maatalousyrittäjät ja Merimieseläkekassa (MEK) puolestaan merenkulkijat. Tämän lisäksi lakisääteistä eläketurvaa voivat hoitaa myös eläkekassat tai -säätiöt, joihin kuuluu pääasiassa yhden tai useamman samalla alalla toimivan työnantajan työntekijät. Teoreettisessa viitekehyksessä erityisillä toimijoilla tarkoitetaan Ahvenanmaan hallitusta, ortodoksista kirkkoa ja Suomen pankkia, joilla on osittain omat eläkesäätönsä. (www.etk.fi 2020a, b, c, d, e, f)

Yksityisen puolen työeläkelaitoksien talouden, hallinnon ja menettelytapojen valvonnasta huolehtii Finanssivalvonta (Fiva) ja Kevan yleisvalvonta on sen sijaan Valtionvarainministeriölle kuuluva tehtävä. Fiva valvoo kuitenkin myös julkisen sektorin toimijoita (Keva, Valtion eläkerahasto ja Kirkon keskusrahasto) niiden sijoitustoiminnan osalta. Opetus- ja kulttuuriministeriön kirkolliskokouksen alaisena toimiva kirkkohallitus valvoo evankelis-luterilaisen kirkon eläkerahastoa. (www.tela.fi 2020a)

Eläketurvakeskuksella (ETK) on erityinen rooli eläkejärjestelmän ylläpidossa. ETK:n asema ja tehtävät ovat laissa määriteltyjä ja lain mukaisesti ETK on työeläkejärjestelmän yhteiselin, joka toimeenpanee ja kehittää työeläketurvaa. ETK:n tehtäviin kuuluu muun muassa edistää työeläkelaitosten yhteistyötä muiden laitosten ja viranomaisten kanssa sekä harjoittaa toimialaan liittyvää tilasto- ja tutkimustietoa sekä laatia arvioita eläketurvan kehityksestä. (Laki Eläketurvakeskuksesta 2006/397, 2§) Lisäksi ETK valvoo myös sitä, että työntekijät eläkevakuuttavat työntekijänsä ja yrittäjät itsensä. (www.etk.fi 2019a)

Työeläkealan edunvalvontaa hoitaa Työeläkevakuuttajat TELA ry, jonka tehtäviin kuuluu toimintaympäristöön vaikuttaminen sekä työeläkejärjestelmän vahvistaminen. Tela tuottaa myös analyysseja ja muita aineistoja työeläkejärjestelmän talouteen ja sijoitustoimintaan liittyen. (www.tela.fi 2020b)

Lakisääteinen eläkejärjestelmä vastaa osaan yksilöä koskeviin sosiaalisiin riskeihin. Nämä riskit (vanhuus, työkyvyttömyys ja puolison tai huoltajan kuolema) voidaan kuitenkin katsoa myös yhteiskuntaa laajemmin koskeviksi riskeiksi esimerkiksi lisääntyneiden eläkemenojen tai terveydenhoitokulujen johdosta. Väestörakenteen muutos on eriytetty muista riskeistä siksi, että se mielletään yleensä enemmän yhteiskuntaa ja väestöä laajemmin koskevaksi riskiksi, kuin yksilöä koskevaksi riskiksi. Tämä riski koskettaa kuitenkin myös yksilöitä, koska syntyvyyden lasku ja eliniän pidentyminen aiheuttavat väistämättä kustannuksia, joista jokainen yksilö joutuu osittain vastaamaan.

Erytisesti väestörakenteen muutoksen aiheuttamaa riskiä on pyritty järjestelmätasolla hillitsemään eläkeuudistuksilla, jotka puolestaan vaikuttavat suoraan eläkejärjestelmäämme ja sen rakenteisiin. Myös esimerkiksi työeläkevakuutustoimijoiden hyvinvointihankkeilla voi olla vaikutusta eläkejärjestelmään esimerkiksi pienentyneiden työkyvyttömyyseläkemenojen johdosta. Tutkimuksella taas saadaan selkeämpi kuva nykytilanteesta ja voidaan tehdä ennusteita tulevasta, jotta järjestelmään voidaan tarvittaessa tehdä muutoksia, joilla sitä voidaan vahvistaa vastaamaan tulevia riskejä paremmin.

Työkyvyttömyyseläkkeitä tutkittaessa on mahdollisia näkökulmia monia. Esimerkiksi eläkkeiden riittävyttä tarkasteltaessa voidaan tutkimusta taustoittaa hyvinvointivaltion roolilla köyhyyden lieventäjänä. Tässä tutkielmassa arvioidaan työkyvyttömyyseläkkeiden kehitystä ja sen suhdetta eläkemenoihin. Työkyvyttömyyseläkkeitä tullaan taustoittamaan teoriaosuudessa lyhyesti hyvinvointivaltion kautta, sillä se auttaa hahmottamaan eläkelajin syntyä ja roolia nyky-yhteiskunnassa. Tämän lisäksi luvussa 2 käydään läpi Suomen eläkejärjestelmän kehitys ja pohditaan lyhyesti myös sitä, minkälaisen riskin työkyvyttömyys muodostaa.

Teoriaosuuden kolmannessa luvussa taustoitetaan työkyvyttömyyseläkkeet tarkemmin eli luvussa käydään läpi, minkälaisia eri työkyvyttömyyseläkelajeja on olemassa sekä kuinka nämä eläkkeet rahoitetaan. Teoriaosuuden viimeisessä luvussa tarkastellaan ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisia muuttujia ja niiden historiallista kehitystä.

Empiriaosuudessa luvussa 5 esitellään ensin skenaarioanalyysi tutkimusmenetelmänä, minkä jälkeen luku koostuu itse skenaarioanalyseista. Viimeisessä luvussa kootaan tutkimustulokset yhteen ja pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin sekä pohditaan tutkimuksen luotettavuutta.

1.6 Keskeiset käsitteet

Toistaiseksi myönnetty työkyvyttömyyseläke:

Kansaeläkejärjestelmästä voidaan myöntää työkyvyttömyyseläke 16–64-vuotiaalle vakuutetulle, jonka työkyvyttömyys on jatkunut vähintään vuoden ajan. Työeläkelaitos voi myöntää työkyvyttömyyseläkkeen vähintään 17-vuotiaalle henkilölle ja eläke päättyy viimeistään henkilön tullessa oikeutetuksi vanhuuseläkkeeseen. (www.etk.fi 2019b)

Kuntoutustuki:

Työkyvyttömyyseläkkeen suuruinen etuus, jonka henkilö saa, kun tämän työkyvyttömyyteen johtavan syyn arvioidaan paranevan kuntoutuksella. Etuutta on kutsuttu aiemmin määräaikaiseksi työkyvyttömyyseläkkeeksi. Kuntoutustuista noin puolet muutetaan lopulta työkyvyttömyyseläkkeiksi (www.etk.fi 2019b).

Osatyökyvyttömyyseläke:

Osatyökyvyttömyyseläke on määrältään puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä ja se myönnetään henkilölle, jonka työkyvyn arvioidaan laskeneen vähintään 2/5, mutta alle 3/5 (www.etk.fi 2019b). Osatyökyvyttömyyseläke ei kuulu Kansaneläkejärjestelmän eläkkeisiin, eli se voidaan myöntää ainoastaan työeläkejärjestelmän kautta (www.kela.fi 2017b).

Yksilöllinen varhaiseläke:

Eläke, jota pitkään työelämässä olleen henkilön oli mahdollista saada ennen vanhuuseläkeikää, mikäli hänen työkykynsä oli heikentynyt niin, ettei hänen voitu edellyttää jatkavan ansiotyössään. Eläkelaji poistui vuoden 2005 eläkeuudistuksessa. (www.etk.fi 2017)

Skenaarioanalyysi:

Skenaariot ovat malleja tulevaisuuden tiloista, joita analysoidaan eri tarkoituksiin. Skenaarioanalyysi voi esimerkiksi auttaa selventämään mahdollisia tapahtumaketjuja ja eri

tekijöiden roolia jonkin tulevaisuuden tilan toteutumisessa. Skenaarioanalyysillä voidaan tukea päätöksentekoa ja se voi sekä auttaa varautumaan tulevaisuuteen että synnyttää uudenlaisia ideoita. (Amer, Daim & Jetter 2013, 23–24) Skenaarioanalyysia voidaan toteuttaa usein eri menetelmin riippuen esimerkiksi analyysin tarkoituksesta sekä sen toteuttavasta henkilöstä tai henkilöistä (Batrouni, Bertaux & Nicolle, 2018, 134).

1.7 Aikaisemmat tutkimukset

Työkyvyttömyyseläkkeitä on tutkittu Suomessa pitkälti Eläketurvakeskuksen toimesta, osittain yhteistyössä muiden tahojen kuten Kelan kanssa. Esimerkiksi parhaillaan on käynnissä ETK:n ja Kelan yhteinen tutkimus työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksessa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkettä hakeneiden henkilöiden aiempaa terveydentilaa, työttömyyttä, sairauspoissaoloja sekä aiempia eläke- ja kuntoutuspäätöksiä. (www.kela.fi 2018a).

Työkyvyttömyyttä on tutkittu esimerkiksi menetetyn työuran näkökulmasta sekä toisaalta työkyvyttömyyseläkeläisten työssäkäynnin ja työhalukkuuden näkökulmasta. Gouldin, Härkäpään ja Järvikosken toimittamansa ETK:n raportissa ”Toimiiko työeläkekuntoutus” (2012) arvioitiin työeläkekuntoutuksen toimintaa ja vaikuttavuutta työeläkekuntoutuksessa vuonna 2004 tapahtuneiden uudistuksien jälkeen. Raportti tarkastelee kuntoutuspäätöksiä, -prosessia ja työllistymistä edistäviä tekijöitä.

Työkyvyttömyyseläkkeen ohella tehtävää ansiotyötä ja työhalukkuutta on tutkittu Gouldin ja Kalivan toimesta vuonna 2010 julkaistussa ETK:n raportissa ”Työkyvyttömyyseläke ja ansiotyö”. Työkyvyttömyyseläkkeiden vaikutuksia työurien kestoon puolestaan tutkivat Kannisto, Rantala, Järnefelt ja Kannisto (2016) raportissa ”Työkyvyttömyyden vuoksi menetetty työura”. Raportissa on tarkasteltu myös sitä, mistä sairaussyistä työurat lyhenevät ja kuinka suuria eroja eri väestöryhmien välillä on työkyvyttömyyseläkkeellä vietetyssä ajassa.

Suomen eläkejärjestelmää on arvioitu myös laajemmin esimerkiksi eläkejärjestelmien asiantuntijoiden, professori Keith Ambachtsheerin ja professori Nicholas Barrin toimesta vuonna 2013 ETK:n julkaisemissa raporteissa. Barrin tekemä arvio keskittyy eläkejärjestelmän riittävyteen, kestävyteen sekä järjestelmän rakenteeseen. Ambachtsheerin arvio puolestaan

käsittelee instituutorakennetta ja hallintoa. Työkyvyttömyyseläkkeisiin liittyen Barr toteaa esimerkiksi, että osatyökykyisten on vaikea saada ansiotyötä, koska Suomessa on pula sopivista työpaikoista (Barr 2013, 84).

Viime vuosina julkaistuissa työkyvyttömyyseläkkeitä käsittelevissä pro gradu –tutkielmissa on tarkasteltu muun muassa työkyvyttömyyseläketaustan vaikutusta vanhuuseläkeläisten toimeentuloon (Salokangas 2017), kuntoutustukea saaneiden henkilöiden työhönpaluuta (Nurmikolu 2016) sekä mielenterveydenhäiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten aikuisten identiteettiä (Tuomi 2014).

2 HYVINVOINTIVALTIO, ELÄKEJÄRJESTELMÄN KEHITYS SEKÄ TYÖKYVYTTÖMYYS RISKINÄ

2.1 Suomi hyvinvointivaltiona

Hyvinvointivaltion määrittäminen ei ole yksiselitteistä, mutta yleisesti ottaen on ajateltu, että kyseessä on valtio, joka jollakin tavalla osallistuu ja ottaa vastuuta hyvinvoinnin järjestämisestä kansalaisilleen (kts. esim. Esping-Andersen 1990, 102). Hyvinvointi tarkoittaa kuitenkin eri ihmisille eri asioita ja hyvinvointivaltioiden syntyyn ja rakentumiseen ovat vaikuttaneet esimerkiksi poliittinen ilmapiiri, mutta myös kansalaisten arvot sekä maan taloudellinen tilanne.

Esping-Andersen (1985) tutki 18:aa kapitalistista demokraattista valtiota ja jaotteli hyvinvointivaltiot kolmeen päätyyppiin useasta tekijästä riippuen. Sosiaalidemokraattiset hyvinvointivaltiot ovat määrittelyn mukaan sellaisia, joissa valtion tehtävä on järjestää tai taata ihmisille perustoimeentulo ja turvallisuus riippumatta ihmisten varallisuudesta tai asuinpaikasta. Suomi sekä muut Pohjoismaat kuuluvat luokittelun mukaan sosiaalidemokraattisiin hyvinvointivaltioihin. (Esping-Andersen 1985, 229–233)

Sosiaalidemokraattisten hyvinvointivaltioiden lisäksi Esping-Andersen tunnistaa kaksi muun tyyppistä ryhmää. Toisen näistä ryhmistä muodostavat konservatiiviset hyvinvointivaltiot.

Tällaisissa maissa uskonto ja perhe ovat keskeisessä asemassa ja työnantajalla on usein paternalistinen ohjaava rooli. Esping-Andersenin mukaan eteläeurooppalaiset valtiot edustavat tätä ryhmää. Kolmannen ryhmän muodostavat puolestaan liberaalit hyvinvointivaltiot. Nämä poikkeavat sosiaalidemokraattisista hyvinvointivaltioista siinä, että markkinoilla on isompi rooli ja esimerkiksi julkiset etuudet ovat useammin harkinnanvaraisia. Liberaaleja hyvinvointivaltioita ovat määrittelyn mukaan muun muassa Yhdysvallat ja Englanti. (Esping-Andersen 1985, 229–233)

Esping-Andersenin määrittelyn mukaan Suomi kuuluu siis muiden Pohjoismaiden tavoin sosiaalidemokraattisiin hyvinvointivaltioihin. Nykyään puhutaankin usein Pohjoismaisesta hyvinvointimallista, jonka piirteitä kuvataan seuraavaksi vielä tarkemmin. Pohjoismaisen hyvinvointiajattelun keskiössä on korkea universalismin taso eli ajatus siitä, että jokaisen kansalaisen hyvinvoinnista huolehditaan yhteisvoimin ja kaikki ovat oikeutettuja saman tasoisiin palveluihin. Universaaleja etuuksia ovat esimerkiksi lapsilisät, jotka perustuvat maassa asumiseen eivätkä esimerkiksi vanhempien tulotasoon. Pohjoismaisen hyvinvointimallin erottaa myös siitä, että malliin kuuluu laaja julkinen sektori, korkeat ammatilliset vaatimukset sekä sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. (Rostgaard & Lehto 2001, 111, www.kela.fi 2019a).

Yhteiskunnan tehtäviin kuuluu varautua yksilöitä koskeviin riskeihin ja näin huolehtia sekä yksilöiden että perheiden hyvinvoinnista. Riskeihin varautumiseen kuuluvat sekä niiden ennaltaehkäisy että myös ihmisten avunanto niissä tilanteissa, kun riskit pääsevät toteutumaan. Pohjoismaisen sosiaalipoliittisen ajattelun taustalla on lisäksi avunanto myös silloin, kun henkilö on edesauttanut riskin toteutumista omalla toiminnallaan. (Välimäki 2013, 11, 13) Esimerkiksi keuhkosyövän riskiä ennaltaehkäistään valistamalla yksilöitä tupakoinnin vaarallisuudesta sekä rajoittamalla tupakan saatavuutta muun muassa nostamalla tupakkaveroja tai kieltämällä tietyt tuotteet lailla. Jos yksilö kuitenkin sairastuu keuhkosyöpään ja on tiedossa, että hän on edesauttanut sairastumistaan tupakoimalla, ei häneltä kuitenkaan evätä hoitoa tai peritä siitä korkeampaa maksua.

Pohjoismaat poikkeavat muista Euroopan maista myös tarjolla olevien palveluiden suuressa määrässä (Sipilä 1995, 15). Keskeisenä ajatuksena on jokaisen oikeus nauttia verovaroin rahoitetuista palveluista ja julkisista etuuksista ilman, että omien maksujen ja etuuksien välillä on minkäänlaista suhdetta. Palveluiden taso on myös korkea eikä kyse ole usein pelkästään

minimitason turvasta, jonka lisäksi olisi tarpeellista hankkia yksityisesti lisäturvaa. Palveluiden korkea taso on määritelty siten, että julkisen sektorin tarjoamat palvelut vastaavat suurimman osan kansalaisten vaatimuksista. (Andersen 2008, 402) Suuri määrä korkeatasoisia palveluita tukevat pohjoismaista ajattelutapaa, jonka mukaan hyvinvointiyhteiskunnan tehtävä on hyödyttää myös keskiluokkaa, eikä toimia ainoastaan esimerkiksi köyhäinhoitona. (Välimäki 2013, 31).

Edellä mainitusta suuresta määrästä korkeatasoisia palveluita johtuen on luonnollista, että julkisen sektorin osuus vuosittaisesta budjetista on suuri, ja Pohjoismaissa se onkin vuosittain noin 50 %. (Andersen 2008, 402) Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa järjestelmän päärahoittajina toimivat työkäiset ihmiset. Nämä niin kutsutut nettomaksajat kustantavat tarjolla olevat palvelut ja etuudet esimerkiksi verotuksen ja eläkevakuutusmaksujen kautta ja nettoedunsaajat kuten lapsen ja vanhukset puolestaan käyttävät palveluita ja etuuksia enemmän kuin he sillä hetkellä niitä rahoittavat. Kyse on ikäluokkien välisistä tulonsiirroista, mutta tulonsiirtoja tapahtuu koko ajan myös ikäluokkien sisällä. (Andersen 2008, 404)

Laajan järjestelmän rahoittaminen vaatii myös verrattain korkeaa verotusta. Korkeat, progressiiviset verot kuitenkin myös pienentävät ihmisten välisiä tuloeroja, jolloin voidaan puhua myös tulojen uudelleenjaosta. Pienemmät tuloerot pitävät osaltaan loitolla esimerkiksi köyhyydestä johtuvia ääri-ilmiöitä ja siten ne auttavat ylläpitämään myös turvallisuutta ja rauhaa. Pohjoismaissa onkin edelleen verrattain vähän eri ihmisryhmien välisiä kahakoita. (Välimäki 2013, 32–34, Tuomala 2017, 235) Kritiikkiä pohjoismaiselle hyvinvointimallille on kuitenkin esitetty sen järjestämisen aiheuttamien korkeiden kustannusten vuoksi erityisesti taloudellisesti epävakaina aikoina (Rostgaard & Lehto 2001, 137).

Pohjoismaissa sosiaaliturva perustuu pääosin maassa asumiseen ja kaikki Suomessa vakinaisesti asuvat henkilöt kuuluvat lakisääteisen sosiaaliturvan piiriin. Joidenkin etuuksien saaminen voi kuitenkin edellyttää, että maassa on asunut jonkin vähimmäisajan (Kangas & Niemelä 2017, 11). Esimerkiksi kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke edellyttää, että saaja on asunut Suomessa vähintään kolme vuotta täytettyään 16 vuotta. Tätä ei edellytetä tilanteissa, joissa hakija on aiemmin saanut alle 16-vuotiaan vammaistukea ja työkyvyttömyys on alkanut alle 19-vuotiaana Suomessa asuessa. (www.kela.fi 2019b) Maassa asumiseen perustuvan sosiaaliturvan lisäksi ansioperusteinen osuus on kuitenkin lisääntynyt etenkin eläkejärjestelmässä. Lähes 60 % eläkkeensaajista saakin nykyään ainoastaan työeläkettä ja

maksettuja eläkkeitä tarkastellessa työeläkkeet muodostavat rahallisesti jo yli 90 % maksettavista eläkkeistä. (Uusitalo 2017, 101).

2.2 Suomen eläkejärjestelmän perusta

Eläkevakuuttaminen on yksi tapa hallita henkilöriskejä. Lainsäädännössä sosiaaliriskeiksi luokiteltuja henkilöriskejä ovat muun muassa sairaus, tapaturma, vanhuus ja kuolema. Näitä riskejä voidaan toki hallita muillakin keinoin, kuten esimerkiksi yksilön henkilökohtaisella säästämällä. Tällöin yksittäisien henkilöiden tulisi kuitenkin varautua riskeihin säästämällä merkittäviä summia, jotta olisi mahdollistua varmistua toimeentulosta esimerkiksi tapaturman aiheuttaman työkyvyttömyyden ajalta. Vakuutuksien kautta riskeihin varautuminen on kuitenkin usein mielekkäämpää, koska vakuutus tasaa riskit ihmisten kesken. Näin ollen jokainen maksaa kohtuullista vakuutusmaksua ja myös ne, jotka eivät kykenisi turvaamaan itseään säästöjen avulla, saavat vakuutuksen kautta turvaa riskien varalle. (Kangas & Niemelä 2017, 20–21)

Sosiaalivakuutus ja sen sisältämä eläkevakuutus siis luovat yksilöille taloudellista turvallisuutta ja pakolliset vakuutukset myös estävät sen, ettei yksittäinen henkilö laiminlyö omaa toimeentuloturvaansa. Tämän lisäksi erityisesti eläkevakuuttamiseen liittyvä pakkosäästäminen on luonut investointipääomia eläketoimijoille ja näitä pääomia on käytetty historiassa muun muassa tukemaan kotimaista teollisuutta. Riskien realisoituessa vakuutus mahdollistaa myös yksityisten henkilöiden kulutuksen ylläpidon, koska riskien realisoituminen ei vaikuta heidän taloudelliseen asemaansa yhtä vahvasti. (Kangas & Niemelä 2017, 31–32)

Suomen eläkevakuutusjärjestelmä perustuu pitkälti pakollisuuteen eli vakuutettuina ovat kaikki henkilöt, jotka täyttävät ehdot. Näiden lisäksi lakisääteistä turvaa on mahdollista täydentää vapaaehtoisilla vakuutuksilla, mutta näiden merkitys on Suomessa poikkeuksellisen vähäinen. Järjestelmä on Suomessa jakautunut työ- ja kansaneläkejärjestelmiin, joiden kehitystä käydään seuraavaksi läpi tarkemmin. Työeläkkeet perustuvat tehtyyn ansiotyöhön ja siten eläkkeen tarkoitus on mahdollistaa kohtuullisella tasolla eläkettä edeltävä tulotaso eläkkeelle jäämisen jälkeen. Kansaneläke taas perustuu maassa asumiseen ja kansaneläkkeen määrää lisää jokainen maassa asuttu vuosi. 40 vuoden maassa asuminen oikeuttaa täyteen kansaneläkkeeseen ja kansaneläkkeellä on suurin merkitys niille, keiden työura puuttuu tai on jäänyt lyhyeksi.

Nykyään maksettava työeläke vähentää kansaneläkkeen määrää ja lähes 60 % eläkkeensaajista saa pelkkää työeläkettä. (Uusitalo 2017, 91, 101)

Eläkevakuutusjärjestelmät ovat syntyneet Euroopan maissa pääosin 1900-luvun alkupuolella. Maiden erilaiset tarinat sekä muun muassa poliittiset olosuhteet, taloudellinen kehitys, työllisyys ja väestön ikärakenne ovat vaikuttaneet siihen, että eri maiden eläkejärjestelmät poikkeavat toisistaan merkittävästi. Suomessa kansaneläkejärjestelmä luotiin vuonna 1937, mikä on Euroopan tasolla verrattain myöhään, mutta toisaalta järjestelmän piiriin tuli kerralla lähes koko väestö. (Kangas & Niemelä 2017, 37–39) Eläkevakuutus perustui alkujaan henkilökohtaisiin eläkesäästötileihin ja se tuli pakolliseksi 18–65-vuotiaille. Suomen eläketurva oli kuitenkin alkujaan alle OECD-maiden keskitasoa, mutta vuoden 1956 kansaneläkelaki paransi tilannetta jonkin verran. Uudistuksen myötä eläkesäästötilit lakkautettiin ja tilalle luotiin verorahoitteinen tasa-eläkejärjestelmä. Kansaneläke ei kuitenkaan tästä huolimatta ole kehityksessään pysynyt palkkojen vauhdissa ja selkein yksittäinen parannus kansaneläkkeiden tasoon on ollut vuoden 2011 uudistus, jolloin takuueläke tuli voimaan. (Kangas & Niemelä 2017, 43–44; Uusitalo 2017, 86–87; 95)

Kansaneläkkeen lisäksi yksityisellä sektorilla oli myös eläkekassoja ja esimerkiksi kunnilla saattoi olla omia eläkejärjestelyjä viranhaltijoilleen. Yksityisaloja koskeva työeläkelaki saatiin voimaan vuonna 1961, jonka jälkeen esimerkiksi maatalousyrittäjiä ja muita yrittäjiä koskeva työeläkelaki tuli voimaan vuonna 1970. Kaikki väestöryhmät tulivat lopulta vaiheittain ansiosidonnaisen eläketurvan piiriin ja samalla kehitettiin uusia eläkelajeja kuten osatyökyvyttömyyseläke. 1990-luvun lama sekä tietoisuus väestörakenteen muutoksesta johtivat eläketurvan heikennyksiin, joilla yritettiin varautua väestön ikääntymiskehitykseen. (Uusitalo 2017, 95)

Suurempia eläkeuudistuksia on tehty 2000-luvulla kaksi, ensin vuonna 2005 ja sitten vuonna 2017. Merkittävä muutos vuonna 2005 oli työeläkejärjestelmän vanhuuseläkeiän muuttaminen joustavammaksi. Aiemmin vanhuuseläkeikäraja oli yksityisellä sektorilla ollut 65 vuotta, mutta todellisuudessa noin 90 % ihmisistä jäi jo tätä aikaisemmin pois työelämästä jonkin varhaiseläkkeen kuten esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeen perusteella. Uudistuksessa vanhuuseläkeikäraja asetettiin siten, että eläkkeelle saattoi jäädä 63–68 vuoden iässä, mutta samalla muutettiin eläkkeiden kartuttamista siten, että 63–67-vuotiaana tehdystä työstä karttui eläkettä 4,5 % vuosiansioista. Uudistuksen myötä aiempi työttömyyseläke sekä yksilöllinen

varhaiseläke poistuivat eläkelajeina. Näillä keinoilla yritettiin kannustaa ihmisiä pysymään työelämässä pidempään. Käyttöön otettiin myös elinaikakerroin, joka vähentää myönnettävää eläkettä, mikäli eläkeikäisten arvioitu elinikä pitenee. (Uusitalo 2017, 96–97; ETK 2018b, 136). Eläkkeiden karttumiseen tehtiin muutos, jonka myötä palkansaajille alkoi kertyä eläkettä jo 18 vuoden iässä entisen 23 vuoden iän sijaan (www.tyoelake.fi 2020).

Eläkejärjestelmää uudistettiin jälleen vuonna 2017, jolloin merkittävimmät muutokset koskivat työeläkkeiden karttumista sekä vanhuuseläkeikää. Vanhuuseläkkeen karttumista aikaistettiin palkansaajien osalta 18 vuodesta 17 vuoteen, mutta yrittäjien osalta karttuminen alkaa edelleen vasta 18 vuoden iässä. (ETK 2018b, 137–138, www.tyoelake.fi 2020). Vuoden 2005 uudistuksessa 63–67-vuotiaille käyttöön otettu korotus eläkekarttumaan (4,5 % vuosiansioista) poistui, mutta eläkkeeseen lasketaan lykkäyskorotus (0,4 % per kuukausi), mikäli eläkkeelle jäämistä lykkää yli alimman vanhuuseläkeiän. Jos eläkkeelle sen sijaan haluaa jäädä ennen alinta vanhuuseläkeikää, on mahdollista jäädä osittaiselle varhennetulle vanhuuseläkkeelle aikaisintaan 61-vuotiaana. Tällöin eläkkeeseen tehdään kuitenkin pysyvä 0,4 %:n pienennys jokaiselta kuukaudelta ennen varsinaista vanhuuseläkettä. Samalla vanhuuseläkeiät sidottiin elinajanodotteeseen vuonna 1965 syntyneistä lähtien eli ne kehittyvät jatkossa joustavammin elinajanodotteen kanssa. (www.etk.fi 2020g) Myös kansaneläkejärjestelmän alin eläkeikä tulee seuraamaan työeläkejärjestelmän alinta vanhuuseläkeikää siitä lähtien, kun työeläkejärjestelmän alin vanhuuseläkeikä sidotaan elinajanodotteeseen. (www.kela.fi 2019c)

2.3 Työkyvyttömyys riskinä

Työkyvyn käsite on muuttunut yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Aiemmin työkykyä on ajateltu puhtaasti lääketieteen kautta, mutta sittemmin huomiota on alettu kiinnittämään enemmän myös työn vaatimuksiin sekä yksilön voimavaroihin. Työkykyä tarkastellaan siis aiempaa moniulotteisemmin. Tämän lisäksi työkyvyttömyyden sijaan painotus on siirtynyt siihen, että korostetaan enemmän vielä jäljellä olevaa työkykyä. Työkyvyn määrittely riippuu kuitenkin siitä, kenen näkökulmasta ja kuinka laajasta näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Työkykyyn voivat vaikuttaa tarkastelusta riippuen esimerkiksi terveyden lisäksi myös ammatillinen osaaminen, omat arvot ja asenteet sekä työn sisältö ja vaatimukset. (Ilmarinen ym. 2006, 19–20, 23)

Työkyvyttömyys on merkittävä riski sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Eläkevakuutusyhtiö Ilmarisessa asiakkuusjohtajana toimivan Pekka Puustisen mukaan lähes 10 % maksettavista eläkkeistä muodostuu työkyvyttömyyseläkkeistä, jolloin työkyvyttömyyden torjumisesta tulee työeläkeyhtiöille erittäin oleellista. Puustisen mukaan työeläkevakuutusyhtiöt sijoittavat rahaa hyvinvointihankkeisiin, sillä

”—työkyvyttömyyden torjuminen on työeläkeyhtiölle yhtä oleellista kuin vaikka taloyhtiöille talvella katujen hiekoittaminen liukastumisvammojen ehkäisemiseksi. Vakuuttamisestahan tässä on kyse.” (Puustinen 27.2.2018)

Työkyvyttömyyseläkemenoja ja niiden kehitystä käsitellään tarkemmin luvussa 4.4. Yksilön kannalta työkyvyttömyys on hyvinvoinnin näkökulmasta, mutta myös taloudelliselta kannalta riski, jolla on laajat vaikutukset. Työkyvyttömyys luo myös eriarvoisuutta työikäisessä väestössä ja työ auttaa luomaan omaa identiteettiä sekä muodostamaan sosiaalisia verkostoja. Kansantaloudellisesta näkökulmasta työkyvyttömyys vaikuttaa eläkejärjestelmän rahoitukselliseen kestävyYTEEN, sillä työkyvyttömyys sekä lisää järjestelmän menoja että vähentää sen tulopuolta. (Leinonen ym. 2011, 30–32)

Ammattiin perustuvia sosiaaliryhmiä vertailtaessa on havaittu työntekijäasemassa olevien ja toimihenkilöiden välillä eroa siinä, kuinka paljon sairauslomille tai sairausperusteisille eläkkeille jäädytään. Työntekijöillä sairausloman ja sairausperusteiset eläkkeet ovat yleisempiä. Eläkejärjestelmän taloudellisen kestävyYDEN näkökulmasta on tärkeää, että eläkkeelle jäämistä saataisi siirrettyä myöhemmäksi. Jotta työuria olisi mahdollista pidentää, on kuitenkin ymmärrettävä mahdollisimman hyvin niitä sosiaalisia tekijöitä, jotka vaikuttavat terveyden ja työkyvyn huonontumiseen. Työkyvyttömyyseläkkeiden väheneminen loisi myös itsessään sosiaalista tasa-arvoa. (Leinonen ym. 2011, 33–35)

Työkyvyttömyys eläkekontekstissa on juridinen käsite ja oikeus eläkkeeseen arvioidaan aina lääketieteellisesti. Lääkäriliiton ohjeistuksen mukaisesti lääkärin todistuksen tai lausunnon tulee aina olla puolueeton asiantuntijanäkemyks ja lääkärinlausunto sisältää perustellun arvion tutkittavan henkilön tilanteesta ja toimintakyvystä. Yksilön kannalta riskinä on se, että huonosti tai riittämättömällä tiedoilla varustettu todistus tai lausunto voivat vaarantaa hänen hakemansa etuuden. Koska päätöksen työkyvystä tai työkyvyttömyydestä tekee ensi kädessä eläkelaitos, on erityisen tärkeää, että lausunnolla on esitetty riittävän kuvaavasti sekä tilankuvaus että objektiiviset havainnot, jotta toinen lääkäri pystyy tietojen perusteella päättelemään,

täyttyvätkö työkyvyttömyyseläkkeen lääketieteelliset edellytykset. (www.laakariliitto.fi 2016, Härkönen ym. 1995, 1659–66)

Yrityksien näkökulmasta työntekijöiden työkyvyttömyyseläkkeet voivat vaikuttaa suoraan työntajan maksamaan työkyvyttömyyseläkemaksuun. Yksityisen sektorin suuriin työnantajiin sovelletaan maksuluokkamallia ja yksittäisen yrityksen maksuluokka määräytyy siten, että verrataan työntajan omien toistaiseksi voimassa olevien työkyvyttömyyseläkkeiden eläkemenoa keskimääräiseen tasoon. Maksuluokkia ei määritellä pienille työntajille, joita ovat ne, joiden palkkasumma alittaa hieman yli kahden miljoonan euron rajan. Tällaisilla työntajilla on kiinteät TyEL-vakuutusmaksut. Suurten työntajien työkyvyttömyystapaukset siis vaikuttavat maksettaviin työkyvyttömyysmaksuihin ja mitä pienemmät omien työkyvyttömyyseläketapauksien eläkemenot ovat, sitä alempi on työntajan maksuluokka ja sitä kautta työkyvyttömyysmaksu. (www.etk.fi 2019c)

3 TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEET JA NIIDEN RAHOITUS

3.1 Työkyvyttömyyseläke työeläkejärjestelmässä

Työeläkejärjestelmästä voidaan maksaa työkyvyttömyyseläkettä 17 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka ei täytä oman ikäluokkansa alinta vanhuuseläkeikää. Työkyvyttömyyseläkkeen voi saada, mikäli työkyky on alentunut vähintään vuoden ajaksi. (www.tyoelake.fi 2019a) Eläkettä täytyy siis edeltää sairausvakuutuslain mukainen sairauspäiväraha-aika, joka tuli työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden ensisijaiseksi vuonna 1982 (ETK 2018b, 134).

Työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden myös ammatillinen kuntoutus on ensisijainen vaihtoehto. Vuoden 2015 alussa voimaan tulleen lakimuutoksen mukaan eläkelaitosten onkin selvitettävä hakijan oikeus kuntoutukseen (ETK 2018b, 137). Mikäli työkyvyn voidaan odottaa palaavan, hakijalle ei myönnetä toistaiseksi maksettavaa työkyvyttömyyseläkettä vaan kuntoutustuki, joka on eläkkeen suuruinen, mutta voimassa vain määräajan. (www.tyoelake.fi 2019a).

Työeläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkkeen määrään vaikuttavat eläkepäätöstä edeltäneiden vuosien ansiot, sillä eläke koostuu ennen työkyvyttömyyden alkamista kertyneestä

eläkkeestä sekä tulevan ajan eläkeosasta. Tulevan ajan eläkeosalla tarkoitetaan eläkettä, joka eläkkeensaajalle olisi kertynyt tulevalta työskentelyajaltaan, mikäli hän ei olisi tullut työkyvyttömäksi. Tulevan ajan eläkeosa lasketaan perustuen hakijan ennen työkyvyttömyyttä vakiintuneisiin ansioihin. Vakiintuneiden ansioiden laskemisessa huomioidaan pääasiassa eläketapahtumavuotta edeltäneiden viiden vuoden tulot. Hakijan on kuitenkin tullut ansaita vähintään 17 807,01 euroa (vuonna 2019) työkyvyttömyyttä edeltäneiden 10 kalenterivuoden aikana ollakseen oikeutettu tulevan ajan eläkeosaan. ([www.tyoelake](http://www.tyoelake.fi) 2019a, www.tyoelakelakipalvelu.fi 2017)

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien työskentelyä koskeva määräaikainen lakiuudistus tuli voimaan 1.1.2010. Tämän lain mukaan työkyvyttömyyseläkkeensaajalla oli oikeus ansaita enintään 600€/kk eläkkeensä rinnalla. Lisäksi oli mahdollista jättää eläke lepäämään työssäkäynnin ajaksi, jolloin eläkkeensaaja ei menetä oikeuttaan eläkkeeseen, mutta sen maksu lakkautetaan määräajaksi. Määräaikainen laki oli alun perin voimassa vuoden 2013 loppuun saakka, mutta sitä jatkettiin myöhemmin vuoden 2016 loppuun saakka. Kansaneläkejärjestelmässä eläkkeen lepäämään jättäminen oli mahdollista jo aiemmin. (ETK 2018b, 137)

Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke voidaan vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä myöntää myös työuraeläkkeenä. Työuraeläkkeensaajalta odotetaan työkyvyttömyyttä, mutta lievemmin perustein kuin tavanomaisessa työkyvyttömyyseläkkeessä. Lisäksi hakijalla on tullut olla vähintään 38 vuoden työura rasittavassa ja kuluttavassa työssä. Ensimmäiset työuraeläkkeet ovat alkaneet vuonna 2018. (ETK 2018b, 138)

3.2 Työkyvyttömyyseläke kansaneläkejärjestelmässä

Kansaneläkejärjestelmästä voidaan työeläkejärjestelmästä poiketen myöntää työkyvyttömyyseläke jo 16-vuotiaalle ja enintään 64-vuotiaalle vakuutetulle. Kansaneläkejärjestelmästä myönnetty työkyvyttömyyseläke voi olla joko määräaikainen tai toistaiseksi myönnetty, mutta työeläkejärjestelmän tavoin kansaneläkejärjestelmästä ei myönnetä osatyökyvyttömyyseläkkeitä. Työkyvyttömyyseläkettä edellyttää se, että hakija on asunut Suomessa vähintään kolme vuotta täytettyään 16. Ilman asumisvaatimuksia eläke

voidaan kuitenkin myöntää alle 19-vuotiaalle hakijalle, joka on tullut työkyvyttömäksi Suomessa asuessaan tai 16-vuotialle hakijalle, joka on vammautunut ulkomailla ja joka saa 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea. (ETK 2018b, 14)

Kansaneläkejärjestelmästä ei myönnetä työkyvyttömyyseläkettä alle 20-vuotialle hakijalle, ennen kuin tämän kuntoutumismahdollisuudet on selvitetty. Ennen vuotta 1999 vastaavaa ikärajaa ei ollut, mutta vuonna 1999 ikärajaksi säädettiin 18 vuotta. Tämä ikäraja nousi kahteenkymmeneen 1.4.2002. (ETK 2018b, 135, 136). Alle 20-vuotiaalle nuorelle ensisijainen etuus onkin nuoren kuntoutusraha, jota voidaan maksaa opiskelun tai muun työelämään tähtäävän kuntoutuksen ajalta. Nuoren kuntoutusrahan saaminen edellyttää kotikunnassa laadittua henkilökohtaista opiskelu- ja kuntoutussuunnitelmaa. Työkyvyttömyyseläkkeistä poiketen tuloilla ei ole vaikutusta kuntoutusrahaan, eli nuori voi myös vapaasti työskennellä kuntoutukseen tähtäävien opintojensa ohella (www.kela.fi 2019b; 2019d). Pysyvästi sokea tai liikuntakyvytön henkilö katsotaan kuitenkin aina työkyvyttömäksi, vaikka hänellä olisi ansiotyö (ETK 2018b, 21).

Kansaneläkejärjestelmästä maksettava työkyvyttömyyseläke maksetaan kansaneläkkeenä ja se on siten tulosidonnainen. Työkyvyttömän henkilön on lisäksi mahdollista saada takuueläkettä, mikäli tämän yhteenlasketut eläketulot alittavat takuueläkkeeseen oikeuttavan tulorajan (774,84 euroa vuonna 2019). (ETK 2018b, 15; www.kela.fi 2019e) Takuueläkettä ei kuitenkaan makseta pysyvästi ulkomaille muuttaneelle, vaikka työkyvyttömyyseläkettä voidaan maksaa EU- ja Eta-maihin, Sveitsiin, Yhdysvaltoihin ja Kanadaan (www.kela.fi 2017a; 2019b).

Työkyvyttömyyseläkkeen voi jättää lepäämään tietyin edellytyksin eli saaja voi väliaikaisesti palata ansiotyöhön menettämättä oikeuttaan eläkkeeseen. Lakimuutos tuli voimaan vuonna 1.8.1999, jolloin eläkkeen pystyi jättää lepäämään 6–24 kuukaudeksi (ETK 2018b, 135)

3.3 Kuntoutustuki

Kuntoutustuella tarkoitetaan määräaikaista työkyvyttömyyseläkettä, jona se tunnettiin eläkejärjestelmässä ennen vuotta 1996 (ETK 2018b, 135). Kuntoutustuki on

työkyvyttömyyseläkkeen suuruinen, mutta se on myönnetty vain määräajaksi. Käytännössä kuntoutustuki myönnetään eläkkeenhakijoille, joiden arvioidaan mahdollisesti vielä tulevaisuudessa kykenevän ansiotyöhön. Työkyvyn arvioinnissa huomioidaan lääketieteellisten seikkojen lisäksi myös esimerkiksi hakijan ikä sekä työkokemus, minkä vuoksi nuorista eläkkeensaajista suurempi osa saa toistaiseksi myönnettävän eläkkeen sijaan kuntoutustukea. (www.tyoelake.fi 2019a) Nuorille voidaan myöntää kuntoutustuen sijaan kuntoutusrahaa. Tässä yhteydessä nuorelle tehdään henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutussuunnitelma, joiden tavoitteena on auttaa nuori pääsemään työelämään. Alle 20-vuotialle kuntoutustuki myönnetään vain, mikäli ammatillinen kuntoutus ja nuoren kuntoutusraha ei selvitysten perusteella ole mahdollinen tai ammatillinen kuntoutus on keskeytynyt tai päättynyt tuloksettomana. (www.kela.fi 2019b; 2019d)

Myös kuntoutustuen saamisen edellytyksenä on se, että työkyky on alentunut vähintään vuodeksi ja kuntoutustuki muutetaan työkyvyttömyyseläkkeeksi, mikäli eläkkeensaajan työkyky ei palaudu. Suomessa näin tapahtuukin melko usein, sillä noin puolet kuntoutustuista muutetaan lopulta toistaiseksi maksettaviksi työkyvyttömyyseläkkeiksi. (www.etk.fi 2019b) Kuntoutustuki voidaan toistaiseksi myönnetyn työkyvyttömyyseläkkeen tavoin myöntää työeläkejärjestelmässä myös osaeläkkeenä eli kuntoutustuen tapauksessa osakuntoutustukena, mikäli työkyvyn ei katsota alentuneen riittävästi täyden kuntoutustuen myöntämistä varten. Osakuntoutustuki on puolet täyden kuntoutustuen määrästä. Kansaneläkejärjestelmästä maksettava kuntoutustuki on aina täysimääräinen eli osakuntoutustuki on ainoastaan työeläkejärjestelmän kautta saatava etuus. (www.tyoelake.fi 2019a; www.kela.fi 2017b)

Kuntoutustuelle ei ole määritelty laissa enimmäispituutta, eikä myöskään ole määritelty, kuinka monta kertaa sille voidaan myöntää jatkoa. Käytännössä kuntoutustuki myönnetään terveydentilasta saatujen selvityksien sekä kuntoutusmahdollisuuksien mukaan. Eläkkeensaajan kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että lopullinen ratkaisu siitä, myönnetäänkö tälle työkyvyttömyyseläke toistaiseksi vai ei, saadaan tehtyä kohtuullisessa ajassa. Näin ollen soveltamiskäytännössä kuntoutustukea jatketaan kahden vuoden jälkeen vain perustellusta syystä. Kuntoutustukea voidaan kuitenkin jatkaa, mikäli esimerkiksi selkeä ammatillinen kuntoutus tai sairauden hoito on kesken. (www.tyoelakelakipalvelu.fi 2014)

3.4 Osatyökyvyttömyyseläke ja osakuntoutustuki

Osatyökyvyttömyyseläkkeen tarkoituksena on mahdollistaa sitä saavan henkilön osa-aikainen työssä jatkaminen, silloin kun tämän työkyky on laskenut jonkin verran. Osatyökyvyttömyyseläkkeen etu eläkejärjestelmälle ja laajemmalti koko kansantaloudelle onkin se, että osa-aikaisesti töissä jatkava henkilö osallistuu edelleen verotuksen ja eläkemaksujen kautta eläkejärjestelmän menoihin. (Gould, Nyman & Lampi 2008, 7–8)

Osatyökyvyttömyyseläke on mahdollinen ainoastaan työeläkejärjestelmässä ja se myönnetään hakijalle, jonka työkyky on alentunut vähintään kahdella viidenneksellä, mutta ei kuitenkaan kolmella viidenneksellä. Myös henkilön ansiot tai mahdolliset oletetut tulevat ansiot vaikuttavat eläkeratkaisuun täyden ja osaeläkkeen välillä. Osatyökyvyttömyyseläke voidaan myöntää sekä osatyökyvyttömyyseläke- että täyden työkyvyttömyyseläkehakemuksen pohjalta. (Gould, Nyman & Lampi 2008, 7). On siis mahdollista hakea suoraan osatyökyvyttömyyseläkettä, jos kokee oman työkykynsä alentuneen jonkin verran, mutta ei riittävästi täyden eläkkeen saamiseen. Osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Eläkkeen ohella voi ansiotuloja kerryttää enintään joko 60 % työkyvyttömyyttä edeltäneestä vakiintuneesta ansiotasosta tai 784,52 € per kuukausi (vuonna 2019), riippuen siitä kumpi on eläkkeensaajalle suurempi määrä. (www.varma.fi 2019a)

Polvinen ym. tutkivat vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden työssäkäyntiä. Tutkimukseen sisällytettiin sekä täyttä että osatyökyvyttömyyseläkettä saavia 20–62-vuotiaita henkilöitä (n=14 418). Tutkimuksessa havaittiin, että täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista henkilöistä 14 % oli ansiotyössä, kun taas osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien keskuudessa tämä osuus oli 76 %. Lisäksi osatyökyvyttömyyseläkkeensaajista ne, joilla oli korkeammat eläkkeet, työskentelivät harvemmin kuin ne joiden eläkkeen olivat keskimääräistä tasoa. Tutkimukseen ei sisällytetty kansaneläkejärjestelmän eläkkeensaajia. (Polvinen ym. 2018, 74) Työskentely on siis selkeästi todennäköisempää osatyökyvyttömyyseläkkeellä kuin täydellä eläkkeellä. Toisaalta samalla havaitaan, että vain noin kolme neljäsosaa osatyökykyisiksi arvioituista työkyvyttömyyseläkkeensaajista osallistuu ansiotyöhön.

Osatyökyvyttömyyseläke voidaan myöntää myös määräajaksi, jolloin etuutta kutsutaan osakuntoutustueksi. Tällöin on arvioitu, että henkilön työkyky on osittain alentunut, mutta hänellä on edelleen mahdollisuus kuntoutua ja palata täysin työelämään. Etuus voidaan myöntää myös esimerkiksi kuntoutuksen jälkeen, jolloin sen tarkoituksena on toimia tukena työelämään palaamiselle. (www.keva.fi 2019a)

3.5 Yksilöllinen varhaiseläke ja työuraeläke

Yksilöllinen varhaiseläke on työkyvyttömyyseläkemuoto, joka on poistunut eläkejärjestelmästä tällä vuosikymmenellä kokonaan. Uusia eläkkeitä ei enää myönnetä, mutta eläkkeensaajia esiintyy edelleen historiallisissa tilastoissa. Yksilöllisen varhaiseläkkeen merkittävin ero työkyvyttömyyseläkkeeseen on se, että se ei edellyttänyt sairauspäivärahaa. Lisäksi työkyvyn alentuman arvioinnissa työkyvyn määritelmä oli harkinnanvaraisempi ja se painottui enemmän ammatillisesti. Yksilöllisessä varhaiseläkkeessä oli lisäksi alaikäraja, joka oli vuonna 1994 55 vuotta, josta se kohosi asteittain 60 vuoteen, vuoteen 2000 mennessä. (Rantala 2008, 23–24).

Vuonna 2003 tuli kuitenkin voimaan lakimuutos, jonka myötä yksilöllisiä varhaiseläkkeitä ei enää myönnetty vuoden 1943 jälkeen syntyneille. Julkisella sektorilla kuitenkin säilyi vielä yksilöllinen varhaiseläkkeen mahdollisuus vuosina 1944–1947 syntyneillä henkilöillä. (ETK 2018b, 136) Vaikka yksilöllisiä varhaiseläkkeitä ei enää myönnetä, on vähintään 60-vuotiaiden henkilöiden kuitenkin myös nykyisessä järjestelmässä helpompi päästä työkyvyttömyyseläkkeelle, koska heidän kohdallaan käytetään työkyvyn arvioinnissa laajempia, usein ammatillisesti painottuneita kriteerejä (www.tyoelake.fi 2019a).

Pitkän työuran tehneillä on myös mahdollisuus hakea työuraeläkettä, joka on uusi eläkemuoto, joka sai alkunsa vuoden 2017 eläkeuudistuksessa. Työuraeläke ei edellytä yhtä suurta työkyvyn heikkenemistä kuin työkyvyttömyyseläke, mutta edellytyksenä on vähintään 63 vuoden ikä. Lisäksi edellytetään, että hakijalla on takanaan vähintään 38 vuoden pituinen työura rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä. Sitä, minkälainen työ katsotaan rasittavaksi ja kuluttavaksi arvioidaan kokonaisuutena, mutta se voi tarkoittaa esimerkiksi työtä,

joka sisältää kuormittavia ja hankalia työasentoja tai vuorovaikutteista työtä, joka on poikkeuksellisen henkisesti kuormittavaa. (www.tyoelake.fi 2018a)

Vaikka työuraeläke ei edellytä yhtä suurta työkyvyn heikkenemistä kuin työkyvyttömyyseläke, tulee työkyvyn kuitenkin olla pysyvästi heikentyneenä (www.tyoelake.fi 2018a). Työuraeläkettä ei siis myönnetä, mikäli hakijalla katsotaan olevan mahdollisuus kuntoutua työkykyiseksi. Ensimmäiset työuraeläkkeet myönnettiin vuonna 2018 ja vuoden loppuun mennessä ratkaisuja työuraeläkkeen myöntämisestä oli tehty yhteensä 76. Näistä 27 henkilölle oli myönnetty työuraeläke, 31 hakemusta hylättiin ja lopuille myönnettiin työuraeläkkeen sijaan vanhuuseläke (12) tai työkyvyttömyyseläke (6). Hylätyistä hakemuksista noin puolet hylättiin, koska arvioitiin ettei työ ollut ollut riittävän raskasta ja kuluttavaa, ja loput hylättiin juridisista tai muista syistä. (www.etk.fi 2019d)

3.6 Työkyvyttömyyseläkkeiden rahoitus

Työkyvyttömyyseläkkeiden rahoitus perustuu pääosin työeläkevakuutusmaksuihin ja verorahoitukseen. Rahoitustapa riippuu siitä, mihin lakiin etuus perustuu. Kansaneläkejärjestelmän eläkkeet maksetaan Kansaneläkerahastosta. Kansaneläkerahasto on kokonaan valtion rahoittama, eli kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeet ovat kokonaan verovaroin rahoitettuja. (www.kela.fi 2018b) Ennen vuotta 2010 myös työnantajat osallistuivat Kansaneläkerahaston rahoittamiseen työnantajan kansaneläkemaksun muodossa. Tämä maksu kuitenkin poistui vuoden 2010 alusta osana hallituksen sopimaa talouden elvyttämispakettia. (www.stm.fi 2009)

Sen sijaan rahoitus on monimuotoisempaa työeläkejärjestelmän piirissä ja se perustuu lajista riippuen joko jakojärjestelmään tai osittaiseen rahastointiin. Yhteistä kuitenkin on se, että keskeinen rahoituslähde on työeläkemaksu, joka jakautuu työnantajan ja palkansaajan maksuun. Palkansaajien järjestelmässä työntekijälle maksettava palkka muodostaa työeläkemaksun perusteen. Työnantaja perii myös työntekijän osuuden suoraan tämän palkasta ja tilittää koko maksun eläkelaitokselle. Merimiehiä lukuun ottamatta yksityisen sektorin työntekijät ovat vakuutettu työntekijän eläkelain (TyEL) perusteella. Työntekijöiden maksamat eläkemaksut vaihtelevat jonkin verran iän mukaan ja ne vahvistetaan vuosittain. Vuonna 2019 53–62-

vuotiaiden työntekijöiden maksuprosentti on 8,25 % ja muiden 6,75 %. (www.tyoelake.fi 2019b)

Työnantajan maksuprosentit vaihtelevat työnantajasta riippuen, mutta eläkeneuvotteluryhmän tiedotteen mukaan maksu on keskimäärin 17,35 % palkoista vuonna 2019. (www.etk.fi 2018c). Työnantajan maksuprosenttiin vaikuttavat maksettavien palkkojen määrä, mahdolliset asiakashyvitykset sekä yrityksen työntekijöille myönnetyt työkyvyttömyyseläkkeet. Työnantajat on jaettu kahteen luokkaan maksettujen palkkojen perusteella. Tilapäisiksi työnantajiksi katsotaan työnantajat, joilla ei ole palveluksessaan jatkuvasti työntekijöitä ja jonka puolen vuoden ajalta maksamat palkat jäävät alle rajamäärän, joka tarkistetaan vuosittain. Vuonna 2019 tämä raja on 8 502 euroa. Tilapäiset työnantajat maksavat kiinteä TyEL-maksua, joka on työntekijän maksuosuus mukaan luettuna yhteensä 25,2 % vuonna 2019. Näiden työnantajien ei tarvitse tehdä sopimusta eläkelaitoksen kanssa, vaan he voivat tilittää eläkemaksut valitsemalleen eläkeyhtiölle. (www.tyoelake.fi 2019b)

Työnantajat, joilla sen sijaan on jatkuvasti palveluksessaan heankilökuntaa ja jonka maksavat palkat ylittävät yllä mainitun rajamäärän, ovat sopimustyönantajia. Nimityksen mukaisesti nämä työnantajat ovat velvoitettuja tekemään erillinen vakuutus sopimus eläkeyhtiön kanssa. Sopimustyönantajien eläkevakuutusmaksuun vaikuttaa kokonaispalkkasumma. Mikäli palkkasumma on alle 2,0595 miljoonaa euroa (vuonna 2018), on työnantajan eläkevakuutusmaksu pääasiassa kiinteä, kuten tilapäisillä työnantajilla. Jos palkkasumma kuitenkin ylittää määritellyn rajan, vaikuttaa vakuutusmaksuun myös työntekijöille myönnetyt työkyvyttömyyseläkkeet. (www.tyoelake.fi 2019b).

Työntekijöille myönnetyt työkyvyttömyyseläkkeet vaikuttavat työnantajan eläkevakuutusmaksuun maksuluokan kautta. Maksuluokat perustuvat edellisinä vuosina myönnettyihin työkyvyttömyys- ja osatyökyvyttömyyseläkkeisiin ja mitä vähemmän niitä on myönnetty, sen pienempään maksuluokkaan työnantaja pääsee. Lopullisen maksun suuruus riippuu kuitenkin myös maksetuista palkoista eli ne vaihtelevat myös prosentuaalisesti riippuen työnantajan maksamasta kokonaispalkkasummasta. Tämä johtunee siitä, että esimerkiksi suurtyönantajalla katsotaan olevan enemmän keinoja työntekijöiden työhyvinvoinnin ja työturvallisuuden parantamiseen. Näin ollen suurtyönantajaa rokotetaan enemmän, mikäli tässä epäonnistutaan. Myös eläkevakuutusyhtiöt tarjoavat erilaisia työkaluja työhyvinvoinnin vahvistamiseen. (www.ilmarinen.fi 2019a)

Asiakashyvitykset voivat alentaa työnantajan maksamaa työeläkemaksua. Hyvityksiä maksetaan yleensä silloin kuin eläkeyhtiön vakavaraisuus ja kustannustehokkuus ovat hyvällä tasolla, jolloin yhtiö pystyy niitä maksamaan. Työnantaja voi myös saada esimerkiksi suuruusalennuksen maksamansa palkkasumman ylittäessä tietyn tason tai alennusta asiakkuutensa kestosta johtuen. Esimerkiksi Ilmarinen ilmoitti, että asiakkaidensa keskimääräinen TyEL-maksu oli 24,4 % palkoista vuonna 2018, kun perusmaksu oli samana vuonna 25,3 %. (www.ilmarinen.fi 2019a)

Yrittäjien osalta eläkemaksu (YEL-maksu) perustuu eläkelaitoksen vahvistamaan työtuloon. Yrittäjä määrittää itse oman työtulonsa ja työtulon on tarkoitus kuvastaa tämän yhden vuoden työpanoksen arvoa. (Vanne 2016, 153) Työtulon voi kuitenkin vapaasti määrittää, kunhan se säilyy alarajan (7 799,37 euroa vuonna 2018) ja ylärajan (177 125,00 euroa vuonna 2018) sisällä (www.ilmarinen.fi 2019b). Maatalousyrittäjän eläkevakuutusmaksu perustuu YEL-vakuutettujen yrittäjien tavoin työtuloon, mutta MYEL-työtulo muodostuu viljellyn maatalousmaan ja metsän pinta-alasta sekä mahdollisesta maatalouden liitännäistoiminnasta. Yrittäjä voi kuitenkin vaikuttaa työtulon määrään lain sallimissa rajoissa. (www.mela.fi 2015)

Julkisen sektorin työntekijät ovat puolestaan eläkevakuutettuja julkisten alojen eläkelain eli JuEL:n perusteella. JuEL:n piiriin kuuluvat pääasiassa kunnan ja kuntayhtymän palveluksessa olevat henkilöt, evankelis-luterilaisen kirkon palveluksessa olevat henkilöt sekä valtion palveluksessa olevat virkamiehet ja työntekijät. Lisäksi esimerkiksi osa peruskoulun ja lukion opettajista kuuluu vielä valtion eläkejärjestelmän piiriin ja osa ortodoksisen kirkon palveluksessa olevista henkilöistä on vakuutettu JuEL:n mukaan ja osa taas TyEL:n mukaan. JuEL:n piirissä olevien henkilöiden eläkeasioista vastaa Keva. (www.tyoelake.fi 2019c) JuEL tuli voimaan eläkeuudistuksen yhteydessä 1.1.2017. Tätä ennen nykyään JuEL:n perusteella vakuutetut henkilöt olivat vakuutettuina joko Kunnallisen eläkelain (KuEL), Valtion eläkelain (VaEL) tai Kirkon eläkelain (KiEL) perusteella. (www.keva.fi 2019b)

Vaikka nämä eri tahot ovat nyt kootusti yhden lain eli JuEL:n piirissä, eläkevakuutusmaksut vaihtelevat silti hiukan. Kevan jäsenyhteisöt (esimerkiksi kunnat ja kuntayhtymät) maksoivat vuonna 2019 työansiopohjaista eläkemaksua 23,50 %, jonka päälle lisätään työkyvyttömyyseläkemaksu, joka oli keskimäärin 0,90 %. Näin ollen keskimääräinen palkkaperustainen eläkemaksu oli yhteensä 24,40 %. Tähän summaan sisältyy myös

työntekijän maksama osuus, joka oli vuonna 2019 joko 6,75 % (alle 53-vuotiailla ja 63 vuotta täyttäneillä) tai 8,25 % (53–62-vuotiailla). Kirkkotyönantajien palkkaperusteiset eläkemaksut ovat olleet korkeammat. Vuonna 2019 seurakuntien eläkemaksut olivat 28,7 % ja kirkon keskusrahaston sekä kirkollisten yhdistyksien 34,5 %. ([www.keva](http://www.keva.fi) 2019c)

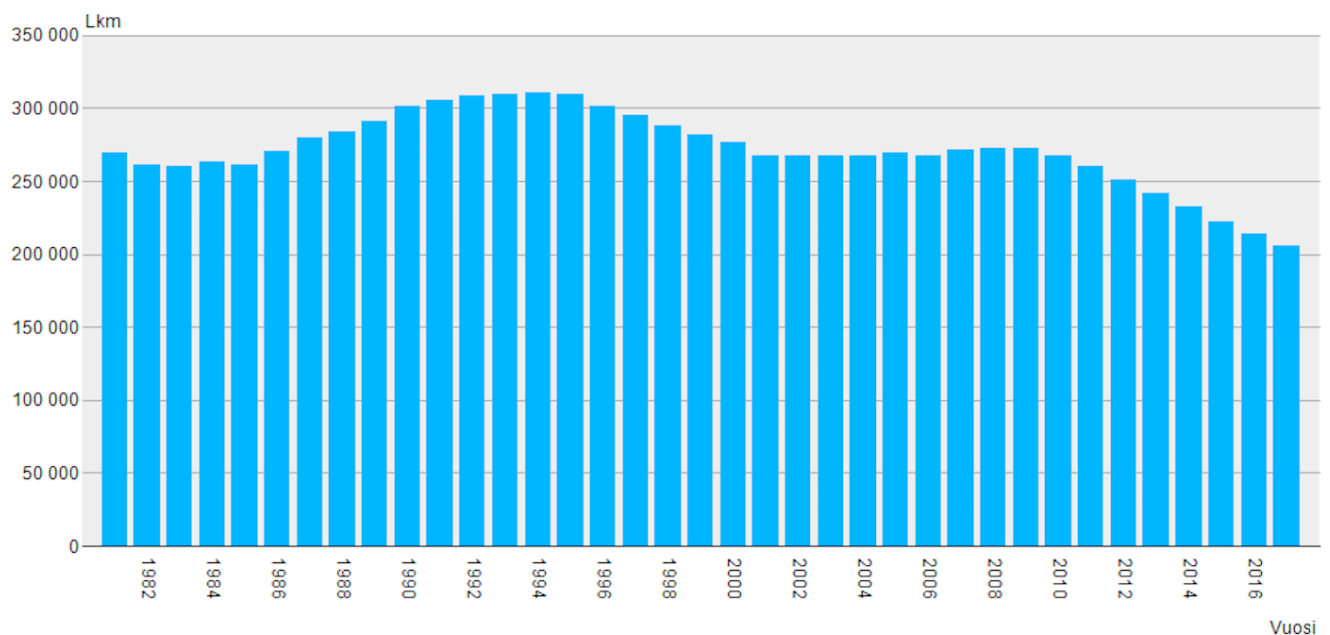
Työntekijän eläkelain (TyEL), merimieseläkelain (MEL) ja julkisten alojen eläkelain (JuEL) perusteella kerättävistä työeläkevakuutusmaksuista rahastoidaan osa. Sen sijaan yrittäjän eläkelain (YEL) ja maatalousyrittäjien eläkelain (MyEL) perusteella kerättäviä työeläkevakuutusmaksuja ei rahastoida lainkaan, eli kerättävät vakuutusmaksut käytetään kokonaisuudessaan nykyisten eläkkeiden maksuun. Edellä mainittujen lakien perusteella maksettavista eläkkeistä TyEL:n perusteella maksettava työeläke on ainoa, jonka rahoittamiseen ei käytetä lainkaan verovaroja. (Vanne 2016, 152)

Eläkejärjestelmän rahoituksellista kestävyyttä haastaa erityisesti väestörakenteen muutos, sillä yhä pienempien sukupolvien tulisi kyetä rahoittamaan vanhempien sukupolvien eläkkeet. Eläkejärjestelmän rahoituksellista pohjaa on mahdollista vahvistaa nostamalla eläkemaksuja, karsimalla eläke-etuuksia tai pidentämällä työuria, jolloin ansiotulojen perusteella maksettavien työeläkevakuutusmaksujen määrä myös kasvaa. Vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä työeläkejärjestelmän alin vanhuuseläkeikä nousee asteittain 63 vuodesta 65 vuoteen, ja vuodesta 2030 alkaen se sidotaan eliniän odotteeseen. Lisäksi uudistus toi mukanaan uuden eläkelajin, osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen. Osittaista varhennettua vanhuuseläkettä voi nostaa 25 tai 50 % eläkkeestä, eikä sen ohella tehtyä työtä rajoiteta. Näin ollen eläkettä voi nostaa tiettyyn ikään päästyään, vaikka kävisi esimerkiksi vielä täysipäiväisesti töissä. Eläkkeeseen tehdään kuitenkin varhennusvähennys, mikäli sen nostaa ennen alinta vanhuuseläkeikää. Varhennusvähennys on 0,4 % jokaista varhennettua kuukautta kohti. (Vaittinen & Tenhunen 2016, 114–116, 119)

4 MUUTOKSET TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEENSAAJISSA JA TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKEMENOISSA

4.1 Muutokset työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrissä ikäluokittain

Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen keräämän tilastoaineiston perusteella on todettavissa, että lähes jokaisen ikäryhmän eläkkeensaajien määrä on laskenut viimeisten 26 vuoden aikana. Vuonna 1981 työkyvyttömyyseläkkeellä oli yhteensä 269 310 ihmistä, kun taas vuonna 2017 enää 206 048 ihmistä. Ero on merkittävä, ottaen erityisesti huomioon se, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä oli suurimmillaan yli 310 000 henkeä 1990-luvun laman aikana. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrässä on ollut merkittävää laskua 2010-luvulla ja määrä onkin laskenut vuodesta 2009 vuoteen 2017 lähes neljäsosalla (24,34 %). (ETK & Kela 2018a)

Kuvio 2: Työkyvyttömyyseläkkeensaajat vuosina 1981–2017 (ETK & Kela 2018a)

Tarkastellessa koko aikasarjaa 1981 vuodesta vuoteen 2017 on nähtävissä, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kasvoi 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin saakka, kunnes se lähti jälleen laskuun. 2000-luvulla määrä pysyi melko tasaisena, kunnes se lähti tasaiseen laskuun 2010-luvulle tultaessa. (ETK & Kela 2018a)

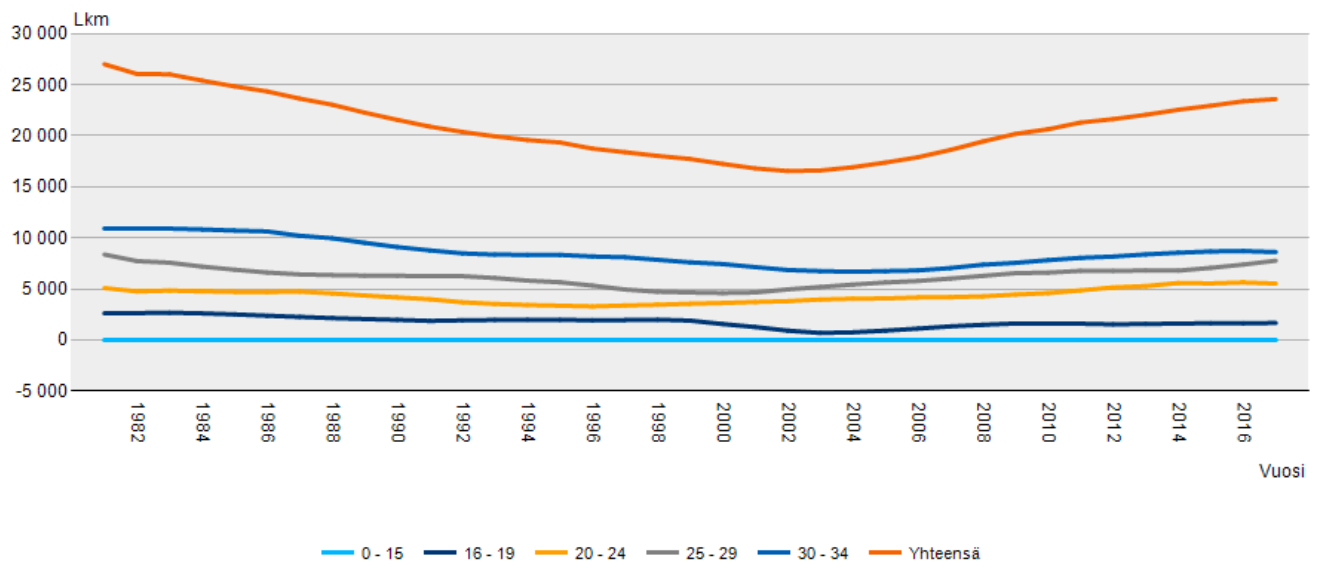
Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrässä tapahtuneet muutokset ovat suuria ja ne voidaan katsoa merkittäviksi. On kuitenkin tärkeää muistaa, että pelkkä määrällinen muutos ei välttämättä ole riittävä kuvaamaan ilmiötä, mikäli myös väestömäärässä on tapahtunut merkittäviä muutoksia yhtä aikaa. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrällinen muutos kuvaa ilmiötä täydellisesti ainoastaan siinä tapauksessa, että väestömäärä ikävuosittain olisi pysynyt samana aikana vakiona samoin kuin työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät ikävuosittain tarkasteltuna.

Eläkejärjestelmän kestävyys kannalta on kuitenkin mielekästä myös tarkastella tarkemmin, miten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät ovat kehittyneet ikäryhmittäin. Väestörakenteen muutos luo itsessään haasteita eläkejärjestelmän kestävyydelle, koska eläkkeellä ollaan aiempaa pidempään pidentyneen eliniänodotteen myötä ja toisaalta eläkemaksuja maksavien nuorten ikäluokkien koko on pienentynyt suhteessa vanhuuseläkeikäisiin. (Tenhunen 2016, 76)

Väestörakenteen tämänhetkinen muutos siis vaikuttaa Suomen eläkejärjestelmän kestävyteen negatiivisesti. Rahoituksellinen kestävyys on mahdollista turvata alentamalla maksussa olevia eläke-etuksia tai korottamalla työikäisen väestön eläkemaksuja. Ongelma pienenee myös tuotannon kasvulla. Taloudellinen kasvu tasapainottaa järjestelmän rahoituksellista pohjaa, koska se nostaa eläkemaksujen pohjana toimivaa palkkasummaa. (Tenhunen 2016, 76–77)

Eläkejärjestelmän kestävyys kannalta olisi siis toivottavaa, että kokonsa puolesta pienemmät nuoret sukupolvet säilyttäisivät työkykynsä mahdollisimman pitkään ja osallistuisivat näin eläkejärjestelmän rahoittamiseen. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ihmiset voivat myös osallistua eläkejärjestelmän rahoittamiseen, mutta samalla he kuluttavat sen varoja saamansa eläkkeen muodossa. Toisaalta nuorten ikäluokkien työkyvyttömyyseläkkeet ovat useimmiten lyhyemmän tai kokonaan puutuva työuran vuoksi merkittävästi pienempiä kuin jo lähellä vanhuuseläkeikää olevien työkyvyttömyyseläkkeelle jäävien henkilöiden. ([www.tyoelake](http://www.tyoelake.fi) 2019a, www.tyoelakelakipalvelu.fi 2017)

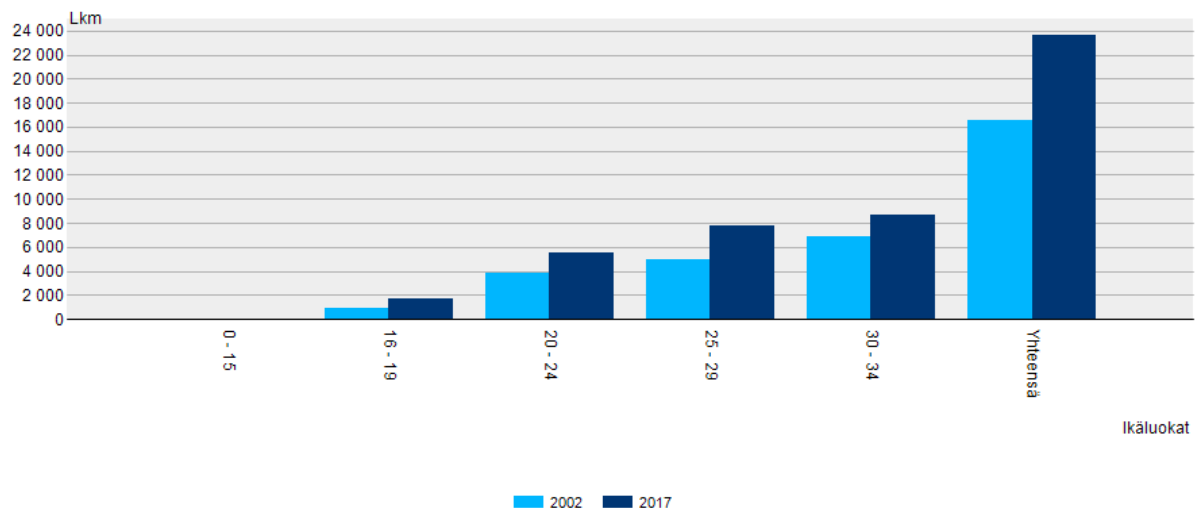
Vuonna 1981 alle 35-vuotiaita työkyvyttömyyseläkkeensaajia oli yhteensä 27 009 henkeä. Vuonna 2017 vastaava luku oli 23 602. Kokonaisuudessaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on laskenut lähes neljäsosalla (23,49 %) samassa ajassa, mutta alle 35-vuotiaiden eläkkeensaajien määrä on sen sijaan laskenut vain 12,61 %. (ETK & Kela 2018a) Alla olevassa kuviossa on esitetty muutos tarkemmin vuosittaisella tasolla.

Kuvio 3: Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä, ikäluokittain (ETK & Kela 2018a)

Alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrässä on havaittavissa selkeää nousua vuodesta 2002 lähtien. 15 vuoden aikana tämä määrä on noussut 16 557 hengestä (2002) 23 602 henkeen (2017). Määrä on noussut 42,55 %. Aiemmassa kuviossa (kuvio 2) esitetty työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaismäärän lasku 2010-luvulla johtuu siis selkeästi vanhempien ikäluokkien vähentyneistä työkyvyttömyyseläkkeistä. (ETK & Kela 2018a) Vanhemmissa ikäluokissa havaittu työkyvyttömyyseläkeläisten määrän lasku voi johtua esimerkiksi terveydenhuollon kehittymisestä tai työkyvyn parantumisesta, mutta todennäköisemmin osasyynä laskuun on suurten ikäluokkien tuleminen vanhuuseläkeikään. Suuret ikäluokat ovat sittemmin siirtyneet vanhuuseläkejärjestelmän piiriin, mistä kertoo myös vuodesta 2009 alkaen kasvaneet kokonaiseläkemenot. (Vaitinen & Tenhunen 2016, 106)

Muutos työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrässä on siis tapahtunut vastakkaiseen suuntaan verrattessa alle 35-vuotiaita ja vähintään 35-vuotiaita ikäluokkia. Alla olevassa kuviossa 4 on selvytyden vuoksi esitetty alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät vuosina 2002 ja 2017 ikäluokittain jaoteltuna. (ETK & Kela 2018a)

Kuvio 4: Alle 35-vuotiaat työkyvyttömyyseläkkeensaajat vuosina 2002 ja 2017 (ETK & Kela 2018a)

Kuviossa 4 on huomioitu sekä työeläke- että kansaeläkejärjestelmän eläkkeensaajat ja kaikki eri työkyvyttömyyseläkelajit. Näin ollen eläkkeensaajien joukossa on myös kuntoutustukea saavat henkilöt, joista osan työkyvyttömyyseläke ei välttämättä jatku vanhuuseläkeikään saakka. (ETK & Kela 2018a) Muutoksia eri eläkelajien kehityksessä tarkastellaan tarkemmin luvussa 4.3. Kuvioista 4 on selkeästi nähtävissä, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on lisääntynyt kaikissa tarkemman jaottelun mukaisissa ikäluokissa, erityisesti 25–29-vuotiaiden ja 16–19-vuotiaiden ryhmissä. Vuonna 2002 alle 20-vuotiaita henkilöitä oli työkyvyttömyyseläkkeellä 923 henkeä, mutta määrä on kasvanut 81,69 % viidessätoista vuodessa ollen 1 677 henkeä vuonna 2017. Työkyvyttömyyseläkettä saavien alle 20-vuotiaiden henkilöiden määrä on edelleen hyvin vähäinen, mutta muutos on itsessään merkittävä. 20–25-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kasvoi samalla aikavälillä 56,70 % 4 961 hengestä 7 741 henkeen. (ETK & Kela 2018a)

4.2 Muutokset työkyvyttömyyseläkkeisiin johtavissa sairauksissa

Työkyvyttömyyseläkkeen synnä voi olla jokin yksittäinen sairaus tai vamma tai yhdistelmä useaa sairautta tai vammaa. Näiden syiden tilastointi toteutetaan niin kutsutun sairauspääryhmän perusteella. Sairauspääryhmät, kuten esimerkiksi verenkiertoelinten sairaudet, perustuvat kansainväliseen ICD-10-tautiluokitukseen. Ennen vuotta 1996 myönnettyissä työkyvyttömyyseläkkeissä on käytetty edellistä, ICD-9-luokitusta, mutta

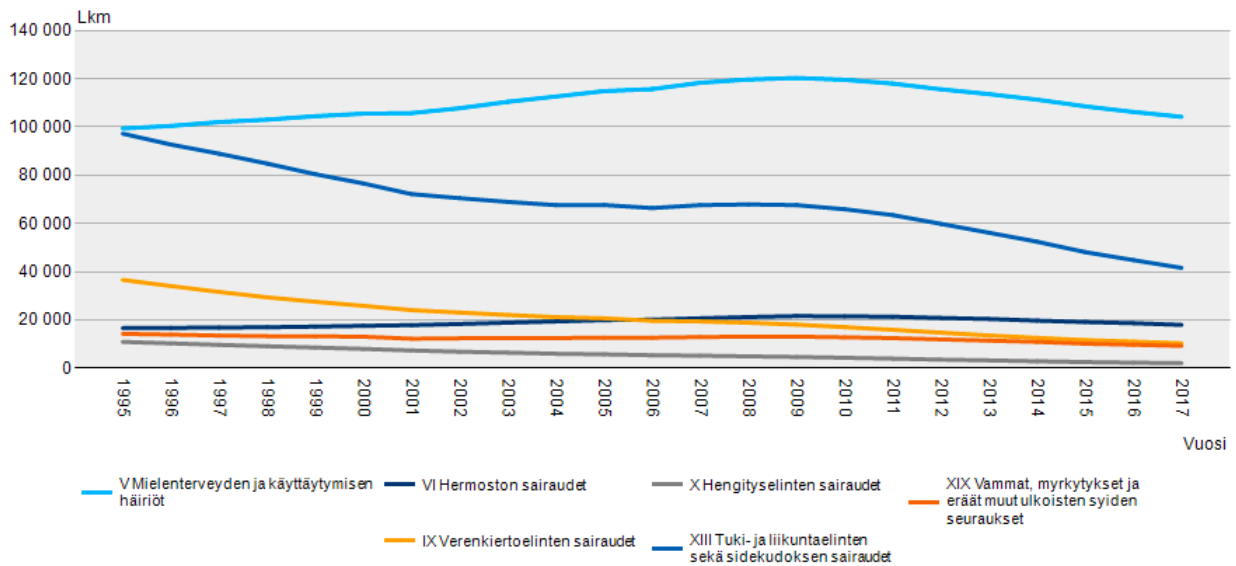
sairaudet on tämän jälkeen pyritty sisällyttämään uuden luokituksen mukaisiin luokkiin mahdollisimman tarkasti. Tilastointi perustuu työkyvyttömyyseläkkeelle jäävän henkilön eläkkeen perustana olevaan pääsairauteen. (www.etk.fi 2018d)

Työkyvyttömyyseläkkeisiin johtavien sairauspääryhmien muutoksia on mahdollista tarkastella Eläketurvakeskuksen koostaman aineiston avulla vuodesta 1995 lähtien. Vuonna 1995 selkeästi eniten ihmisiä oli työkyvyttömyyseläkkeellä tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairauksien (97 245) ja mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden (99 419) vuoksi. Samat sairauspääryhmät ovat edelleen suurimmat syyt työkyvyttömyyseläkkeellä olemiselle, mutta tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairauksien osuus työkyvyttömyyseläkepääätöksiin johtaneina sairauksina on pienentynyt merkittävästi. Vuonna 2017 yli 10 000 henkeä olivat työkyvyttömyyseläkkeellä seuraavien sairauspääryhmien johdosta:

1. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (104 245)
2. Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairaudet (41 604)
3. Hermoston sairaudet (17 990)
4. Verenkiertoelinten sairaudet (10 320)

Joinakin vuosina työkyvyttömyyseläkkeellä on ollut yli 10 000 henkilöä myös hengityselinten sairauksien sekä vammojen, myrkytyksien ja eräiden muiden ulkoisten syiden vuoksi. (ETK & Kela 2018b)

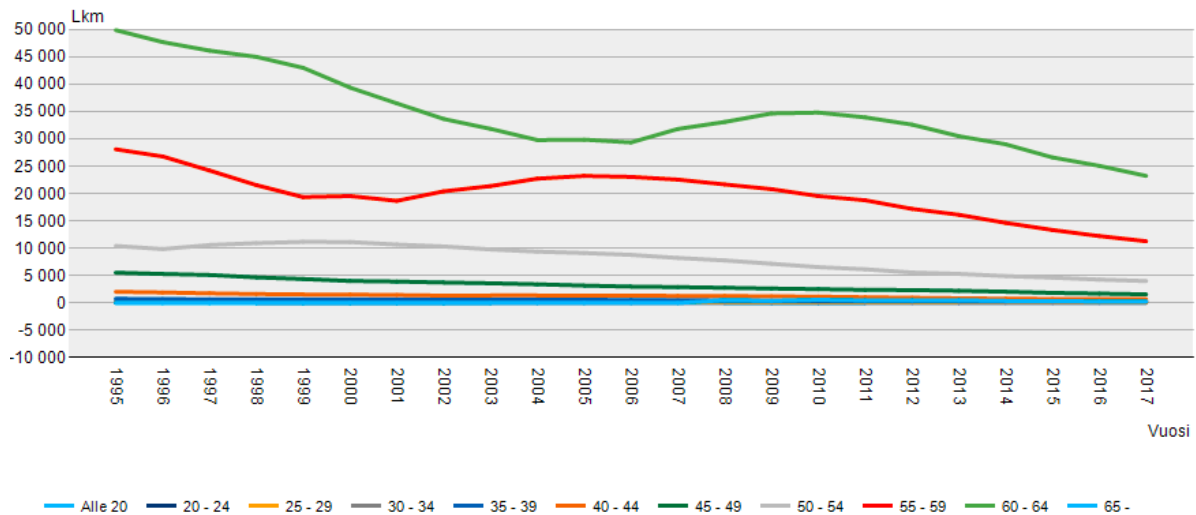
Selvyyden vuoksi sairauspääryhmien muutoksien tarkastelu on rajattu seuraavassa kuviossa edellä mainittuihin luokkiin, joiden perusteella työkyvyttömyyseläkkeellä on ollut yli 10 000 henkilöä vähintään yhtenä tarkasteltavan ajankohdan (1995–2017) vuosista. Alla olevassa kuviossa 5 on esitetty kehitys näiden sairauspääryhmien osalta. (ETK & Kela 2018b)

Kuvio 5: Työkyvyttömyyseläkkeeseen johtavien yleisimpien sairauspäryhmien kehitys (ETK & Kela 2018b)

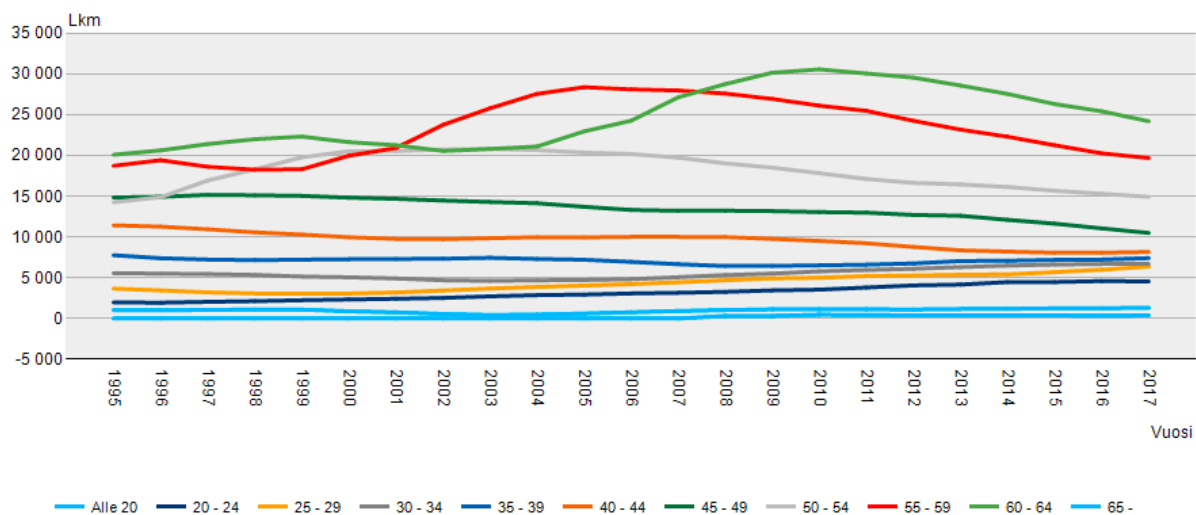
Kuvion 5 perusteella on havaittavissa, että tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairauksien johdosta työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrä on laskenut merkittävästi. Määrä on laskenut 22 vuoden aikana (vuodesta 1995 vuoteen 2017) 97 245 henkilöstä 41 604 henkilöön eli laskua on tapahtunut 57,22 %. Sen sijaan mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrä on noussut, vaikkakin se on ollut laskussa vuodesta 2009 alkaen. (ETK & Kela 2018b).

Kaksi suurinta sairauspäryhmää muodostivat vuonna 2017 syyn yhteensä 145 849 henkilön työkyvyttömyyseläkkeeseen. Tämä on 70,78 % kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä kyseisenä vuonna. Suurten osuksiensa vuoksi seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin näitä kahta sairauspäryhmää. Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairauksien havaitaan koskettavan pääasiassa yli 55-vuotiaita (kuvio 6), kun taas mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (kuvio 7) koskettavat myös nuorempia ikäluokkia. (ETK & Kela 2018b). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden on havaittu aiheuttavan pidemmän työkyvyttömyyseläkejaksan, mutta tämä johtune siitä, että sairauspäryhmä on pääsyy nuorten henkilöiden työkyvyttömyyseläkkeisiin, kun taas tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle jäävistä suurempi osa siirtyy nopeammin vanhuuseläkkeelle (Laaksonen ym. 2016, 38–39).

Kuvio 6: Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt, ikäluokittain (ETK & Kela 2018b)

Kuviosta 6 on havaittavissa, että määrällisesti merkittävimmät muutokset TULE- sekä sidekudosten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrässä on tapahtunut 55–59- sekä 60–64-vuotiaiden joukossa. Määrällisesti tämän sairauspäryhmän vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien 55–64-vuotiaiden määrä on laskenut tarkasteluajanjaksolla 77 975 hengestä (vuonna 1995) 34 516 henkeen (vuonna 2017) eli määrä on yli puolittunut. Muissa ikäluokissa määrälliset laskut eivät ole yhtä merkittäviä, mutta tämä johtunee siitä, että muissa ikäluokissa nämä sairaudet eivät ole pääsyytä työkyvyttömyyseläkkeeseen lähellekään yhtä usein kuin 55–64-vuotiaiden joukossa. (ETK & Kela 2018b)

Kuvio 7: Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt, ikäluokittain (ETK & Kela 2018b)

Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöillä ei näytä olevan yhtä selkeää yhteyttä ikään kuin tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairauksilla. Ikäluokittain tarkasteltuna 60–64-vuotiaat ovat kuitenkin suurin ikäluokka myös mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevista henkilöistä. Kuitenkin, nuoremmissa ikäluokissa on havaittavissa nousevaa kehitystä toisin kuin vanhemmissa ikäluokissa. Esimerkiksi vuonna 1995 12 252 alle 35-vuotiasta oli työkyvyttömyyseläkkeellä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriön vuoksi, kun vuonna 2017 määrä oli jo lähes 20 000 henkeä.

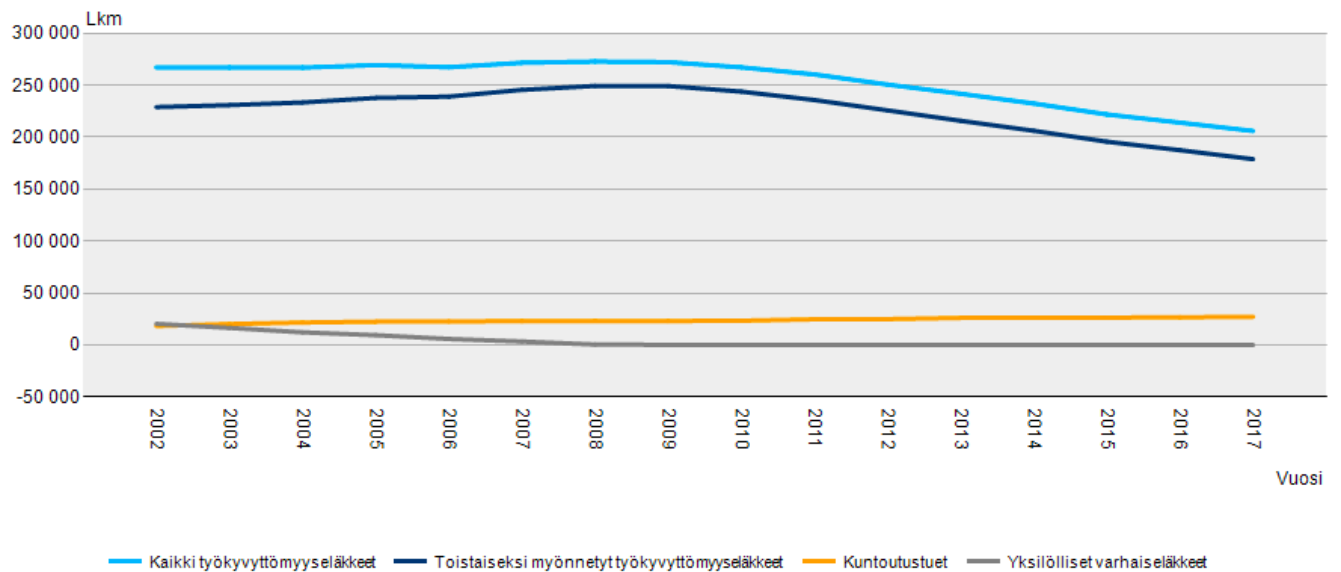
Mielenkiintoinen kuviosta 7 nähtävissä oleva kehityskulku on muutos vanhempien ikäluokkien määrässä. 50–54-vuotiaiden mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrä ei ole juurikaan muuttunut, jos tarkastellaan pelkästään tarkastelujakson ensimmäistä ja viimeistä vuotta 1995 ja 2017. Vielä vanhemmissa ikäluokissa 55–59- ja 60–64-vuotiaissa määrä on itseasiassa lisääntynyt. Kuviosta voidaan kuitenkin todentaa, että määrissä on tapahtunut suurta heittelyä ja määrät ovat laskeneet huomattavasti verrattuna aikaan, jolloin ne olivat suurimmillaan. 55–59-vuotiailla määrä on ollut suurimmillaan vuonna 2006 (23 054) ja 60–64-vuotiailla puolestaan vuonna 2010 (34 812). Näihin verrattuna määrät ovat laskeneet selkeästi vuoteen 2017 mennessä, ollessaan 11 279 (55–59-vuotiaat) ja 23 237 (60–64-vuotiaat) henkeä. (ETK & Kela 2018b)

4.3 Muutokset työkyvyttömyyseläkelajeissa

Työkyvyttömyyseläkelajeja on nykyisessä työ- ja kansaneläkejärjestelmässämme kolme: varsinainen työkyvyttömyyseläke, osatyökyvyttömyyseläke sekä kuntoutustuki. Varsinainen työkyvyttömyyseläke ja kuntoutustuki voidaan jakaa edelleen työeläkejärjestelmästä saatavaan eläkkeeseen sekä kansaneläkejärjestelmästä saatavaan eläkkeeseen. Näiden lisäksi työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa on edelleen henkilöitä, joille maksetaan yksilöllistä varhaiseläkettä, mutta näitä eläkkeitä ei enää myönnetä.

Muutoksia eläkelajeissa ei ole tilastoitu laajasti ennen vuotta 2002. Ennen vuotta 2002 työkyvyttömyyseläkelajit jaettiin tilastoissa ainoastaan varsinaisiin työkyvyttömyyseläkkeisiin (sis. sekä toistaiseksi että määräajaksi myönnetyt) ja yksilöllisiin varhaiseläkkeisiin. Vuodesta 2002 lähtien on jaottelu muuttunut tarkemmaksi, siten että kuntoutustuet ja toistaiseksi

myönnetty työkyyttömyyseläkkeet on eroteltu toisistaan. Alla olevassa kuviossa 8 on esitetty eri eläkelajien määrien kehitystä vuodesta 2002 vuoteen 2017. (ETK & Kela 2018d).

Kuvio 8: Työkyyttömyyseläkelajien kehitys 2002–2017 (ETK & Kela 2018d)

Yksilölliset varhaiseläkkeet ovat kadonneet eläkejärjestelmästä kokonaan ja viimeisen kerran niitä maksettiin vuonna 2011. Toistaiseksi myönnettyjen työkyyttömyyseläkkeiden määrä on laskenut etenkin 2010-luvulla, mutta samalla on nähtävissä nousua kuntoutustuissa. Kuntoutustukien määrä onkin noussut 15 vuodessa 18 307:stä 27 193:een eli 48,54 %. (ETK 2018b). Kuntoutustuet muodostavat kuitenkin selkeästi edelleen vain pienen osan kaikista työkyyttömyyseläkkeistä.

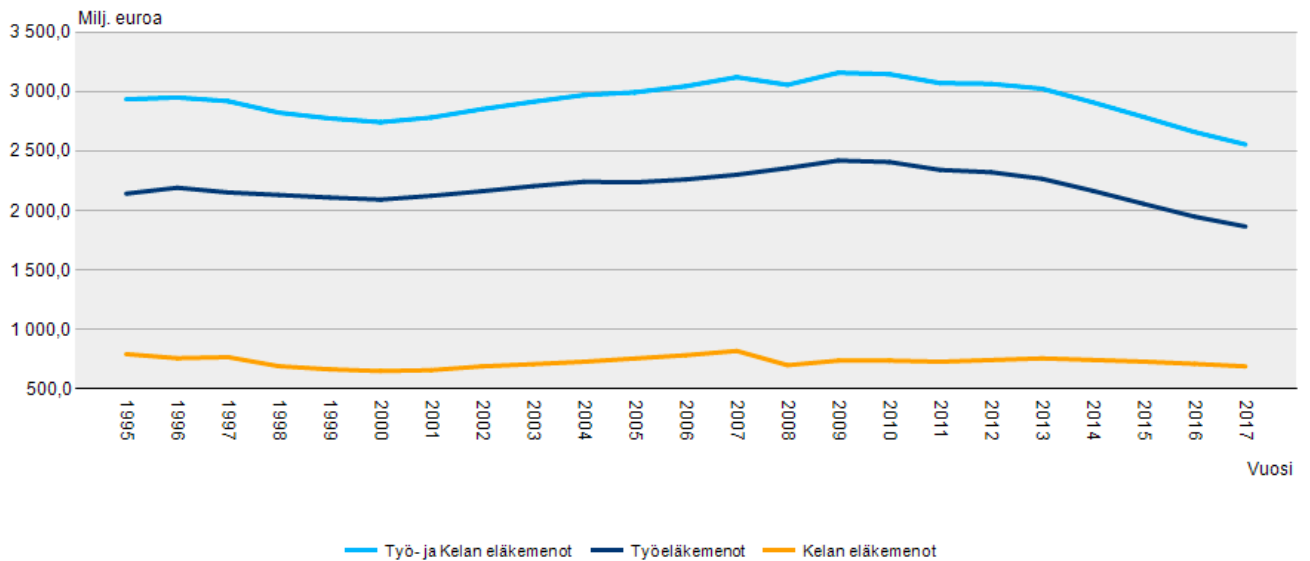
Kuntoutustukien määrän nousua voi selittää nuorten lisääntyneet työkyyttömyyseläkkeet, sillä nuoremmille henkilöille ei useimmiten myönnetä heti toistaiseksi myönnettävää työkyyttömyyseläkettä (www.tyoelake.fi 2019a). Toisaalta suurin yksittäisen ikäluokan nousu kuntoutustukien saajissa on tapahtunut 60–64-vuotiaiden ikäluokassa vertaillen vuosia 2002 ja 2017. Ikäluokan kuntoutustukien saajien määrä on yli seitsenkertaistunut ollessa vuonna 2002 vain 130 henkeä ja vuonna 2017 1 126 henkeä. Myös 55–59-vuotiaiden kuntoutustukea saavien henkilöiden määrä on enemmän kuin tuplaantunut viidessätoista vuodessa. Näiden ikäluokkien osalta työkyyttömyyseläkkeensaajien määrä on kuitenkin kokonaisuudessa vähentynyt, joten nousu kuntoutustukien määrässä kertoo siitä, että työkyyttömyyseläkkeiden rakenne on näiden ikäluokkien osalta jokseenkin muuttunut. (ETK & Kela 2018d).

Osatyökyvyttömyyseläkkeet sisältyvät kuviossa 8 esitettyihin toistaiseksi myönnettyihin eläkkeisiin sekä kuntoutustukiin, koska näitä ei ole jaoteltu tarkemmin toistaiseksi myönnettyihin täysiin ja osaeläkkeisiin ja täysiin ja osakuntoutustukiin. Myös osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien määrää on kuitenkin tilastoitu vuodesta 2002 alkaen ETK:n tilastotietokantaan. Työeläkejärjestelmän osatyökyvyttömyyseläkkeiden määrä on kasvanut noin 73 % vuodesta 2002 vuoteen 2017. Määrä on kuitenkin edelleen suhteellisen pieni verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaismäärään, sillä vuonna 2017 osatyökyvyttömyyseläkkeellä oli yhteensä vain 23 135 henkeä. Suurin syy määrän kasvulle on yli 55-vuotiaiden henkilöiden osatyökyvyttömyyseläkkeiden määrän kasvu. Vuonna 2002 yli 55-vuotiaita henkilöitä oli osatyökyvyttömyyseläkkeellä 6 982 henkeä, kun taas vuonna 2017 määrä oli yli kaksinkertaistunut 16 810 henkeen. (ETK 2018d)

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden suosio on siis kasvanut etenkin vanhemmissa ikäluokissa, mutta nuorempien ikäluokkien keskuudessa vastaavaa suurta muutosta ei havaita. Osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien alle 35-vuotiaiden määrä oli vuonna 2002 vain 485 henkeä. Määrä on kasvanut viidessätoista vuodessa muutamalla sadalla, ollen 728 henkeä vuonna 2017. Alle 25-vuotiaita osatyökyvyttömyyseläkkeensaajia on ollut vuosittain enimmillään noin 5 henkeä ja alle 20-vuotiaita ei yhtään henkeä. (ETK 2018d) Tämä johtunee siitä, että näin nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle jäävällä henkilöllä ei todennäköisesti ole takanaan riittävää työuraa, jotta hänelle maksettaisi työkyvyttömyyseläkettä työeläkejärjestelmästä, eikä osatyökyvyttömyyseläkettä ole mahdollista saada kansaneläkejärjestelmästä (Gould, Nyman & Lampi 2008, 7).

4.4 Työkyvyttömyyseläkemenojen kehitys

Työ- ja kansaneläkejärjestelmien työkyvyttömyyseläkemenot muodostivat vuonna 2017 noin 11,50 % näiden järjestelmien kokonaiseläkemenoista. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkemenot olivat noin 1,87 miljardia euroa ja kansaneläkejärjestelmän menot puolestaan noin 690,5 miljoonaa euroa. Työkyvyttömyyseläkemenot kasvoivat merkittävästi 2000-luvulla, mutta ne ovat vastaavasti laskeneet selvästi 2010-luvulla. Kuviossa 9 on esitetty työkyvyttömyyseläkemenojen kehitys vuodesta 1995 alkaen. (ETK)

Kuvio 9: Työkyvyttömyyseläkemenot 1995–2017 (ETK 2018c)

Työkyvyttömyyseläkemenoissa havaittu lasku heijastuu työkyvyttömyyseläkeläisten kokonaisu määrän laskuun (kuvio 2). 2010-luvulla työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyselämenot ovat laskeneet 22,53 % (vuodesta 2010 vuoteen 2017) mutta kansaneläkejärjestelmässä laskua on ollut vastaavana aikana vain 6,52 %. (ETK 2018c) Ero johtunee siitä, että työkyvyttömyyseläkkeet ovat vähentyneet etenkin vanhemmissa ikäluokissa, mutta eläkeläisten määrä on itse asiassa noussut vuodesta 2002 lähtien alle 35-vuotiaiden keskuudessa. Tätä muutosta käsiteltiin tarkemmin luvussa 4.1.

Nuorilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla on takanaan lyhyempi työura, jolloin heidän mahdollinen työeläkejärjestelmästä saatava eläkkeensä on vastaavasti pienempi. Tällöin he saavat todennäköisemmin eläkettä kansaneläkejärjestelmästä, eikä sen työkyvyttömyyseläkemeno tämän vuoksi pienene työeläkejärjestelmää vastaavalla tavalla. Alle 35-vuotiaiden työkyvyttömien keskimääräinen kokonaiseläke oli vuonna 2016 noin 820 euroa kuukaudessa, josta työeläkkeen osuus oli vain noin 150 euroa. Noin neljä viidestä alle 35-vuotiaasta työkyvyttömyyseläkkeensaajasta sai ainoastaan kansaneläkettä. Tämän ikäluokan kokonaiseläke jäi noin 300 euroa matalammaksi kuin kaikkien työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskiarvo. Sen sijaan 60–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkeläisten ryhmässä kokonaiseläke oli vuonna 2016 keskimäärin 1 230 euroa eli 50 % korkeampi kuin alle 35-vuotiaiden. (Laaksonen ym. 2017, 73; Rantala ym. 2016, 89)

Kuviossa 9 on nähtävissä yhtäkkinen lasku Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkemenoiissa vuodesta 2007 vuoteen 2008 siirryttäessä. Muutos ei kuitenkaan johdu siitä, että Kelan eläkkeiden piirissä olevien työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrässä olisi tapahtunut rajua laskua tai että eläkkeitä olisi leikattu, vaan kyse on lakimuutoksesta, jonka myötä tilastoinnissa tapahtui myös muutos. Kansaneläke-käsite uudistettiin vuonna 2008. Tähän saakka asumistuki ja eläkkeensaajan hoitotuki oli katsottu eläkkeiksi kansaneläkejärjestelmässä eli myös nämä etuudet laskettiin mukaan eläkemenoihin. Kun kansaneläke-käsite muutettiin, nämä etuudet poistuivat eläkemenoja kuvaavista tilastoista. (ETK 2018b, 136–137)

5 SKENAARIOANALYYSI

5.1 Johdanto skenaarioanalyysiin tutkimusmenetelmänä

Tulevaisuutta ennustetaan usein menneisyyden perusteella. Esimerkiksi Tilastokeskuksen väestöennusteet perustuvat eri tekijöiden kuten syntyvyyden ja muuttoliikkeen havaittuun menneeseen kehitykseen. Ennusteissa ei oteta huomioon esimerkiksi mahdollisten tulevien poliittisten päätöksien mahdollista vaikutusta tulevaan väestönkehitykseen. (www.stat.fi 2015) Skenaarioanalyysija Royal Dutch Shell -öljy-yhtiöllä 1970-luvulla hyödyntäneen Pierre Wackin (1985) mukaan menneisyyteen perustuvat ennustukset toimivat usein, koska maailma harvoin muuttuu. Tämä ajattelutapa voi kuitenkin olla vaarallinen, sillä nämä ennustukset pettävät silloin, kun niille olisi suurin tarve, koska ne eivät pysty aistimaan suuria muutoksia esimerkiksi yrityksen liiketoimintaympäristössä. Tämän vuoksi on tärkeää hyväksyä epävarmuus ja menneisyyteen perustuvien ennustuksien sijaan keskittyä luomaan erilaisia skenaarioita, jotka saavat päätöksentekijät pohtimaan tulevaisuutta syvällisemmin ja siten varautumaan myös tavallisesta poikkeaviin tapahtumiin. (Wack 1985)

Skenaarioanalyysi on hyödyllinen työkalu epävarmuuden vallitessa, ja esimerkiksi yritykset hyödyntävät sitä nykyään kohtuullisen usein strategiasuunnittelussaan. Tavoitteena on usein luoda useita eri malleja esimerkiksi yrityksen tulevaisuuden tilasta ja analysoida niihin johtavia tekijöitä. (Amer, Daim & Jetter 2013, 23–24). Tulevaisuuden tutkimuksen pioneerina tunnettu

Herman Kahn (1967) määrittelee skenaarion ”tulevaisuuteen sijoittuvien hypoteettisten tapahtumien joukkona, jonka tarkoituksena on selventää tapahtumaketjujen syy-seuraussuhteita ja sekä niihin johtaneita päätöksentekopisteitä” (ks. Amer, Daim & Jetter 2013, 23).

Skenaarioanalyysin toteuttamiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa, vaan eri menetelmiä ja koulukuntia on useita. Batrounin, Bertauxin ja Nicollen (2018, 134) mukaan skenaarioanalyysin eri koulukuntia kuitenkin yhdistävät muun muassa seuraavat oletukset:

1. Tulevaisuus on ennustettavissa, kehittyvä ja muokattavissa
2. Skenaario muuttuu vähemmän ennustettavaksi ajan myötä
3. Skenaarioita ei tule pitää tarkkoina ennusteina
4. Skenaario voi vääristyä ihmisen ennakkoluulojen ja kognitiivisten rajoitusten myötä
5. Skenaarioita ei välttämättä voi osoittaa todeksi tai vääräksi

Skenaarioanalyysi voi auttaa varautumaan tulevaisuuteen, mutta sen lisäksi se voi synnyttää uudenlaisia ideoita sekä tapoja vaikuttaa siihen ja näin päästä lähemmäksi toivottua tulevaisuuden tilaa (Amer ym. 2013, 24). Esittelen seuraavaksi muutaman erilaisen lähestymistavan skenaarioanalyysin toteuttamiseen:

1. Intuitiivinen logiikka (intuitive logic): lähestymistavassa hyödynnetään nimensä mukaisesti usein objektiivisen datan lisäksi intuitiota. Esimerkiksi yritysjohtaja voi hyödyntää vuosien kokemuksensa ja ennustaa jonkin tuotteen kysyntää ilman tarkkaa tietoa tai dataa, jolla asiaa voitaisi muuten arvioida. Metodissa voidaan hyödyntää myös kvantitatiivista aineistoa, mutta se sallii myös subjektiiviset aavistukset tai arviot. Koska metodissa luotetaan vahvasti asiantuntijan intuitioon, riippuu sen hyöty myös vahvasti asiantuntijan osaamisesta, tiedosta ja kokemuksista. (Batrouni ym. 2018, 135)

2. PMT (Probabilistic modified trends): lähestymistavassa käytetään kahta matriisipohjaista menetelmää, joissa analysoidaan trendejä (Trend Impact Analysis, TIA) sekä eri tekijöiden yhteisvaikutuksia ja vaikutuksia toisiinsa (Cross-Impact Analysis, CIA). Trendejä analysoidessa voidaan esimerkiksi vahvistaa skenaarioanalyysia yhdistämällä aikasarja-analyysiin kvalitatiivisia tekijöitä. Eri tekijöiden yhteisvaikutuksia arvioidaan puolestaan

testaamalla esimerkiksi ehdollisia todennäköisyyksiä ja eri lopputulemien vaikutuksia. Itse tarkasteltavat trendit voivat pohjautua kvantitatiiviseen tai kvalitatiiviseen dataan. Kvantitatiivista dataa hyödynnetään sellaisten trendien tarkastelussa, joissa luotettavaa dataa löytyy pitkältä aikaväliltä ja joissa kvantitatiivinen data antaa riittävän syvällisen käsityksen ilmiöstä. Kvalitatiivisesti trendejä analysoidaan silloin kuin riittävän hyvää kvantitatiivista dataa ei ole saatavilla tai se ei kuvaa ilmiötä riittävästi. Esimerkiksi yhteiskunnan arvojen muutosta voi olla vaikea käsitellä pelkästään kvantitatiivisesti. (Batrouni ym. 2018, 135–136)

3. La prospective: lähestymistavan voidaan katsoa olevan yhdistelmä edellä mainittuja metodeja (Intuitiivinen logiikka ja PMT). Peruseriaatteena on, että tulevaisuus ei ole osa ennalta päätettyä jatkumoa, vaan sen voidaan rakentaa ja mallintaa tarkoituksenomaisesti. Lähestymistavan mukaan skenaariot voidaan jakaa kahteen ryhmään ja skenaariot ovat joko tulevaisuutta kuvaavia tilanneskenaarioita tai ne ovat kehitysskenaarioita, jotka kuvaavat tulevaan tilanteeseen johtavaa tapahtumasarjaa. Nämä tilanne- ja kehitysskenaariot voidaan edelleen jakaa kolmeen tarkempaan skenaariotyyppiin, jotka ovat trendeihin perustuvat skenaariot, ääritilanteita tutkivat skenaariot ja normatiiviset skenaariot, joiden kautta voidaan tutkia jonkin toivotunlaisen tulevaisuuden toteutettavuutta työskentelemällä toivotusta tilasta taaksepäin nykyhetkeen. (Batrouni ym. 2018, 136)

Tässä tutkimuksessa rakennettavat skenaariot voidaan edellä mainitun La prospective – lähestymistavan perusteella luokitella tilanneskenaarioiksi ja tästä edelleen trendeihin perustuviksi skenaarioiksi. Skenaariot tulevat olemaan kehitysskenaarioiden sijaan tilanneskenaarioita, koska ne kuvaavat mahdollisia tulevaisuuden tiloja ja näitä tulevaisuuden tiloja tarkemmin kuin itse tapahtumasarjaa, joka näihin tiloihin johtaa. Tutkielmassa hyödynnetään pääasiallisina muuttujina väestökehitystä sekä nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän ja väestöosuuden kehitystä, mutta muut tulevaisuuden tiloihin mahdollisesti vaikuttavat tekijät, kuten poliittiset muutokset jätetään pohdintatasolle, mutta niitä ei käytetä varsinaisissa laskelmissa. Väestön sekä työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän/väestöosuuden kehitys ovat siis trendit, joihin skenaariot perustuvat.

5.2 Huomionarvoiset muuttujat

Skenaarioanalyysin kautta pyritään hahmottamaan, tuleeko nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehityksellä yhdistettynä laskevaan syntyvyyteen olemaan vaikutusta Suomen eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN. Tässä luvussa esitellään tarkemmin sekä skenaarioiden luonnissa käytettävät muuttujat että niiden jälkeen tehtävässä arvioinnissa käytettävät muuttujat. Skenaariot koostuvat vaihtoehtoisista, toisistaan poikkeavista tulevaisuudenkuvista, mutta jokaisessa skenaariossa tarkastellaan samoja muuttujia.

Pääasiallisina skenaarioiden luonnissa käytettävänä muuttujina ovat väestökehitys sekä nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehitys. Näiden muuttujien perusteella rakennetaan kolme vaihtoehtoista skenaariota, jonka jälkeen näiden skenaarioiden pohjalta arvioidaan mahdollisia vaikutuksia eläkejärjestelmän kestävyYTEEN kussakin tilanteessa.

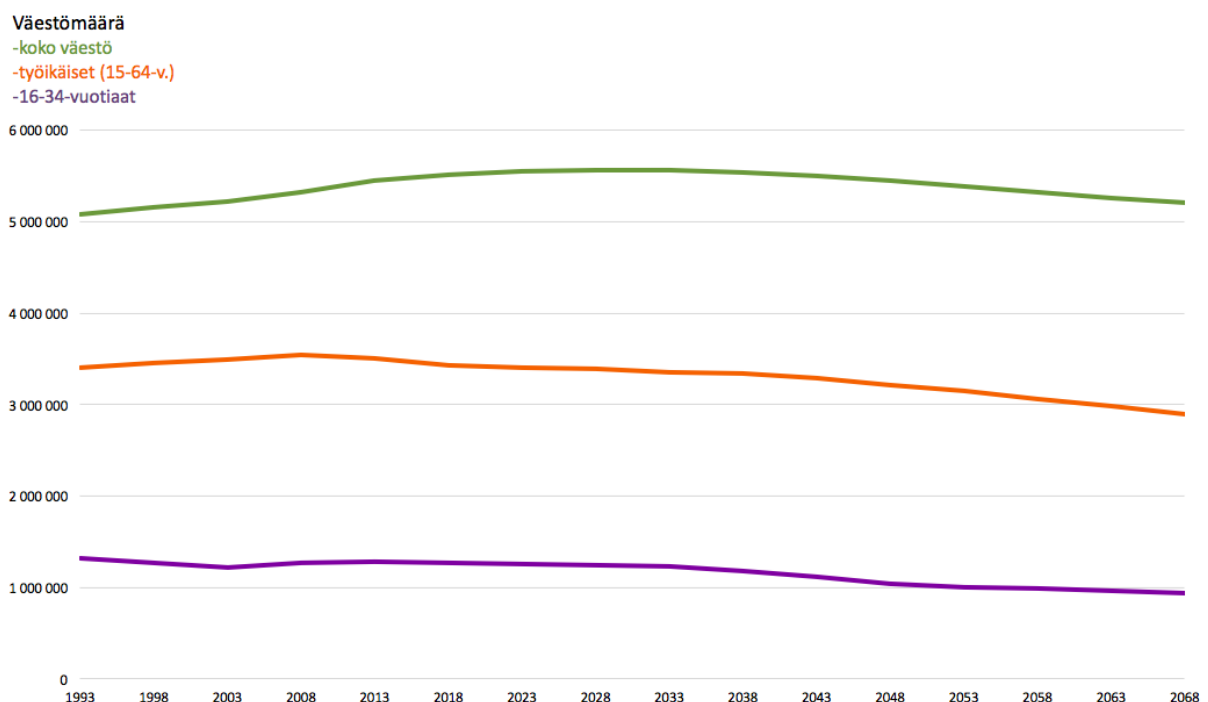
Jotta on mahdollista arvioida kehityksen vaikutusta eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN, on tarkasteltava sekä eläkejärjestelmän meno- että tulopuolta. Työkyvyttömyyseläkemenot perustuvat maksettaviin eläkkeisiin ja eläkejärjestelmän menettämät tulot puolestaan nuorten potentiaalisiin työtuloihin ja niistä maksettaviin eläkevakuutusmaksuihin sekä ansiotuloverotukseen. Lisäksi huomioidaan osittain osatyökyvyttömyys sekä mahdollinen työskentely eläkkeen ohessa. Tämän lisäksi tutkimuksessa sivutaan myös syntymätyökyvyttömiä henkilöitä eli henkilöitä, jotka eivät ole missään vaiheessa elämänsä olleet kykeneviä ansiotyöhön.

5.2.1 Väestökehitys sekä nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä

Nuorten määrä perustuu Tilastokeskuksen väestötilastoon vuoteen 2018 saakka. Vuodesta 2019 lähtien määrän kehitys puolestaan perustuu Tilastokeskuksen tuoreimpaan väestöennusteeseen. Vuonna 2019 julkaistu väestöennuste poikkeaa edeltävistä ennusteista siinä, että syntyvyys on ennustettu aiempia ennusteita vähäisemmäksi. Väestöennusteessa on oletettu, että syntyvyys pysyisi tulevaisuudessa vakiona ja kokonaishedelmällisyysluvun oletetaan siinä olevan 1,35. Tällä tarkoitetaan naisen elinaikanaan synnyttämien lasten määrää ja oletus heijastaa tämän hetken syntyvyyden tasoa. Vuonna 2015 tehdyssä väestöennusteessa

kokonaishedelmällisyysoletuksena käytettiin arvoa 1,70 ja vuonna 2018 1,45. (Suomen virallinen tilasto 2019)

Alla on esitetty kuviomuodossa väestönkehitys vuosina 1993–2068. Väestökehitys vuodesta 1993 vuoteen 2018 perustuu tilastotietoon, mutta vuodesta 2023 eteenpäin kyse on Tilastokeskuksen tuoreimmasta vuoden 2019 väestöennusteesta. Kuviossa 10 on esitetty koko väestö, työikäinen väestö (15–64-vuotiaat) sekä tutkielmassa kuvattu nuorten (16–34-vuotiaat) joukko. Kuvio on muodostettu käyttämällä sekä tilastoidun että ennustetiedon lukuja viiden vuoden välein.

Kuvio 10: Väestökehitys 1993–2068. Lähde: Tilastokeskus 2019a, 2019b.

Väestökehitystä tarkastellessa syntyvyyden laskun vaikutus on selkeä. Kuvioista 10 on havaittavissa, että koko väestön määrän on ennustettu lähtevän laskuun 2030-luvulla, mutta työikäisen väestön määrä sen sijaan on jo laskussa, samoin kuin 16–34-vuotiaiden. Tähän väestönkehitykseen verrataankin nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulevaa ennustettua kehitystä.

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä perustuu aiemmin esiteltyihin ETK:n ja Kelan tilastoihin. Pelkkä lukumäärä ei kuitenkaan itsessään tarjoa riittävästi tietoa ilmiöstä, sillä

ikäluokan kokonaismäärä ei ole vakio. Tämän vuoksi tutkimuksessa suhteutetaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä ja sen muutos ikäluokan määrään ja sen muutokseen. Näin voidaan varmistua myös siitä, että eläkkeensaajien määrän kasvu ei johdu yksinomaan ikäluokan koon kasvusta.

Historiallinen tarkastelu tehdään vuosien 1992–2017 datan perusteella. Ikäluokan koko perustuu Tilastokeskuksen dataan, jossa esitetään väestön koko ikävuosittain jaoteltuna vuoden lopussa (31.12.). Laskemalla väestön määrät ikävuosittain yhteen saadaan ikäluokan koko. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan nuoria työkyvyttömyyseläkkeensaajia, joten käytettävä ikäluokka ovat 16–34-vuotiaat. Alla esitetyssä taulukossa 1 on koottu yhteen 16–34-vuotiaiden määrä, saman ikäluokan työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä ja osuus ikäluokasta sekä näissä tapahtuneet muutokset.

Taulukko 1: 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuudet 1992–2017

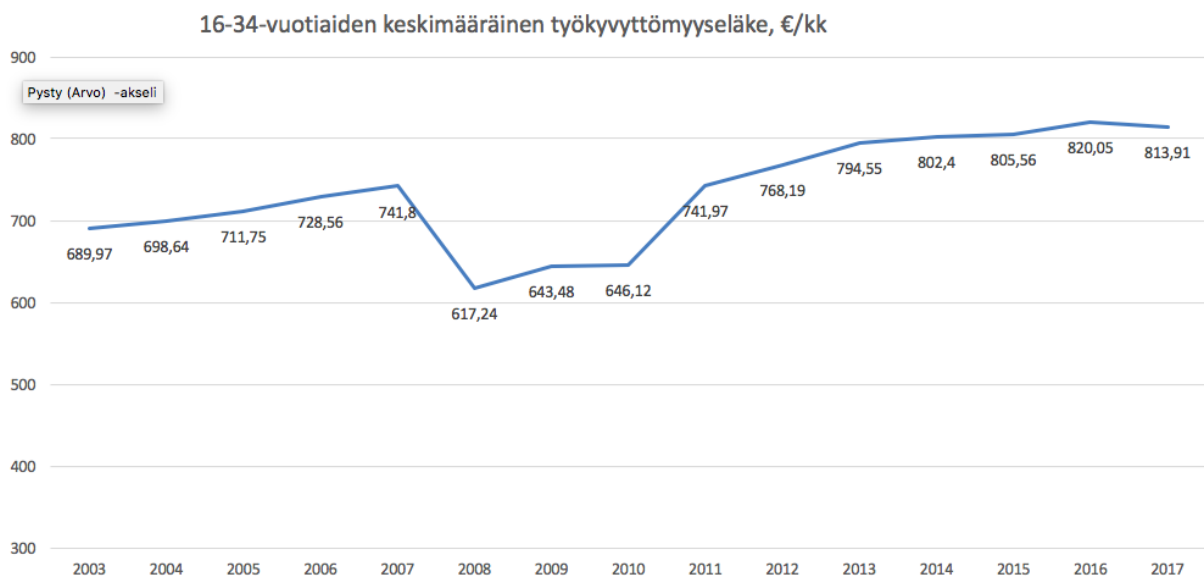
16-34-vuotiaat 31.12.					
Vuosi	Väestömäärä 31.12.	Väestömäärän muutos edellisvuoteen verrattuna	TK-eläkkeensaajat	TK-eläkkeensaajien osuus ikäluokasta	TK-eläkkeensaajien osuuden muutos
1992	1 323 755		20 384	1,54 %	
1993	1 317 914	-0,44 %	19 952	1,51 %	-1,69 %
1994	1 306 295	-0,88 %	19 592	1,50 %	-0,93 %
1995	1 294 787	-0,88 %	19 349	1,49 %	-0,36 %
1996	1 283 087	-0,90 %	18 750	1,46 %	-2,21 %
1997	1 272 457	-0,83 %	18 397	1,45 %	-1,06 %
1998	1 263 463	-0,71 %	18 037	1,43 %	-1,26 %
1999	1 255 756	-0,61 %	17 732	1,41 %	-1,09 %
2000	1 247 936	-0,62 %	17 254	1,38 %	-2,09 %
2001	1 239 858	-0,65 %	16 813	1,36 %	-1,92 %
2002	1 230 148	-0,78 %	16 557	1,35 %	-0,75 %
2003	1 222 408	-0,63 %	16 608	1,36 %	0,94 %
2004	1 223 877	0,12 %	16 925	1,38 %	1,79 %
2005	1 228 123	0,35 %	17 385	1,42 %	2,36 %
2006	1 237 423	0,76 %	17 902	1,45 %	2,20 %
2007	1 250 145	1,03 %	18 621	1,49 %	2,96 %
2008	1 267 303	1,37 %	19 448	1,53 %	3,03 %
2009	1 275 593	0,65 %	20 190	1,58 %	3,14 %
2010	1 280 992	0,42 %	20 644	1,61 %	1,82 %
2011	1 284 370	0,26 %	21 304	1,66 %	2,93 %
2012	1 285 907	0,12 %	21 638	1,68 %	1,45 %
2013	1 286 605	0,05 %	22 060	1,71 %	1,89 %
2014	1 284 313	-0,18 %	22 553	1,76 %	2,42 %
2015	1 281 070	-0,25 %	22 949	1,79 %	2,01 %
2016	1 279 781	-0,10 %	23 380	1,83 %	1,98 %
2017	1 272 421	-0,58 %	23 602	1,85 %	1,53 %

Lähde: ETK & Kela 2018b; Tilastokeskus 2019a.

Kuten taulukosta 1 on nähtävissä, 16–34-vuotiaiden ikäluokan koossa on tarkasteluvuosien aikana tapahtunut vain vähäistä muutosta. Ikäluokka on kokonaisuudessaan kutistunut noin 3,89 %:lla vuodesta 1992 vuoteen 2017 mennessä. Ikäluokan työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on noussut 15,79 %:lla samalla aikavälillä, mutta prosentuaalinen osuus on pysynyt edelleen alle kahdessa prosentissa.

5.2.2 Nuorten työkyvyttömyyseläkemenot

Nuorten työkyvyttömyyseläkemenoja kuvaa keskimääräinen 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien työkyvyttömyyseläke, joka oli vuonna 2017 813,91 euroa kuukaudessa. Keskimääräinen työkyvyttömyyseläke sisältää sekä kansaneläkejärjestelmästä että työeläkejärjestelmästä maksettavan eläkkeen, jotka on tilastoitu yhteistilastotiedostoon. Yhteistilastotiedosto koostuu ETK:n perustilastorekisteristä, Kelan eläke-etuuksien tilastointitiedostoista, Kelan eläketietokannasta ja Suomen Vakuutusdatan toimittamasta aineistosta. 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräisen työkyvyttömyyseläkkeen euromääräinen kehitys on esitelty alla kuviossa 11.

Kuvio 11: 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen työkyvyttömyyseläke, €/kk. Lähde: Kela. 2019.

Nuorten kokonaistyökyvyttömyyseläkemenot voidaan näin ollen johtaa keskimääräisistä menoista ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrästä ja kehitystä voidaan ennustaa näiden

pohjalta. Esitellyt arvot kuvaavat vuoden lopun (31.12.) tilannetta. Näin ollen ne eivät kuvaa esimerkiksi keskiarvoa vuoden aikana eläkettä saaneista henkilöistä tai vuoden aikana maksetuista eläkkeistä. Tämän tutkimuksen puitteissa ei kuitenkaan koettu tarvetta lähteä tarkastelemaan eläkkeensaajia tai eläkemenoja tarkemmalla tasolla.

Kuviossa 11 esitetyissä vuotuisissa keskimääräisissä työkyvyttömyyseläkkeissä on nähtävissä kaksi selkeää yhtäkkistä muutosta vuosien 2008 ja 2011 kohdilla. Vuonna 2008 keskimääräinen työkyvyttömyyseläke vaikuttaisi laskevan melko rajustikin ja vuonna 2011 puolestaan palautuvan vuoden 2007 tasolle. Nämä muutokset ovat selitettävissä käsite- ja lakimuutoksilla, jota vaikuttavat myös tilastointiin. Vuoteen 2008 saakka asumistuki ja eläkkeensaajan hoitotuki katsottiin eläkkeiksi kansaneläkejärjestelmässä. Kun kansaneläke-käsite muutettiin, myös nämä etuudet katosivat keskimääräisiä eläkkeitä kuvaavista tilastoista. Nousu vuoden 2011 kohdalla taas on selitettävissä takuueläkkeellä. Laki takuueläkkeestä tuli voimaan 1.3.2011 ja tämä korotus eläkkeiden tasossa näkyy etenkin nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräisissä eläkkeissä, koska ne ovat rahamäärällisesti keskimääräistä selkeästi pienempiä. (ETK 2018b, 136–137) Näiden käsite- ja lakimuutoksien johdosta on selkeämpää ja johdonmukaisempaa tarkastella keskimääräisiä eläkkeitä vuodesta 2011 eteenpäin ja arvioida niiden tulevaa kehitystä myös näiden vuosien (2011–2017) perusteella.

Maksettuja työkyvyttömyyseläkkeitä ei tässä tutkimuksessa jaeta ikäluokan sisällä tarkemmin esimerkiksi ikävuositasolle, sillä tarkoituksena on arvioida nuorten joukkoa kokonaisuutena ja luoda skenaarioita, jotka kuvaavat ilmiötä ja sen mahdollista kehitystä yleisluontoisella tasolla.

5.2.3 Eläkejärjestelmän menettämät tulot

Eläkejärjestelmän menettämällä tuloilla tarkoitetaan niitä tuloja, jotka järjestelmä menettää työkyvyttömyyseläkkeellä olevan nuoren vuoksi. Työkyvyttömyyden vaikutuksia eläkejärjestelmän tulopuoleen on vaikea arvioida, mutta työkyvytön henkilö, joka ei käy ansiotöissä tai toimi yrittäjänä ei myöskään osallistu eläkejärjestelmän rahoittamiseen työeläkemaksujen muodossa tai ansiotuloverotuksen kautta. Näin ollen työkyvyttömyys vaikuttaa eläkejärjestelmän taloudelliseen puoleen kahdesta suunnasta.

Vakuuttamisvelvollisuus alkaa Suomessa tällä hetkellä työntekijän täytettyä 17 vuotta, jolloin hänet tulee vakuuttaa seuraavasta kuusta lähtien (www.tyoelake.fi 2018b). Näin ollen alle 17-vuotiaat työkyvyttömyyseläkkeensaajat eivät vielä varsinaisesti aiheuta eläkejärjestelmälle menetettyä tuloa eläkemaksujen muodossa. Sen sijaan eläkejärjestelmä menettää tuloja kuitenkin jo ansiotuloverojen muodossa. Kelan eläkkeet rahoitetaan verotuksen kautta, eli työkyvyttömyyden takia saamatta jääneet verotulot vaikuttavat sitä kautta negatiivisesti eläkejärjestelmään tulopuoleen.

Eläkejärjestelmän menettämiä tuloja voidaankin arvioida saman ikäluokan keskimääräisten työansioden perusteella. Oletuksena toimii siten ajatus, että työkyvyttömyyseläkkeensaaja olisi potentiaalisesti ansainnut työansioita yhtä paljon kuin samaan ikäluokkaan kuuluvat henkilöt yhteensä keskimäärin. Tilastokeskus koostaa vuosittain palkkarakennetilaston, joka kuvaa muun muassa palkkojen jakautumista koulutusasteen ja työnantajasektorin perusteella. Palkkarakennetilastosta selviää myös kokoaikaisesti työskentelevien henkilöiden kuukausittaiset keskiansiot ikäluokittain. Kokonaisansio sisältää peruspalkan lisäksi myös mahdolliset maksettavat lisät, pois lukien kertaluonteiset erät kuten lomarahana ja tulospalkkio. Kokoaikaisesti työskentelevillä puolestaan tarkoitetaan henkilöitä, joiden viikoittainen työaika on vähintään 90 % alan vakiintuneesta työajasta. (www.stat.fi 2019a)

Palkkarakennetilasto julkaistaan vuosittain, mutta olen koonnut yhteen vuosien 2007–2017 – tilastot, jotta muutosta voidaan tarkastella hiukan pidemmällä aikavälillä. Palkkarakennetilastoon on koottu keskimääräiset ansiot ikäluokittain. Tämän tutkimuksen kannalta tarkasteltavat ikäluokat ovat alle 20-vuotiaat, 20–24-, 25–29- sekä 30–34-vuotiaat. Palkkarakenne-tilastoissa nuorin ikäryhmä on kuvattu vuosina 2011–2015 alle 20-vuotiaana ja muina tarkastelujakson vuosina puolestaan 15–19-vuotiaana. Taulukkoon 2 on koottu kokoaikaisesti työskentelevien nuorten keskimääräiset kuukausittaiset kokonaisansiot, jotka on ilmoitettu laskentavuoden tasossa.

Taulukko 2: Nuorten kokonaisansion keskiarvo 2007–2017

Vuosi	Ikäluokka			
	15-19	20-24	25-29	30-34
2007	1657	2002	2381	2708
2008	1736	2086	2491	2848
2009	1716	2119	2530	2906
2010	1797	2178	2585	2953
2011*	1863	2210	2629	2998
2012*	1951	2273	2706	3074
2013*	2004	2346	2756	3125
2014*	2040	2340	2750	3115
2015*	2039	2337	2756	3116
2016	2085	2369	2776	3134
2017	2085	2409	2806	3170
Keskimääräinen palkkatulon vuosittainen kasvu	2,35 %	1,88 %	1,66 %	1,60 %
Tulot on ilmoitettu laskentavuoden tasossa				
* = vuoden tilastossa nuorin ikäryhmä on < 20-vuotiaat				

Lähde: Tilastokeskus 2008; 2009; 2011; 2012; 2013; 2014; 2015; 2016; 2017; 2018; 2019c.

Jotta näistä luvuista on mahdollista laskea keskimääräistä menetettyä ansiota koko nuorten (16–34-vuotiaiden) työkyvyttömyyseläkkeensaajien ryhmälle, on työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikäjakaumaa tarkasteltava hiukan tarkemmin. Taulukkoon 3 on jaoteltu nuoret työkyvyttömyyseläkkeensaajat ikäluokittain palkkarakenteen tarkasteluajanjaksolta (2007–2017). Taulukossa esitetään myös jokaisen ikäluokan prosentuaaliset osuudet koko ryhmästä vuosittain, sekä keskimääräinen osuus koko tarkastelujakson ajalta.

Taulukko 3: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuudet 2007–2017, ikäluokittain.

	16-19	%-osuus	20-24	%-osuus	25-29	%-osuus	30-34	%-osuus	Yht.
2007	1 338	7,19 %	4 207	22,59 %	6 022	32,34 %	7 054	37,88 %	18 621
2008	1 494	7,68 %	4 286	22,04 %	6 289	32,34 %	7 379	37,94 %	19 448
2009	1 620	8,02 %	4 459	22,09 %	6 551	32,45 %	7 560	37,44 %	20 190
2010	1 619	7,84 %	4 592	22,24 %	6 609	32,01 %	7 824	37,90 %	20 644
2011	1 604	7,53 %	4 871	22,86 %	6 776	31,81 %	8 053	37,80 %	21 304
2012	1 544	7,14 %	5 147	23,79 %	6 765	31,26 %	8 182	37,81 %	21 638
2013	1 577	7,15 %	5 285	23,96 %	6 813	30,88 %	8 385	38,01 %	22 060
2014	1 615	7,16 %	5 588	24,78 %	6 796	30,13 %	8 554	37,93 %	22 553
2015	1 653	7,20 %	5 547	24,17 %	7 071	30,81 %	8 678	37,81 %	22 949
2016	1 636	7,00 %	5 641	24,13 %	7 392	31,62 %	8 711	37,26 %	23 380
2017	1 677	7,11 %	5 533	23,44 %	7 774	32,94 %	8 618	36,51 %	23 602
Ikäluokan keskimääräinen osuus koko ryhmästä		7,36 %		23,28 %		31,69 %		37,66 %	

Lähde: ETK & Kela 2018a.

Nuoret työkyvyttömyyseläkkeensaajat koostuvat siis pääosin 25–29-vuotiasta sekä 30–34-vuotiaista, kaikista nuorimman ikäryhmän muodostaessa vain noin 7 % koko joukosta. Taulukossa 3 on laskettu ikäluokkien prosentuaaliset osuudet vuosittain, jotta on helpompi hahmottaa eri ryhmien osuuksien kehitys. Vaikka jokaisessa ikäluokassa havaitaan määrällistä kasvua, prosentuaaliset osuudet pysyvät koko tarkastelujakson ajan melko tasaisina.

5.2.4 Syntymätyökyvyttömät

Syntymätyökyvyttömyydellä tarkoitetaan tässä tutkielmassa tilannetta, jossa henkilö ei ole missään vaiheessa elämäänsä ollut kykenevä ansiotyöhön, eikä henkilön työkykyä ole mahdollista tukea esimerkiksi kuntoutuksella. Syntymätyökyvyttömien ryhmään voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt. Myös näiden henkilöiden työkyvyttömyys aiheuttaa eläkejärjestelmälle kuluja sekä menetettyjä tuloja. On kuitenkin tärkeää hahmottaa eroavaisuudet suhteessa muihin työkyvyttömiin nuoriin. Muiden nuorten kohdalla jokin asia on heidän elämänsä kulun aikana vaikuttanut siihen, että heistä on tullut työkyvyttömiä ja tähän voidaan ainakin osittain vaikuttaa erilaisilla toimenpiteillä.

Syntymätyökyvyttömien määrää on lähtökohtaisesti vaikea arvioida täysin aukottomasti saatavilla olevan tilastotiedon perusteella. Työkyvyttömyyseläkkeen syynä olevien sairauksien kirjo on laaja, eikä pelkkä sairauden luokitus riitä kertomaan 100 %:n tarkkuudella, onko henkilö syntymätyökyvytön vai ei. Määrää on mahdollista arvioida tarkemmin yhdistämällä työkyvyttömyyseläkkeen taustalla olevan sairauden tarkasteluun myös eläkkeensaajan ikä ja eläkkeen tyyppi. Esimerkiksi vuonna 2017 alle 20-vuotiaiden osalta suurempi osa myönnetyistä työkyvyttömyyseläkkeistä oli toistaiseksi myönnettyjä kuin kuntoutustukia. Tähän vaikuttanee se, että syntymästään lähtien työkyvyttömän määritelmän täyttäneet henkilöt voivat 16 vuotta täytettyään hakea Kelan työkyvyttömyyseläkettä, jolloin se myönnetään heille suoraan toistaiseksi. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi sokeat, liikuntakyvyttömät ja vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt. Ilman selkeää tilastotietoa syntymätyökyvyttömien määrän arvioiminen ei kuitenkaan onnistu tarkasti ja näin ollen tässä tutkimuksessa on päädytty siihen, että ryhmän olemassaolo tiedostetaan, mutta sitä ei erotella tarkemmin muista työkyvyttömistä.

5.2.5 Osatyökyvyttömyys ja työskentely työkyvyttömyyseläkkeen ohella

Työkyvyttömyyseläke ei yksinään ole merkki siitä, etteikö sen saaja voisi eläkkeen ohella kerryttää myös ansioita. Työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla on mahdollista tienata jonkin verran ansiotuloja ilman, että eläkkeenmaksu päättyisi. Täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä saa (vuonna 2020) tienata 40 % eläkettä edeltävästä keskiansiosta tai vähintään 834,52 euroa kuukaudessa. Osatyökyvyttömyyseläkkeellä puolestaan voi tienata 60 % eläkettä edeltävistä keskiansioista tai vähintään 834,52 euroa kuten täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä. (www.keva.fi 2020) Vähintään 17-vuotiaan työkyvyttömyyseläkkeensaajan ansiotuloista ja vähintään 18-vuotiaan yrittäjätuloista maksetaan eläkevakuutusmaksuja tavalliseen tapaan, joten on myös mahdollista, että osa näistä henkilöistä osallistuu myös eläkejärjestelmän rahoittamiseen myös muutoin kuin verojen kautta. Ansiotöitä on mahdollista tehdä sekä täydellä että osatyökyvyttömyyseläkkeellä, mutta työnteko on yleisempää osatyökyvyttömyyseläkkeellä. (Gould & Kaliva 2010, 19, 27)

Osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten osuus on koko ryhmään verrattaessa kuitenkin melko pieni. Esimerkiksi vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkkeellä oli 23 602 alle 35-vuotiasta, joista vain 267 olivat osatyökyvyttömyyseläkkeellä ja muut saivat täyttä eläkettä. Alle 20-vuotiaita osatyökyvyttömyyseläkkeensaajia ei ole ollut eläkelajin tilastoinnin alkamisesta (2002) vuoteen 2018 saakka vielä yhtään. Tämä johtunee siitä, että osatyökyvyttömyyseläkettä ei ole olemassa kansaneläkejärjestelmässä ja hyvin harvalla nuorella on ehtinyt kertyä riittävät tulot, jotta he olisivat yksinomaan työeläkejärjestelmän piirissä jäädessään työkyvyttömyyseläkkeelle. Osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on noussut nuorten keskuudessa, mutta se on silti pysynyt kokonaismäärään nähden melko pienenä. Taulukkoon 4 on koottu nuorten osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien määrät 2002–2017 sekä suhteutettu ne joukon työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaismäärään.

Työskentelyä työkyvyttömyyseläkkeen ohella on tutkittu Suomessa jonkin verran ja tutkimuksissa on vertailtu esimerkiksi taloudellisten tekijöiden ja työkyvyttömyyseläkkeeseen johtaneen sairauden vaikutuksia työskentelyyn eläkkeen ohella. Gould ja Kaliva (2010) tutkivat työkyvyttömyyseläkkeensaajien työssäkäyntiä sekä heidän haluaan käydä töissä. Tutkimus perustui kyselyyn, joka lähetettiin vuonna 2008 työkyvyttömyyseläkettä saavista henkilöistä koostuvalle otokselle. Tutkittavat henkilöt olivat 20–62-vuotiaita. Tutkimuksessa kävi ilmi, että 5 % täyttä työkyvyttömyyseläkettä ja 68 % osatyökyvyttömyyseläkettä saavista kävi töissä.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista työssäkävivistä henkilöistä valtaosa teki töitä satunnaisesti ja muutamia tunteja viikosta, kun taas osatyökyvyttömyyseläkettä saavat työssäkävivät työskentelivät yleensä säännöllisesti, mutta osa-aikaisesti. (Gould & Kaliva 2010, 19, 27)

Taulukko 4: Alle 35-vuotiaiden osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehitys 2002–2017

Alle 35-vuotiaat työkyvyttömyyseläkkeensaajat				
	OsaTK	Kaikki	OsaTK-eläkkeensaajien osuus koko ryhmästä	
2002	128	16 557	0,77 %	* = 20-24-vuotiaiden osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien määrä oli liian pieni tilastoitavaksi, joten yhteismäärä voi poiketa todellisesta
2003	121	16 608	0,73 %	
2004	120	16 925	0,71 %	
2005*	115	17 385	0,66 %	
2006*	119	17 902	0,66 %	
2007*	105	18 621	0,56 %	
2008*	129	19 448	0,66 %	
2009	133	20 190	0,66 %	
2010	158	20 644	0,77 %	
2011*	186	21 304	0,87 %	
2012	187	21 638	0,86 %	
2013	209	22 060	0,95 %	
2014	219	22 553	0,97 %	
2015	234	22 949	1,02 %	
2016	257	23 380	1,10 %	
2017	267	23 602	1,13 %	

Lähde: ETK 2018d; ETK & Kela 2018a.

Nuoret osatyökyvyttömyyseläkkeensaajat kuitenkin tekivät vanhempaa ikäryhmään verrattuna enemmän säännöllistä työtä. 20–49 –vuotiaista osatyökyvyttömyyseläkkeensaajista 69 % teki säännöllisesti töitä ja 10 % satunnaisesti. Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista vastaavan ikäisistä henkilöistä 3 % teki säännöllisesti töitä ja 3 % satunnaisesti. Ikäryhmiä ei jaoteltu tutkimuksessa tämän tarkemmin. Sekä täyttä että osatyökyvyttömyyseläkettä saavien työssäkävien alle 50-vuotiaiden yleisin viikkotyöaika oli 20–29 tuntia. Alle 50-vuotiaat kävivät siis töissä todennäköisemmin kuin tätä vanhempi ikäryhmä. Iän lisäksi työssäkäyntiin vaikuttivat kuitenkin myös koulutus, ammatti, eläkkeen perustana oleva sairaus ja koettu työkyky. (Gould & Kaliva 2010, 26, 27, 31, 34)

Polvinen ym. (2018) tutkivat eläkkeen perustana olevan sairauden ja taloudellisten tekijöiden vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeensaajien työssäkäyntiin. Tutkimuksessa tarkasteltiin 20–62-vuotiaita henkilöitä, jotka olivat saaneet työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä vuonna 2012. Tutkimusdata koostui 14 418 työkyvyttömyyseläkkeensaajasta, mutta siihen ei sisällytetty pelkkää kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä saavia henkilöitä. 90 %

tutkimukseen sisältyneistä henkilöistä sai täyttä työkyvyttömyyseläkettä ja 10 % osatyökyvyttömyyseläkettä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että 84 % täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista tienasi alle 1000 euroa vuonna 2012 ja 9 % puolestaan tienasi yli 5000 euroa. Osatyökyvyttömyyseläkkeensaajista puolestaan noin viidennes tienasi alle 2000 euroa, noin neljäsosien tienasi 10 000 – 15 000 euroa, neljäsosien 15 000 – 20 000 euroa ja viidennes yli 20 000 euroa. Tutkimuksessa todettiin, että korkeammin koulutetut työskentelivät useammin työkyvyttömyyseläkkeen ohella ja myös eläkkeen taustalla oleva sairaus vaikutti työskentelytodennäköisyyteen. Sen sijaan työkyvyttömyyseläkkeen tasolla oli pienempi vaikutus asiaan. (Polvinen ym. 2018, 75–78) On siis jokseenkin vaikeaa arvioida aukottomasti, kuinka moni nuori työkyvyttömyyseläkkeensaaja käy töissä eläkkeen ohella ja kuinka paljon he tienaaavat.

5.3 Skenaariot ja niiden mukainen kehitys

Kolmen vaihtoehtoisen skenaarion tarkoituksena on kiinnittää huomiota nuorten eläkkeensaajien määrän muutokseen ja muutoksen mahdolliseen tulevaan vaikutukseen eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyysyteen. Skenaariot tulevat olemaan seuraavat:

1. Nuorten (16–34-vuotiaiden) työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kehittyy jatkossa, kuten se on keskimäärin kehittynyt vuosina 1992–2017 ja kehitys jatkuu vuoden 2017 tasosta.
2. Nuorten (16–34-vuotiaiden) työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kehittyy jatkossa, kuten se on kehittynyt vuosina 2002–2017 ja kehitys jatkuu vuoden 2017 tasosta.
3. Nuorten (16–34-vuotiaiden) työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kehittyy jatkossa, kuten se on kehittynyt vuosina 2010–2017 ja kehitys jatkuu vuoden 2017 tasosta.

Ensimmäinen skenaario ottaa huomioon kehityksen 25 vuoden ajalta, jolloin pitkän aikavälin kehitys tulee selkeästi ilmi. Kolmas skenaario puolestaan tuo esiin viime vuosikymmenellä tapahtuneet muutokset ja tätä voidaan verrata myös pidemmän aikavälin kehitykseen ja sen pohjalta luotuun skenaarioon. Mikäli skenaarioista muodostuu toisistaan selkeästi poikkeavat, on selkeää, että valittu aikaväli vaikuttaa merkittävästi lopputulokseen. Vertailu tuo esiin myös

sen, onko lyhyemmällä aikavälillä tapahtunut merkittävää muutosta ja voidaan pohtia, kuinka tähän mahdolliseen muutokseen pystyisi jatkossa varautumaan. Toinen skenaario on puolestaan välimalli edellä mainituista ja siinä tarkastellaan 15 vuoden ajanjaksoa.

Muut käytettävät muuttajat pidetään jokaisessa skenaariossa samana ja väestökehitys sekä työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät perustuvat luvussa 5.2.1 esiteltyihin tilastoihin ja ennusteisiin.

Laskennassa käytetään seuraavia arvoja:

1. 16–34-vuotiaiden määrä (sekä historiallinen että väestökehityksen mukainen)
2. 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä
3. 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus samanikäisestä väestöstä (lasketaan kohdan 1. ja 2. arvojen pohjalta, %)
4. 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien prosentuaalisen väestöosuuden (kohdan 3. arvo) vuosittainen muutos, %

Esimerkki yllä olevista arvoista on esitetty alla:

Vuosi	Arvo 1	Arvo 2	Arvo 3	Arvo 4
1992	1 323 755	20 384	1,54 %	
1993	1 317 914	19 952	1,51 %	-1,69 %

Vuoden 1992 lopussa (31.12.) 16–34-vuotiaita oli siis noin 1,3 miljoonaa. Näistä nuorista reilu 20 000 tuhatta henkeä oli työkyvyttömyyseläkkeellä eli noin 1,54 % kaikista nuorista. Seuraavana vuonna nuorten määrä hiukan pieneni, kuten myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten määrä. Myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten osuus samanikäisistä henkilöistä pieneni hiukan 1,51 %:iin. Tässä prosentuaalisessa väestöosuudessa tapahtui 1,69 %:n suuruinen pienennys vuodesta 1992 vuoteen 1993 verrattuna $((1,51 \% - 1,54 \%) / 1,54 \%)$.

Muutoksia ei siis ole laskettu henkilömäärässä, vaan väestöosuudessa. Tämä johtuu siitä, että pelkkä henkilömäärän muutoksen tarkastelu ei kuvaa tapahtuvaa muutosta selkeästi, mikäli samalla myös väestön määrässä tapahtuu muutoksia. Mikäli 16–34-vuotiaiden määrä pysyisi tarkasteltavana ajanjaksona vakiona, olisi mahdollista tarkastella pelkkää työkyvyttömyyseläkkeensaajien henkilömäärän muutosta. Muutos on siis laskettu

prosentuaalisten osuuksien mukaan, jotta on mahdollista käyttää näin laskettuja osuuksia tulevan kehityksen ennustamiseen.

Laskelmissa on siis laskettu nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuuksien muutokset (arvot 3) sekä vielä näiden osuuksien muutokset (arvot 4). Kun tarkastellaan, kuinka paljon työkyvyttömyyseläkkeensaajien prosentuaalinen osuus samanikäisestä väestöstä on muuttunut vuosi vuodelta, voidaan tämä keskimääräinen kehitys viedä myös tulevaisuuteen ja arvioida mahdollista tulevaa kehitystä.

5.3.1 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien tuleva määrällinen kehitys

Ensimmäisessä skenaariossa nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän ennustetaan jatkuvan vuoden 2017 tasosta ja kehittyvän, kuten se on keskimäärin kehittynyt vuosina 1992–2017. Näiden vuosien arvojen perusteella on laskettu, kuinka paljon nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien prosentuaalinen osuus samanikäisestä väestöstä on keskimäärin kasvanut tällä aikavälillä. Tästä on sitten johdettu tuleva kehitys. Liitteessä 1 on kuvattu laskelma ja sen pohjalla olevat arvot tarkemmin.

Näin laskettuna nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien prosentuaalinen osuus samanikäisestä väestöstä on kasvanut keskimäärin 0,76 % vuodesta vuoteen vuosina 1992–2017. Seuraavassa taulukossa 5 on kuvattu ensimmäisen skenaarion mukainen ennuste lukuina. Ennuste alkaa vuodesta 2018, jonka lisäksi taulukossa on kuvattu vuodet 2019 ja 2020, joiden jälkeen luvut on esitelty 5 vuoden välein kuvattuna. Liitteestä 1 löytyvät luvut myös vuositasolla tarkasteltuna.

Taulukossa 5 on siis ensin kuvattu vuoden 2017 todelliset tilastoidut luvut. Vuoden 2017 työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden prosentuaalinen muutos edellisvuoteen verrattuna (1,53 %) on laskettu vuoden 2016 määrään verrattuna ja keskimääräinen prosentuaalisten osuuksien muutos vuosina 1992–2017 (0,76 %) on laskettu aiempien tietojen perusteella (data liitteessä 1). Tämän jälkeen kuvattu väestömäärä perustuu vuoden 2018 osalta vielä tilastoituun tietoon ja tämän jälkeen Tilastokeskuksen ennusteeseen. Tulevat työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät on laskettu siten, että ensin on laskettu tämän joukon tulevat prosentuaaliset osuudet koko ikäryhmän joukosta, mikäli prosentuaalinen osuus

kasvaisi 0,76 % vuodessa. Tämän jälkeen osuus on kerrottu ikäryhmän koolla, jolloin on saatu arvioitu lukumäärä.

Taulukko 5: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehitys 2018–2070, skenaario 1

	Väestömäärä (16-34-v.)	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajat	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuus	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuuden muutos (edellisvuoteen)
2017	1272421	23602	1,8549 %	1,53 %
				Keskimääräinen osuuden muutos 1992-2017: 0,76 %
		Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien tuleva määrä	Tuleva osuus, mikäli osuus kasvaa 0,76% vuodessa	
2018	1 262 689	23 600,37	1,8691 %	
2019	1 257 134	23 676,00	1,8833 %	
2020	1 254 693	23 810,51	1,8977 %	
2025	1 249 052	24 622,60	1,9713 %	
2030	1 235 956	25 309,21	2,0477 %	
2035	1 206 526	25 664,60	2,1271 %	
2040	1 155 570	25 533,85	2,2096 %	
2045	1 085 230	24 909,44	2,2953 %	
2050	1 019 389	24 305,49	2,3843 %	
2055	994 601	24 634,03	2,4768 %	
2060	979 078	25 189,88	2,5728 %	
2065	956 702	25 568,64	2,6726 %	
2070	925 458	25 692,70	2,7762 %	

Lähde: ETK & Kela 2018a; Tilastokeskus 2019a; 2019b (alkuperäiset luvut)

Toisessa skenaariossa tarkastellaan nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehitystä ensimmäistä skenaariota lyhyemmällä aikavälillä. Aikaväliksi on valittu vuodet 2002–2017 kahdesta syystä. Ensinnäkin tutkimukseen on mielekästä valita pidemmän ja lyhyemmän aikavälin lisäksi myös näiden väliin sijoittuva aikaväli. Vertaamalla näin näitä kolmea skenaariota keskenään, voidaan hahmottaa tarkemmin, onko millään yksittäisellä aikavälillä tapahtunut merkittäviä muutoksia. Lisäksi voidaan arvioida, kuinka suuri merkitys käytettävän aikavälin valinnalla on lopullisiin ennusteisiin ja sitä kautta tutkimustuloksiin. Toinen merkittävä syy tämän aikavälin valinnalle on se, että nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä laski 90-luvulta 2000-luvulle tultaessa ja osuus samanikäisestä väestöstä oli itse asiassa matalimmillaan vuonna 2002, josta väestöosuus lähti uuteen nousuun.

Skenaariossa kaksi kehityksen odotetaan jatkuvan vuoden 2017 tasosta, kuten ensimmäisessä skenaariossa ja tuleva kehitys on laskettu samalla tavalla. Ainoa ero skenaarioon yksi verrattuna on siis se, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän mennyttä kehitystä tarkastellaan lyhyemmällä aikavälillä. Koska mennyt kehitys perustuu historialliseen dataan, ovat työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän muutokset sekä väestömäärän prosentuaaliset

muutokset luonnollisesti samat kuin skenaariossa yksi käytetyt vuosien 2002–2017 arvot. Ero ilmenee silloin, kun lasketaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuuksien vuosittaisien muutoksien keskimääräinen prosentuaalinen muutos. Eli prosentuaalisen väestöosuuden vuosittainen keskimääräinen prosentuaalinen muutos perustuu lyhyemmän aikavälin arvoihin.

Alla esitettyssä taulukossa 6 on esitetty skenaarion kaksi mukainen ennuste lukuina. Skenaariion yksi tapaan ennuste alkaa vuodesta 2018, jonka lisäksi taulukossa on kuvattu vuodet 2019 ja 2020, joiden jälkeen luvut on esitelty 5 vuoden välein kuvattuna. Liitteestä 2 löytyvät luvut ja laskelma myös vuositasolla tarkasteltuna. Skenaariossa kaksi nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien prosentuaalinen osuus samanikäisestä väestöstä on kasvaa keskimäärin 2,16 % vuodessa, kuten on tapahtunut vuosina 2002–2017.

Taulukko 6: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehitys 2018–2070, skenaario 2

	Väestömäärä (16-34-v.)	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajat		Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuus		Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuuden muutos (edellisvuoteen verrattuna)
2017	1272421	23602		1,8549 %		1,5334 %
					Keskimääräinen osuuden vuosittainen muutos 2002-2017:	2,1632 %
		Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien tuleva määrä		Tuleva osuus, mikäli prosenttiosuus kasvaa 2,16% vuodessa		
2018	1 262 689	23 928,13		1,8950 %		
2019	1 257 134	24 338,18		1,9360 %		
2020	1 254 693	24 816,38		1,9779 %		
2025	1 249 052	27 494,95		2,2013 %		
2030	1 235 956	30 279,38		2,4499 %		
2035	1 206 526	32 896,68		2,7266 %		
2040	1 155 570	35 065,76		3,0345 %		
2045	1 085 230	36 650,53		3,3772 %		
2050	1 019 389	38 315,10		3,7586 %		
2055	994 601	41 605,46		4,1831 %		
2060	979 078	45 581,68		4,6556 %		
2065	956 702	49 570,26		5,1814 %		
2070	925 458	53 366,99		5,7665 %		

Lähde: ETK & Kela 2018a; Tilastokeskus 2019a; 2019b (alkuperäiset luvut)

Skenaariossa kolme tuleva kehitys perustetaan skenaariota yksi tai kaksi lyhyempään menneeseen kehitykseen ja mennyttä kehitystä tarkastellaan vuodesta 2010 lähtien. Tarkoituksena on hahmottaa lyhyemmällä aikavälillä tapahtunutta muutosta, jotta on mahdollista arvioida, poikkeako viime vuosien kehitys pidemmän aikavälin kehityksestä. Historiallinen data on skenaarioissa yksi ja kaksi käytetty data ja niiden tavoin tuleva kehitys lasketaan jatkuvan vuoden 2017 tasosta. Skenaariion kolme mukainen ennuste on esitetty lukuina alla olevassa taulukossa 7 samaan tapaan kuin skenaariot yksi ja kaksi. Luvut on

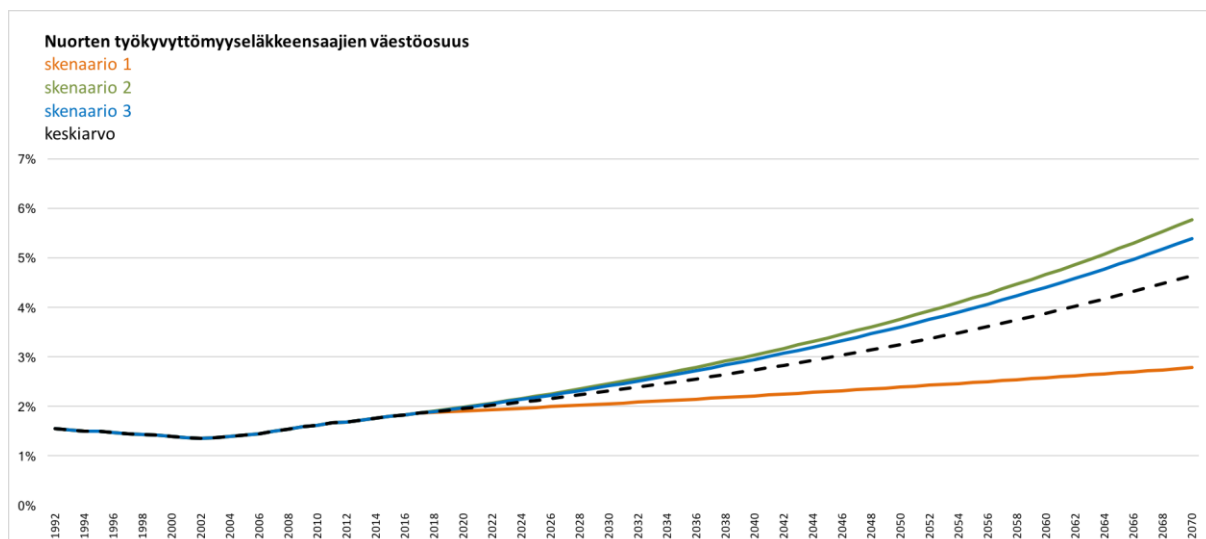
laskettu vuositasolla, mutta esitetty selkeyden vuoksi vuodesta 2020 alkaen viiden vuoden välein. Liitteestä 3 löytyvät luvut ja laskelma tarkemmalla vuosittaisella tasolla tarkasteltuna. Skenaariossa kolme nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien prosentuaalinen osuus samanikäisestä väestöstä on kasvaa keskimäärin 2,03 % vuodessa, kuten on tapahtunut vuosina 2010–2017.

Taulukko 7: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehitys 2018–2070, skenaario 3

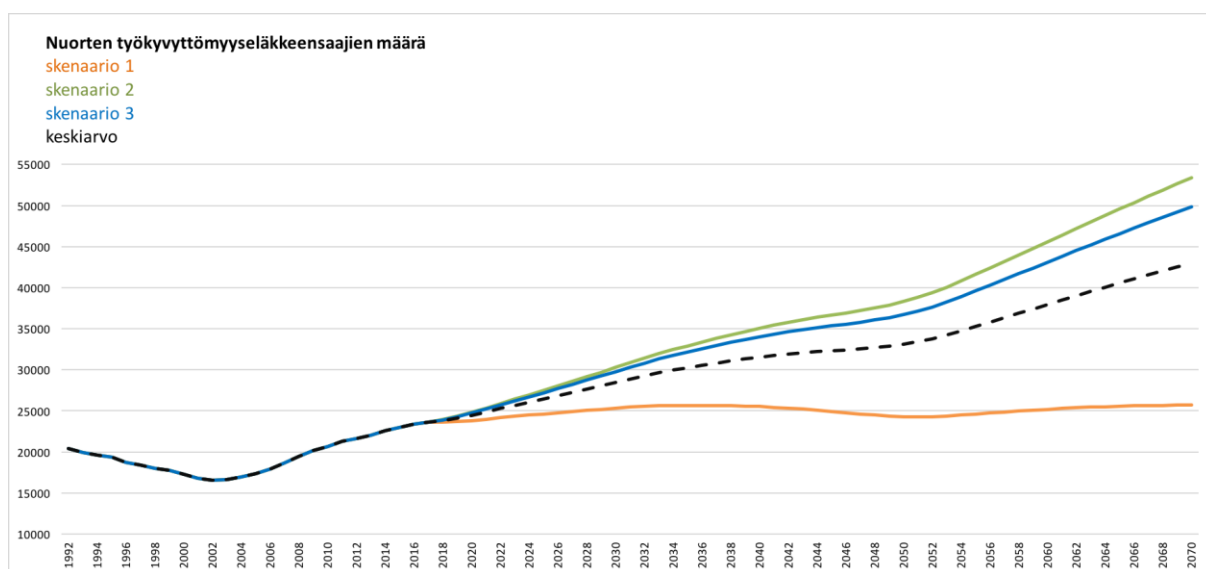
	Väestömäärä (16-34-v.)	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajat	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuus	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuuden muutos (edellisvuoteen verrattuna)
2017	1272421	23602	1,8549 %	1,5334 %
				Keskimääräinen osuuden vuosittainen muutos 2010-2017: 2,0303 %
		Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien tuleva määrä	Tuleva osuus, mikäli prosenttiosuus kasvaa 2,03% vuodessa	
2018	1 262 689	23 897,00	1,8925 %	
2019	1 257 134	24 274,91	1,9310 %	
2020	1 254 693	24 719,66	1,9702 %	
2025	1 249 052	27 210,12	2,1785 %	
2030	1 235 956	29 771,32	2,4088 %	
2035	1 206 526	32 134,88	2,6634 %	
2040	1 155 570	34 031,52	2,9450 %	
2045	1 085 230	35 338,81	3,2563 %	
2050	1 019 389	36 704,14	3,6006 %	
2055	994 601	39 597,62	3,9813 %	
2060	979 078	43 100,51	4,4022 %	
2065	956 702	46 567,92	4,8675 %	
2070	925 458	49 809,47	5,3821 %	

Lähde: ETK & Kela 2018a; Tilastokeskus 2019a; 2019b (alkuperäiset luvut)

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuuden kasvu on siis skenaariossa kolme hiukan hitaampaan kuin skenaariossa kaksi. Jos tästä voidaan päätellä, että väestöosuuden kasvu on ollut hitaampaan vuosina 2010–2017 kuin vuosina 2002–2009, jotka sisältyivät myös skenaarion kaksi laskelmaan. Ero skenaarioon kaksi on kuitenkin melko pieni, mutta väestöosuuden kasvun hidastuminen on tästä huolimatta positiivinen asia. Seuraavaksi tarkastellaan kolmessa skenaariossa ennustettuja nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän sekä väestöosuuksien määrän kehitystä kootusti. Kuvioon 12 ja 13 on koottu kunkin skenaarion mukaiset ennusteet yhteen ja ennustettu kehitys on esitetty graafisesti. Mukaan on lisätty myös skenaarioiden keskiarvo, joka on kuvattu mustalla katkoviivalla. Skenaario yksi on kuvattu oranssilla värillä, skenaario kaksi vihreällä ja skenaario kolme sinisellä. Kuviossa on esitetty myös historiallinen data vuoteen 2017 saakka, jonka jälkeen skenaarioiden mukaiset ennusteet alkavat erota toisistaan.

Kuvio 12: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuus 1992–2070, skenaariot 1, 2 ja 3 (Alkuperäiset luvut: ETK & Kela 2018a; Tilastokeskus 2019a; 2019b)

Kuvio 13: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä 1992–2017, skenaariot 1, 2 ja 3 (Alkuperäiset luvut: ETK & Kela 2018a; Tilastokeskus 2019a; 2019b)

Sekä kuviossa 12 että kuviossa 13 on selkeästi nähtävillä, minkälainen merkitys skenaarioiden pohjana toimivien aikavälien valinnoilla on tulevaisuuden ennustamiseen. Ensimmäisessä skenaariossa tuleva kehitys on ennustettu jatkuvan vuoden 2017 tasosta, mutta jatkuvan kuten väestöosuus on keskimäärin kehittynyt edeltävän 25 vuoden aikana. Koska edeltävän 25 vuoden aikana työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten määrä sekä osuus samanikäisestä väestöstä ovat myös laskeneet erityisesti 90-luvulla, on keskimääräisen kehityksen laskemisen

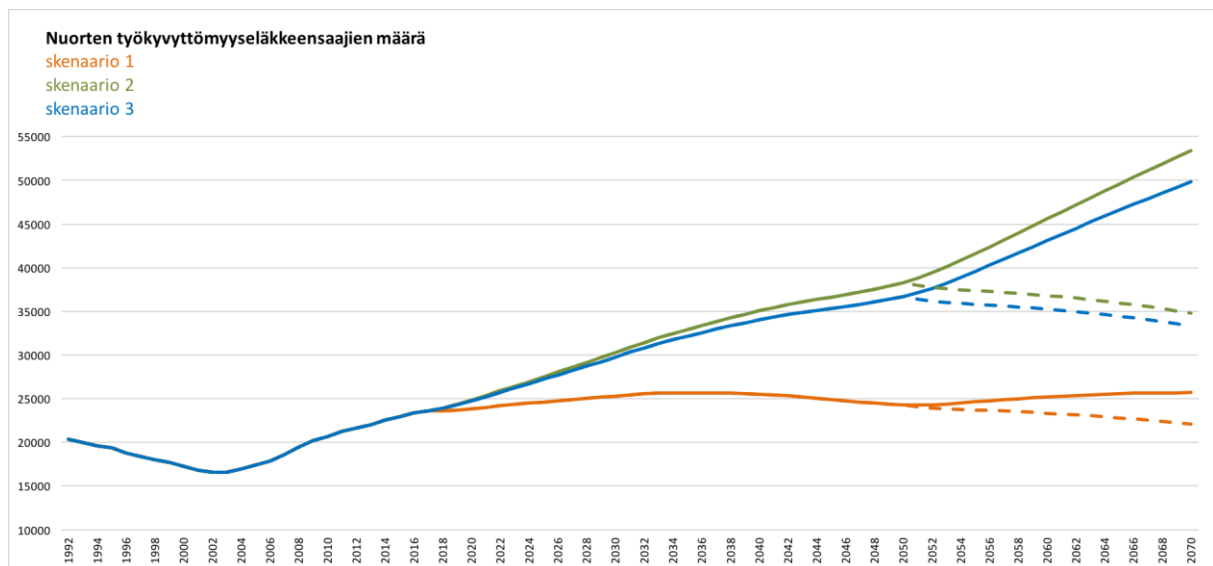
pohjana toiminut sekä laskeva että nouseva kehitys. Näin ollen keskimääräinen kehitys on varsin matala, mikä heijastuu myös tulevaisuuteen ja eroaa selkeästi skenaarioista kaksi ja kolme.

Skenaarioiden kaksi ja kolme pohjana on toiminut työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten väestöosuuden kasvava kehitys, joka heijastuu jyrkkänä kasvuna myös tulevaisuudessa. Jokseenkin yllättäen sekä määrä että väestöosuus kuitenkin kehittyvät skenaariossa kaksi jyrkemmin nousevana kuin skenaariossa kolme, jossa nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehityksen muuttujan pohjana toimi skenaariota kaksi lyhyempi historiallinen tarkasteluväli.

Skenaarioissa kaksi ja kolme esitetyt jyrkät nousut voidaan katsoa edustava ääriskenaarioita, sillä skenaariot kuvastavat tilannetta, joissa kehitys on hillitsemätöntä ja se jatkuu loputtomiin. Todellisuudessa on kuitenkin äärimmäisen epätodennäköistä, että tämänkaltainen kasvu jatkuisi loputtomiin, sillä muuten olisimme tulevaisuudessa tilanteessa, jossa 100 % 16–34-vuotiaista henkilöistä olisivat työkyvyttömyyseläkkeellä. Käytännössä pitkän aikavälin ennusteissa yleensä oletetaan kehityksen hidastuvan tietyn ajan kuluessa ja vakiintuvan jollekin aiemmalle tasolle. Näiden skenaarioiden tarkoituksena on kuitenkin tuoda esiin, mitä hillitsemätön kehitys voi pahimmillaan aiheuttaa, mutta ei väitä yksittäisen skenaarion toteutuvan sellaisenaan.

Koska voimme historiallisen datan perusteella todeta, että työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten määrä on sekä laskenut että noussut 1992–2017 välillä, kuten myös muissa ikäluokissa on tapahtunut, on hyvin mahdollista, että kehityksessä tapahtuu sekä nousua että laskua myös tulevaisuudessa. Näin ollen skenaarioiden kaksi ja kolme kaltaiset jyrkät nousevat kehitykset ovat pitkällä aikavälillä epätodennäköisiä. Skenaariossa yksi on sen sijaan laskennassa huomioitu myös mennyt laskeva kehitys, joten skenaarion yksi kaltainen keskimääräinen kehitys on käytettävissä olevan historiallisen datan perusteella todennäköisempää. Vaikka skenaarion yksi mukainen tasaisempi kasvava kehitys katsottaisi todennäköisemmäksi, on silti todettava, että myös skenaariossa yksi nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuus kasvaa ennustevälillä vajaan prosenttiyksikön vuoden 2017 1,85 %:sta vuoden 2070 2,78 %:iin. Määrällisesti työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten määrä kasvaa tässä skenaariossa ennusteajavälillä vain 2090,70 hengellä. Skenaariossa kolme määrällistä nousua tapahtuu 26 207,47 hengellä ja skenaariossa kaksi lähes 30 000 hengellä.

Skenaarioiden pohjalta on laskettu myös eri skenaariot yhdistävät keskiarvot, jotka on kuvattu kuviossa 12 ja kuviossa 13 mustalla katkoviivalla. Koska keskiarvon pohjana toimivista skenaarioista kahdessa (skenaarioissa kaksi ja kolme) nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien kehitys on melko jyrkästi nousevaa, heijastuu tämä ennustettu kehitys myös näiden kaikkien skenaarioiden keskiarvoon. Skenaarioiden pohjalta on mahdollista luoda myös uusia vaihtoehtoisia skenaarioita. Voidaan esimerkiksi tarkastella, miten nyt luodut skenaariot poikkeaisivat sellaisista, joissa työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten väestöosuuden kasvu pysähtyisi ja väestöosuus vakiintuisi vuoden 2050 tasolle. Kuviossa 14 on kuvattu sekä edellä luodut skenaariot 1–3 että myös se, mitä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten henkilömäärälle tapahtuisi, mikäli skenaarioiden 1–3 mukaiset kehitykset pysähtyisivät vuonna 2050 ja väestöosuus jatkuisi vuoden 2050 tasossa (kuvattu katkoviivoilla).

Kuvio 14: Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä 1992–2070, mikäli tämän väestöosuuden kehitys pysähtyisi vuoteen 2050 (Alkuperäiset luvut: ETK & Kela 2018a; Tilastokeskus 2019a; 2019b)

5.3.2 Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulevat eläkemenot

Tulevia nuorten työkyvyttömyyseläkemenoja on mahdollista jossain määrin estimoida keskimääräisten maksettujen eläkkeiden perusteella. Luvussa 5.2.2 on esitetty 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräiset työkyvyttömyyseläkkeet vuosina 2003–2017 vuoden lopun tilanteiden mukaisesti. Koska näiden nuorten eläkkeet koostuvat valtaosin kansaneläkkeestä, ovat kansaneläke-käsitteessä tapahtuneet muutokset vaikuttaneet

tilastointiin. Nämä muutokset on selitetty tarkemmin luvussa 5.2.2, mutta tapahtuneiden muutoksien vuoksi tulevaa kehitystä arvioidaan tässä tutkimuksessa selvyden vuoksi vuosien 2011–2017 perusteella. Vuonna 2011 nuorelle keskimäärin kuussa maksettu työkyvyttömyyseläke oli 741,97 euroa kuukaudessa ja vuonna 2017 puolestaan 813,91 euroa kuukaudessa. Keskimääräisessä kuukausittaisessa eläkkeessä on näin esitettyä huomioitu sekä Suomessa että ulkomailla asuvat työkyvyttömyyseläkkeensaajat, mutta keskimääräinen Suomessa asuvan nuoren työkyvyttömyyseläkkeensaajan eläke oli 814,33 euroa kuukaudessa ja ulkomailla asuvalla puolestaan 616,51 euroa kuukaudessa. (Kela 2019) Nimellisesti keskimääräinen työkyvyttömyyseläke siis kasvoi tällä aikavälillä 9,70 %.

Alla olevaan taulukkoon 8 on koottu keskimääräiset työkyvyttömyyseläkkeet, mutta ne on lisäksi muutettu vuoden 2017 tasoon. Näin voidaan laskea eläkkeiden reaalin kehitys. Rahanarvomutokset on laskettu Tilastokeskuksen rahanarvomuuntimen avulla, jossa laskenta perustuu Elinkustannusindeksiin 1914:1-6=100. Esimerkiksi vuonna 2011 elinkustannusindeksi oli 219 545 ja vuonna 2017 puolestaan 233 529. Muutos oli 1,06 kertainen eli tämän perusteella vuoden 2011 1,00 euron rahamäärä vastaisi vuoden 2017 1,06 euron rahamäärää. Inflaatioprosentti oli keskimäärin 1,03 % vuodessa tällä samalla aikavälillä. Elinkustannusindeksi on käytännössä pitkä aikasarja, johon sisältyvät eri vuosien kuluttajahintaindeksit ja se kuvaa kuluttajahintojen muutosta keskimääräisen kotitalouden kulutusrakenteen mukaisesti. (www.stat.fi 2019b)

Taulukko 8: Nuorten keskimääräinen työkyvyttömyyseläke ja sen kehitys 2011–2017, €/kk

Vuosi	Keskimääräinen kokonaiseläke, €/kk	Nominaalinen muutos edellisvuoteen	Keskimääräinen eläke vuoden 2017 tasossa	Reaalinen muutos edellisvuoteen verrattuna
2011	741,97		789,23	
2012	768,19	3,53 %	794,80	0,71 %
2013	794,55	3,43 %	810,09	1,92 %
2014	802,40	0,99 %	809,67	-0,05 %
2015	805,56	0,39 %	814,53	0,60 %
2016	820,05	1,80 %	826,25	1,44 %
2017	813,91	-0,75 %	813,91	-1,49 %
	Nimellinen muutos 2011-2017:	9,70 %	Reaalinen muutos 2011-2017:	3,13 %
	Keskimääräinen nimellinen muutos per vuosi:	1,57 %	Keskimääräinen reaalinen muutos per vuosi:	0,52 %

Lähde: Kela 2019; www.stat.fi 2019b

Taulukossa 8 on siis verrattu keskimääräisten työkyvyttömyyseläkkeiden nimellistä ja reaalista kehitystä ja kuten taulukosta käy ilmi, on reaalinen kehitys ollut varsin maltillista. Reaalisen kehityksen avulla voidaan estimoida esimerkiksi, kuinka paljon nuorelle työkyvyttömyyseläkkeensaajalla nykyisen kehityksen perusteella maksettaisi työkyvyttömyyseläkettä kuukausittain vuosina 2030, 2050 ja 2070 vuoden 2017 rahassa. Rajoitteena on kuitenkin tärkeää huomioida se, että työkyvyttömyyseläkkeiden kehitys on tässä laskettu vain vuosien 2011–2017 perusteella eli tarkasteltu ajankohta on todella lyhyt, mikä puolestaan vähentää sen luotettavuutta.

Lisäksi keskimääräinen kuukausittainen työkyvyttömyyseläke on laskettu koko ryhmän (16–34-vuotiaat) perusteella samoin kuten tulevien työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät eri skenaarioissa. Näin ollen skenaariot tai työkyvyttömyyseläkkeet eivät huomioi mahdollisia ryhmän sisällä tapahtuvia muutoksia, esimerkiksi jos alle 20-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kasvaa mutta samalla yli 30-vuotiaiden määrä laskee samassa suhteessa. Tässä tilanteessa määrä ryhmän kokonaismäärä voisi pysyä samana, mutta keskimääräinen ryhmän kuukausittainen eläke voisi muuttua. Alle on laskettu kuukausittaisen keskimääräisen eläkkeen tasot vuoden 2017 rahassa, jos kehitys jatkuisi vuoden 2017 tasosta ja kehittyisi kuten se on keskimäärin kehittynyt vuosittain 2011–2017 reaalitasossa. Kasvua on tapahtunut noin 0,52 % vuosittain, mutta laskennassa on käytetty todellista tarkinta prosenttilukua.

Taulukko 9: Nuoren keskimääräinen työkyvyttömyyseläke, €/kk, vuoden 2017 rahassa

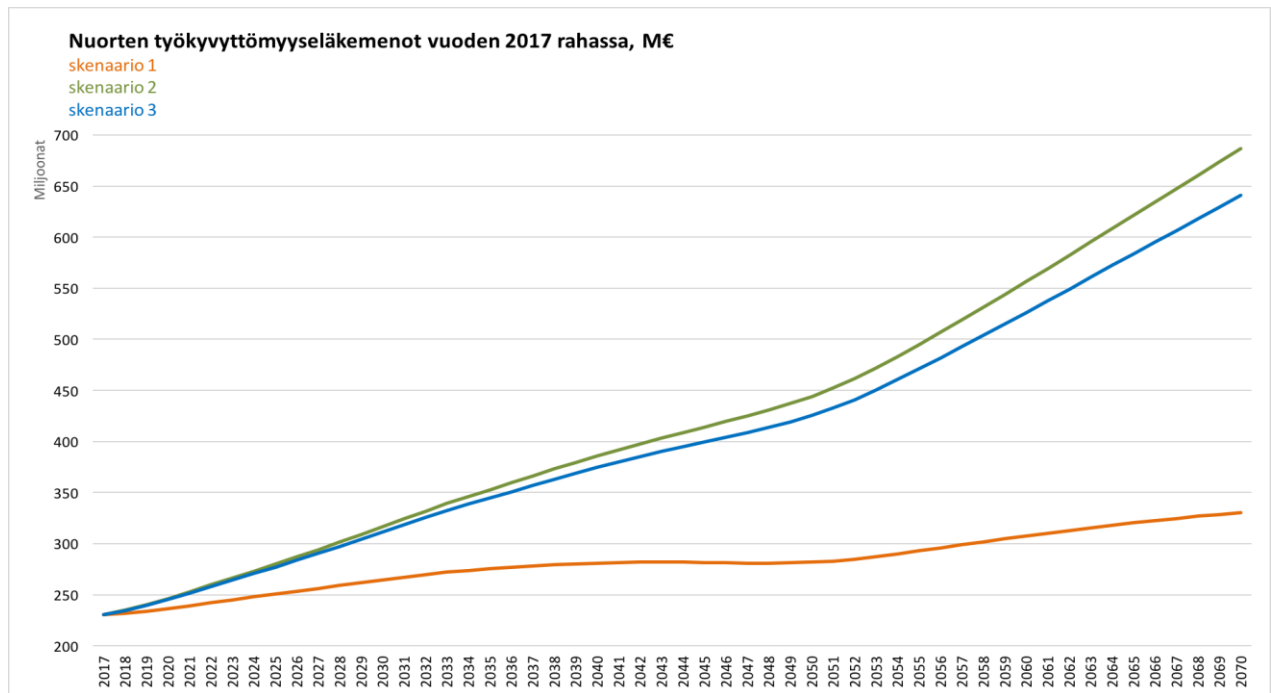
Vuosi	2017	2020	2030	2040	2050
€/kk	813,91	826,69	870,74	917,14	966,02

Lähde: Kela 2019; www.stat.fi 2019b (alkuperäiset luvut)

Yhdistämällä keskimääräiset kuukausittaiset työkyvyttömyyseläkkeet skenaarioiden 1–3 mukaisiin työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrään, voidaan puolestaan estimoida nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien aiheuttamaa eläkemenoa tulevaisuudessa. Laskennassa on siis kerrottu keskimääräinen kuukausittainen eläke kahdellatoista ja sen jälkeen tämä on kerrottu nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien skenaarion mukaisella määrällä.

Kuvio 15 yhdistää skenaarioiden 1–3 mukaisien 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehityksen edellä estimoituun nuorten kuukausittaisen

keskimääräisen työkyvyttömyyseläkkeen kehitykseen. Koska kuukausittaisen keskimääräisen eläkkeen kehitys on vuosien 2011–2017 datan perusteella arvioitu varsin maltilliseksi, huomataan, että maksettavien eläkkeiden kehityksen sijaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehityksellä on huomattavasti suurempi vaikutus eläkemenoihin. Kuvion graafi muistuttaa muodoltaan kuviota 13 (s. 61) jossa on esitetty skenaarioiden 1–3 mukaiset nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän arvioidut kehitykset.

Kuvio 15: Nuorten työkyvyttömyyseläkemeno 2017–2070, M€, skenaariot 1–3 (Alkuperäiset luvut: ETK & Kela 2018a; Tilastokeskus 2019a; 2019b; Kela 2019; www.stat.fi 2019b)

5.3.3 Eläkejärjestelmän potentiaalisten tulojen menetys tulevaisuudessa

Eläkemenot kuvastavat eläkejärjestelmän menopuolta. Eläkejärjestelmän tulopuolta puolestaan kuvastavat eläkevakuutusmaksut sekä osittain myös ansiotuloverotus luvussa 3.6 esitetyistä syistä. Eläkejärjestelmän menettämien tulojen arviointi on eläkemenoihin verrattuna monimutkaisempaa arvioida. Tämä johtuu siitä, että niin kutsutut ”menetettyt tulot” riippuvat useammasta tekijästä:

- 1) kuinka paljon työkyvyttömyyseläkkeellä oleva nuori työskentelee eläkkeen ohella
- 2) kuinka paljon hän mahdollisesti työskentelisi ollessaan täysin työkykyinen
- 3) tehdystä työstä maksettava palkka tai yrittäjätulo

- 4) minkä lain mukaan eläkevakuutusmaksuja maksetaan
- 5) kuinka paljon ansiotuloja verotetaan ja mikä osuus tästä käytettäisi eläkkeiden rahoitukseen

Yllä luetellut tekijät vaikuttavat merkittävästi laskelmiin, mutta niiden selvittäminen jää tämän tutkielman laajuuden ulkopuolelle. Jotta tämän tutkielman laajuuden puitteissa on mahdollista arvioida eläkejärjestelmän menettämiä tuloja edes jollakin tarkkuudella, tarkastellaan seuraavaksi menetettyjä tuloja esimerkinomaisesti käyttämällä vuoden 2017 saatavilla olevia lukuja sekä useampaa oletusta. Nämä oletukset on koottu useammasta tutkimuksesta, eivätkä ne vastaa todellisuutta vaan oletukset ovat hyvin rajallisen tiedon varassa tehtyjä. Tämän vuoksi laskelman ei oleteta kuvaavan todellisuutta tarkasti, mutta sen on mahdollista olla silti suuntaa antava.

Luvussa 5.2.3 on koottu kokoaikaisesti työskentelevien nuorten keskimääräiset kuukausiansiot vuosina 2007–2017 ikäluokittain (taulukko 2). Palkkarakennetilastosta saatu tieto on ikäluokittaista eli tietoa ei ole saatavilla ikävuosittaisella tasolla. Tilastoinnissa nuorin ikäluokka ovat 15–19-vuotiaat. Tämä voi osittain johtaa poikkeamaan todellisissa työtuloissa, koska tässä tutkielmassa alin ikäluokka on 16–19-vuotiaat, mutta heidän tulojaan on estimoitava 15–19-vuotaiden tuloilla palkkarakennetilaston mukaisesti. Koska vakuuttamisvelvollisuus alkaa Suomessa vasta palkansaajilla 17 vuoden iästä ja yrittäjillä 18 vuoden iästä, on huomattava, että 16-vuotiaiden tekemästä työstä ei ole pakollista maksaa eläkemaksuja, eikä siten 16-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten potentiaalisista työtuloista voida myöskään katsoa maksettavan eläkevakuutusmaksuja. Näin ollen on tarkasteltu työkyvyttömyyseläkkeellä olevien 16–34-vuotiaiden lisäksi määrää myös tarkemmalla ikävuosittaisella tasolla. Vuoden 2017 lopussa työkyvyttömyyseläkkeellä oli 23 602 16–34-vuotiasta, joista 280 oli 16-vuotiaita.

Lisäksi yksi huomionarvoinen tekijä on laki, jonka mukaan työntekijän eläkevakuutusmaksuja maksetaan tai jonka mukaan yrittäjä tilittää niitä. Tämän tutkielman puitteissa ei ole merkityksellistä lähteä selvittämään tarkemmin, kuinka moni minkäkin ikäinen maksaa eläkemaksuja minkäkin eläkelajin perusteella. Selvyiden vuoksi tarkastelemme, minkälainen tilanne olisi, jos kaikki nämä työkyvyttömyyseläkkeensaajat olisivat työkykyisinä vakuutettuina TyEL:n mukaisesti.

Alle on koottu taulukko vuoden 2017 mukaisesti. Taulukossa 10 on esitetty 16–34-vuotaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä ikäluokittain sekä 15–34-vuotiaiden kokoaikaisesti työskennelleiden keskiansiot ja näiden perusteella on laskettu, kuinka paljon työkyvyttömyyseläkkeellä olleet olisivat mahdollisesti voineet työkykyisinä tienata ja kuinka paljon tästä olisi maksettu ansiotuloveroja sekä eläkemaksuja TyEL:n perusteella.

Ansiotuloverotus on huomioitu koko ryhmän osalta, mutta eläkevakuutusmaksut puolestaan vasta 17-vuotiaista alkaen. Tämän vuoksi taulukosta löytyvät erikseen sekä ikäluokka 16–19-vuotiaat että ikäluokka 17–19-vuotiaat. Laskelmassa käytetty eläkevakuutusmaksu on Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema työnantajan keskimäärin maksama TyEL-maksu (17,95 % palkasta), johon on lisätty alle 53-vuotiaan työntekijän osuus (6,15 % palkasta) (www.stm.fi 2020). Ansiotuloverot on puolestaan laskettu Verohallinnon julkaiseman vuoden 2017 valtion tuloveroasteikon mukaisesti. Tuloveroasteikon mukaan verotettavan tulon ollessa 16 900 – 25 300 euroa vuodessa on vero alarajan kohdalla 8 euroa ja alarajan ylittävästä tulon osasta veroa maksetaan 6,35 %. Seuraavassa tuloluokassa (25 300 – 41 200 €/vuosi) vero alarajan kohdalla on 533 euroa ja alarajan ylittävästä osasta tulee veroa maksaa 17,5 %. (www.vero.fi 2016)

Taulukko 10: Eläkejärjestelmän nuorten työkyvyttömyyden vuoksi menettämät tulot, 2017

Vuosi 2017						
	16-19-v.	17-19-v.	20-24-v.	25-29-v.	30-34-v.	Yhteensä 16-34-v.
Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä	1 677	1 397	5 533	7 774	8 618	23 602
Kokoaikaisesti työskentelevien keskiansiot, €/kk	15-19-v. 2085,00		20-24-v. 2 409,00	25-29-v. 2 806,00	30-34-v. 3 170,00	
Kokoaikaisesti työskentelevän henkilöt keskiansiot, €/vuosi	25020,00		28 908,00	33 672,00	38 040,00	
Ryhmän potentiaaliset ansiot, €/vuosi	41 958 540	34 952 940,00	159 947 964,00	261 766 128,00	327 828 720,00	791 501 352,00
Vuosituloista maksettava eläkevakuutusmaksu per henkilö (24,1 % palkasta)		6 029,82	6 966,83	8 114,95	9 167,64	
Ryhmän potentiaalisista vuosituloista maksettava eläkevakuutusmaksu (24,1 % palkasta)		8 423 658,54	38 547 459,32	63 085 636,85	79 006 721,52	189 063 476,23
Ansiotuloverot per henkilö, €/vuosi	515,50		1 164,40	1 998,10	2 762,50	
Ryhmän potentiaalisten tulojen mukainen ansiotulovero, €/vuosi	864 493,50		6 442 625,20	15 533 229,40	23 807 225,00	45 783 079,60

Lähde: Tilastokeskus 2019c, ETK & Kela 2018a, www.vero.fi 2016, www.stm.fi 2020 (alkuperäiset luvut)

Taulukosta 10 havaitaan, että mikäli vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkkeellä olevat nuoren olivat olleet täysin työkykyisiä, tehneet kokoaikaisesti töitä ja tienanneet keskimäärin kuten muut samanikäiset kokoaikaisesti työskentelevät, olisi ryhmä kollektiivisesti voinut tienata lähes 800 miljoonaa euroa (bruttona). Työeläkevakuutusmaksuja olisi 17–34-vuotiaiden osalta tilitetty lähes 190 miljoonaa euroa, jos kaikki henkilöt olisivat vakuutettuina TyEL:n perusteella. Ansiotuloverojen merkitys sen sijaan on monimuotoisempaa, koska ansiotuloverotuksella rahoitetaan Kelan eläkkeiden lisäksi monia muita asioita, mutta taulukossa on tästä huolimatta kuvattu myös ansiotuloverojen osuus.

Laskelman perusteella ei kuitenkaan voida vetää johtopäätöstä, että eläkejärjestelmältä on suoraan jäänyt saamatta potentiaalisia tuloja vähintään työeläkemaksujen osuus eli noin 189 miljoonaa euroa. On mahdollista, että osa näistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevista nuorista on myös tehnyt jonkin verran töitä eläkkeensä ohella. Ei voida myöskään olettaa, että kaikki nuorista olisivat automaattisesti olleet kokoajatöissä, vaikka eivät olisikaan työkyvyttömyyseläkkeellä. Voidaan kuitenkin katsoa, että numerot kuvastavat pahinta ääriskenaariota eli tilannetta, jossa työkyvyttömyyseläkkeellä olevat eivät työskentele sen ohella ollenkaan ja mikäli heidän työkykynsä saataisi palautumaan, olisi heillä sen jälkeen mahdollisuus ja halu työllistyä kokoaikaisesti.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomen demografisesta muutoksesta ja erityisesti laskevasta syntyvyydestä on esitetty huolta jo pitkään. Tässä tutkielmassa on tarkasteltu lähinnä syntyvyyden laskun ja siten nuorten väestöosuuden pienemisen sekä työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehityksen yhteisvaikutuksia eläkejärjestelmäämme. Syntyvyyden lasku on kuitenkin myös monin muin tavoin huolestuttava ilmiö, koska aiempaa pienempien sukupolvien harteille jää suurempien vanhempien ikäluokkien tarpeista huolehtiminen. Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin kahtena erityisenä piirteenä voidaan pitää järjestelmän painotusta tulonsiirroissa sekä sitä, että etujen piiriin kuuluvat pääasiassa kaikki kansalaiset. Tämänkaltaisen hyvinvointivaltion etujen rahoittamisen kannalta on siten eriarvoisen tärkeää, että työikäisten ja lasten (jotka siirtyvät

myöhemmin työelämään) hyvinvoinnista ja jaksamisesta huolehditaan ja että sekä työkyvyn ylläpitoon että kuntoutukseen panostetaan.

6.1 Ensimmäinen tutkimusongelma ja sen alaongelmat

Tutkielman ensimmäiseen tutkimusongelmaan ja sen alakysymyksiin pyrittiin vastaamaan teoriaosuudessa. Tutkielman teoriaosuudessa tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehitystä, tapahtuneita muutoksia työkyvyttömyyseläkelajeissa sekä sairauksissa, joiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle jääetään. Näiden lisäksi tarkasteltiin muutoksia työkyvyttömyyseläkemenoissa sekä työkyvyttömyyseläkkeiden rahoitusta. Erityisen positiivisena muutoksena havaittiin se, että työkyvyttömyyseläkkeet ovat kokonaisuudessaan vähentyneet tarkasteluajanjaksolla (1981–2017) lähes neljänneksen. 1990-luvun laman aikana työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä oli suurimmillaan yli 310 000 henkeä, josta määrä on laskenut yli 100 000 hengellä.

Eryteisesti 2010-luvulla on havaittavissa laskeva trendi työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaismäärässä. Tarkemmin ikäluokittain asiaa tarkastellessa, ei tämä muutos kuitenkaan koske alle 35-vuotiaita työkyvyttömyyseläkkeensaajia, joiden määrä on ollut nousussa vuodesta 2002 lähtien. Nuoret työkyvyttömyyseläkkeensaajat muodostavat kuitenkin edelleen kohtalaisen pienen osuuden kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista.

Työkyvyttömyyseläkkeisiin johtavien sairauksien tarkastelussa huomattiin, että tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudosten sairaudet ja mielenterveyden sekä käyttäytymisen häiriöt ovat yleisimmät syyt työkyvyttömyyseläkkeeseen. Vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkkeellä olleista henkilöistä yli 70 % oli joutunut työkyvyttömyyseläkkeelle jompaankumpaan sairauspääryhmään kuuluvan sairauden johdosta. TULE- sekä sidekudosten sairaudet koskettavat pääasiassa vanhempia henkilöitä ja näiden sairauksien takia työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrä on laskenut lähes koko ajan tarkasteltavalla ajanjaksossa (1995–2017). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt sen sijaan koskettavat laajemmin eri ikäluokkia ja ovat pääsyyinä nuorten työkyvyttömyyseläkkeille.

Kuntoutustuet eli entiset määräaikaisten työkyvyttömyyseläkkeet ovat lisääntyneet ja määrä on kasvanut lähes 50 % vuosina 2002–2017. Tästä huolimatta kuntoutustukea saavien henkilöiden määrä oli vuonna 2017 vain hiukan yli 27 000 henkeä ja kuntoutustukien osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä oli vain noin 13 %. Kuntoutustukien kasvava trendi voi viitata siihen, että kuntoutukseen panostetaan aiempaa enemmän ja työkyvyttömyyden sijaan korostetaan enemmän vielä jäljellä olevaa työkykyä. Toisaalta on myös mahdollista, että kuntoutustukien kasvu johtuisi siitä, että työkyvyttömyyseläkepäättöksiä tehdään aiempaa tiukemmilla kriteereillä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeissä on myös havaittu kasvua erityisesti vanhemmissa ikäluokissa, mutta nuorten joukossa kasvu on ollut vähäisempää. Nuorten joukossa on muutoinkin melko vähän osatyökyvyttömyyseläkkeensaajia, mikä voi olla seurausta siitä, että osatyökyvyttömyyseläke on yksinomaan työeläkejärjestelmän etuus. Työkyvyttömyyseläkkeelle jäävällä nuorella ei ole vanhempiin henkilöihin verrattuna todennäköisesti ehtinyt kertymään riittävästi työeläkettä, joten he ovat useammin vähäisen työuransa takia kansaneläkejärjestelmän piirissä. Alle 35-vuotiaiden osatyökyvyttömyyseläkeläisten määrä on kasvanut vuosien 2002 ja 2017 välillä 243 hengellä, joten kasvua on kuitenkin tapahtunut, vaikka se on ollut vähäistä.

Työkyvyttömyyseläkemenot ovat kokonaisuudessaan selkeästi laskeneet 2010-luvulla, mikä sopii yhteen työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän laskun kanssa. Kun menoja tarkasteltiin tarkemmin työeläke- ja kansaneläkejärjestelmien kesken, huomionarvoista oli se että työeläkejärjestelmän menot ovat laskeneet huomattavasti enemmän kuin kansaneläkejärjestelmän menot. Tämä johtunee jälleen siitä, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on laskenut etenkin vanhemmissa ikäluokissa, joihin kuuluvilla henkilöillä on nuoria useammin pidemmät työurat ja siten myös eläkkeet maksetaan useammin työeläkejärjestelmästä.

6.2 Toinen tutkimusongelma

Tutkielman toista tutkimusongelmaa käsiteltiin empiriaosuudessa skenaarioanalyysin avulla. Tutkimusongelman havaittiin olevan erittäin monimuotoinen ja tutkimus toi esiin useita näkökulmia, joista asiaa voi lähestyä. Tutkielmassa luodut skenaariot perustuvat historialliseen

dataan, mutta ne ovat osin ääriskenaarioita. Skenaarioissa on tarkasteltu 16–34-vuotiaiden nuorten väestömäärän kehitystä sekä työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuuden mahdollista tulevaa kehitystä. Skenaariot 1–3 perustuivat kaikki samaan historialliseen dataan ja muuttujat olivat myös samat. Erona skenaarioissa oli historiallinen aikaväli, jonka tietojen perusteella oletukset tulevasta kehityksestä tehtiin. Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuuden historiallinen kehitys toimi siis kunkin skenaarion perustana ja kussakin skenaariossa oletettiin, että kehitys jatkuisi vuoden 2017 tasosta.

Skenaarioiden toteuttamisen yhteydessä kävi ilmi, että valitulla historiallisella aikajaksolla on suuri merkitys tuleviin ennusteisiin. Suurin ero ilmeni skenaarioiden 1 ja 2 välillä ja skenaariot 2 ja 3 puolestaan olivat melko samankaltaisia. Skenaariossa 1 ennustettiin tulevan työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuuden kehitys vuosien 1992–2017 keskimääräisen kehityksen perusteella, kun taas skenaariossa 2 käytettiin lyhyempää aikaväliä 2002–2017 ja skenaariossa 3 kaikkein lyhintä aikaväliä 2010–2017. Vuosina 1992–2017 nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuudessa on tapahtunut sekä laskua että nousua, jolloin väestöosuuden keskimääräinen prosentuaalinen kasvu on ollut vain 0,76 % vuodessa. Vuosina 2002–2017 tarkastellessa keskimääräinen kasvu on kuitenkin ollut 2,16 % ja vuosina 2010–2017 keskimäärin 2,03 % vuodessa.

Pitkän aikavälin ennusteessa erot skenaarioiden 1 ja skenaarioiden 2 sekä 3 välillä ilmenivät selkeästi. Skenaarion 1 mukainen kehitys vaikuttaa hyvinkin maltilliselta skenaarioihin 2 ja 3 verrattuna. Skenaarion 1 mukaisesti nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kasvaa vuoteen 2070 mennessä vain reilu parilla tuhannella hengellä ja osuus samanikäisestä väestöstä nousee noin 2,78 %:iin. Tähän ryhmään kohdistuvat eläkemenot arvioitiin olevan noin 333 miljoonaa euroa vuonna 2070 (vuoden 2017 rahassa). Skenaarioiden 2 ja 3 mukaisella kehityksellä nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä kuitenkin vähintään tuplaantuisi vuoteen 2070 mennessä ja väestöosuus olisi molempien skenaarioiden tapauksessa jo yli 5 %. Tämä luonnollisesti johtaa siihen, että myös eläkemenot olisivat erittäin suuret skenaarioon 1 verraten. Skenaarion 2 tiedoilla arvioituna nuorten työkyvyttömyyseläkemenot olisivat vuonna 2070 noin 686 miljoonaa euroa ja skenaarion 3 tiedoillakin noin 640 miljoonaa euroa (vuoden 2017 rahassa).

Tutkimuksessa kuitenkin todettiin, että skenaarioiden 2 ja 3 mukaiset tilanteet kuvastavat lähinnä hillitsemätöntä kehitystä eikä voida ajatella, että kehitys jatkuisi entiseen tapaan

loputtomiin. Kun nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuudet samanikäisestä väestöstä vakiinnutettiin skenaarioiden 1–3 vuoden 2050 tasoille, huomattiin, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä lähti selkeään laskuun. Tämä lasku johtuu siis yksinomaan nuorten määrän vähenemisestä, joka puolestaan itse perustuu syntyvyyden laskuun.

Eläkejärjestelmän menettämiä tuloja estimoitiin käyttäen esimerkkinä vuotta 2017. Koska huomioitavia muuttujia on erittäin paljon, on esitetty estimointi suuri yksinkertaistus. Laskelmassa esitettiin, kuinka paljon eri ikäluokkien kokoaikaisesti työskentelevien nuorten ansiotulot olivat keskimäärin ja tämän perusteella tehtiin oletus, että työkyvyttömällä nuorella olisi potentiaali tienata yhtä paljon, mikäli tämä olisi työkykyinen. Nämä ansiot suhteutettiin työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten määrään, jotta pystyttiin tarkastelemaan, kuinka paljon koko ryhmä olisi potentiaalisesti voinut tienata. Ansiotulojen perusteella laskettiin tuloista maksettava ansiotulovero, koska kansaneläkejärjestelmän eläkkeet ovat verorahotteisia. Ansiotuloveroja käytetään luonnollisesti paljon muuhunkin kuin eläkkeiden rahoitukseen, joten nämä niin sanotusti menetetyt ansiotuloverot koskettavat sosiaaliturvajärjestelmäämme ja yhteiskuntaa laajemmin. Ryhmän potentiaalisten tulojen mukainen ansiotulovero laskettiin olevan noin 45,78 miljoonaa euroa.

Laskelmassa tarkasteltiin myös ryhmän potentiaalisista tuloista maksettavia eläkevakuutusmaksuja. Tärkeä huomioonotettava oletus laskelmassa tähän liittyen oli se, että nämä työkyvyttömyyseläkkeellä olevat nuoret olisivat työkykyisinä vakuutettuina työntekijän eläkelain (TyEL) perusteella ja vakuutusmaksut määräytyisivät sitä kautta. Todellisuudessa pääosa yksityisen sektorin työntekijöistä on vakuutettu TyEL:n perusteella, mutta esimerkiksi yrittäjät ja julkisen sektorin työntekijät ovat vakuutettu eri lakien perusteella ja eläkevakuutusmaksut myös vaihtelevat jonkin verran laista riippuen. Oletus on kuitenkin tehty, jotta laskelma on saatu yksinkertaistettua. Eri lakeihin perustuvia eläkevakuutusmaksuja on esitetty tarkemmin luvussa 3.6. Useasta oletuksesta johtuen laskelman ei voida millään tapaa katsoa kuvastavan todellisuutta aukottomasti, mutta kyse on suuntaa antavasta tiedosta. Näin laskettuna ryhmän potentiaalisten vuositulojen mukainen eläkevakuutusmaksu olisi ollut vuonna 2017 noin 189,06 miljoonaa euroa.

Laskelmassa ei myöskään otettu huomioon sitä, että osa nuorista työkyvyttömyyseläkkeensaajista on kuitenkin mahdollisesti edelleen mukana työelämässä, jolloin eläkejärjestelmän menettämät tulot eivät todellisuudessa ole yhtä suuret kuin kuvatussa

laskelmassa. Laskelma onkin siten enemmän ääritilanne, jossa yksikään työkyvyttömyyseläkkeensaaja ei osallistu työelämään. Tämän lisäksi on tilanteita, joissa minkäntasoinen kuntoutus tai terveydenhoito ei voi auttaa yksilöä osallistumaan työelämään. Esimerkiksi vaikeasta sairaudesta kärsivälle, syntymästään lähtien työkyvyttömälle henkilölle myönnetään työkyvyttömyyseläke tämän tullessa 16 vuoden ikään. Syntymästään lähtien työkyvyttömän henkilön potentiaalisia ansiotuloja ja niistä maksettavia veroja sekä eläkemaksuja ei välttämättä ole järkevää mieltää eläkejärjestelmän menettämänä tuloina, jos potentiaalia tienata ei missään vaiheessa todellisuudessa ole ollut. Oletuksista ja yksinkertaistuksista huolimatta 16–34-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien

Toisen tutkimusongelman osalta tutkimus toi esiin sen, miten iso rooli valitulla historiallisella datalla on ennusteisiin ja tutkimustuloksiin. Skenaarioiden 1–3 välillä on suuria eroja, mutta nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuuden kasvu on kuitenkin selkeä trendi, joka todennäköisesti jatkuu myös tulevaisuudessa. Trendiin laskevasti voisivat vaikuttaa esimerkiksi erilaisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin kohdistuvat toimenpiteet, mutta ainakaan toistaiseksi 2010-luvulla laskua ei ole havaittu. Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kehitys tulee vaikuttamaan eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN kahdesta suunnasta eläkemaksujen ja menetettyjen tulojen kautta, mutta merkityksen suuruus riippuu monesta muustakin tekijästä.

Koska nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on edelleen kasvustaan huolimatta maltillinen ja nuorten eläkkeet ovat keskimääräiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen verrattuna pieniä, vaikutus on tätä kautta lyhyellä aikavälillä pienempi kuin se olisi, jos esimerkiksi 45–55-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä lähtisi samankaltaiseen kasvuun. Koska nuorilla olisi kuitenkin pitkä potentiaalinen työura edessään, tulisi menetettyinä tuloina huomioida myös se, kuinka paljon järjestelmä mahdollisesti menettää tuloja, jos esimerkiksi 20-vuotias nuori jää pysyvästi työkyvyttömyyseläkkeelle eikä koskaan palaa työelämään. Merkitys pitkällä aikavälillä siis korostuu.

Tutkimuksessa tarkasteltiin nuoria työkyvyttömyyseläkkeensaajia, mutta eläkejärjestelmän taloudellinen kestävyys on monimuotoinen ongelma, ja sen arvioimisen kannalta eläkkeensaajia ja työssäkäyviä olisi hyvä tarkastella laajemmin. Vaikka tämän tutkielman perusteella nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus samanikäisestä väestöstä vaikuttaa jatkavan kasvuaan tulevaisuudessa, eläkejärjestelmän kokonaistilanne riippuu myös monesta

muusta tekijästä, kuten työssäkäyvien määrästä, työurien kestosta ja Suomen kokonaisvaltaisesta talouden kehityksestä. Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on edelleen suhteellisen pieni, emmekä tämän perusteella voi todeta kasvun olevan eläkejärjestelmän kannalta katastrofaalista. Työkyvyttömyys on kuitenkin itsessään jo yksilön kannalta merkittävä riski, jonka ennaltaehkäisemistä tulisi pitää hyvinvointivaltion arvojen mukaisena toimintana.

6.3 Tutkimuksen arviointi sekä jatkotutkimusehdotuksia

Tutkimuksessa käytetty sekundääriaineisto on peräisin julkisista lähteistä ETK:n, Kelan ja Tilastokeskuksen tilastotietokannoista. Tutkimuksen edetessä on myös kuvattu, mitä tietoja on käytetty ja kuinka esimerkiksi laskut on tehty. Näin ollen tutkimus on tältä osin toistettavissa. Tutkimuksessa on kuitenkin tehty myös oletuksia, erityisesti eläkejärjestelmän menettämiä tuloja havainnollistavassa laskelmassa. Tältä osin luotettavuutta olisi lisännyt oletuksien vähentäminen, mutta tämä olisi vaatinut tietoa ja aineistoja, joita ei tässä tutkimuksessa ollut saatavilla.

Laskelmat on tehty excel-työkalua hyödyntäen ja laskelmat sekä käytetyt arvot on tarkistettu usean kerran. On kuitenkin tästä huolimatta mahdollista, että jokin arvo on esimerkiksi kirjattu ylös virheellisesti eikä tätä virhettä ole huomattu, tai että jokin arvo on ollut virheellinen alkuperäisessä aineistossa. Käytetty sekundääriaineisto on valittu siten, että sen avulla on pystytty kuvaamaan työkyvyttömyyseläkkeensaajia ensin mahdollisimman suurena kokonaisuutena (tutkimusongelma 1) ja sen jälkeen tarkemmin 16–34-vuotiaita (tutkimusongelma 2). Skenaarioanalyysissä on hyödynnetty väestöennustetta, jossa esimerkiksi syntyvyys perustuu oletukseen, ja on mahdollista, että väestökehitys toteutuu ennusteesta poikkeavalla tavalla.

Pitkän aikavälin tilastoja hyödynnettäessä on myös mahdollista, että esimerkiksi käsitteet tai tilastointitavat ovat muuttunut vuosien varrella, mikä voisi johtaa siihen, että arvot eivät ole keskenään yhteismitallisia. Tässä tutkielmassa on pyritty hyödyntämään mahdollisimman pitkän aikavälin tilastoja, mutta esimerkiksi nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräisiä eläkkeitä on päädytty tarkastelemaan vasta vuodesta 2011 eteenpäin. Tämä johtui tilastoinnissa kansaneläkkeissä tapahtuneista muutoksista vuosina 2008 ja 2011, joiden

vuoksi arvot ennen ja jälkeen muutoksia eivät ole täysin yhteismitallisia. Lyhyen aikavälin vuoksi voidaan kuitenkin katsoa, että tämän aineiston perusteella tehtävät tulkinnat eivät ole yhtä luotettavia kuin suuremman otannan sisältävän aineiston perusteella.

Jatkossa nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien vaikutuksia eläkejärjestelmään olisi mielenkiintoista tarkastella yhdessä muiden muuttujien kuten työssäkävien määrän tai työurien pituuden kanssa. Tämä toisi ilmiön tarkastelulle monipuolisempaa näkemystä. Myös nuorten ryhmän tarkempi jaottelu ja tarkastelu voisi tuoda uudenlaista näkemystä ilmiöön. Esimerkiksi nuorten tarkempi jaottelu työssäkäviin, opiskelijoihin, työkyvyttömiin ja työttömiin sekä näiden ulkopuolelle jäävään ryhmään auttaisi hahmottamaan nuoria kokonaisuutena. Tämän perusteella voisi olla mahdollista esimerkiksi tehdä ennustetta siitä, kuinka moni nuori on jatkossa työelämässä ja miten tämä tulee vaikuttamaan eläkejärjestelmään esimerkiksi taloudellisen tai sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta.

Eläkejärjestelmään on tehty 2000-luvulla kaksi suurempaa uudistusta, vuosina 2005 ja 2017. Vuoden 2017 uudistuksen myötä vanhuuseläkeiät nousevat tulevaisuudessa ja tämä vaikuttaa myös työkyvyttömyyseläkkeiden tasoon, koska työkyvyttömyyseläkkeisiin sisältyy tulevan ajan osuus. (www.keva.fi 2019b; www.tyoelakelakipalvelu.fi 2017) Tästä johtuen olisi mielekästä tarkastella, tuleeko tällä olemaan vaikutusta nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläkkeisiin, jotka ovat tällä hetkellä selkeästi keskimääräistä pienempiä (ETK 2018a, 56, Kela 2019).

Kuntoutus on yksi keino, jolla kuntoutustuelle jääneen henkilön työkyky pyritään palauttamaan. Kuntoutuksen ja eri kuntoutustapojen tehokkuutta on tutkittu esimerkiksi mielenterveyden ja käyttäytymishäiriöiden vuoksi kuntoutustuella olevien nuorten (tutkimuksessa 18–34-vuotiaat) osalta. Viiden vuoden seurannassa todettiin, että vain viidesosa näistä nuorista oli palannut työmarkkinoille pysyvästi. (Mattila-Holappa 2018, 37) Pohjoismaisen hyvinvointivaltionmallin mukaisesti yksilön tukeminen kuntoutuksen ja työkyvyn palauttamisen tavoittelun kautta on jo itsessään tärkeä yhteiskunnallinen arvo. Tästä huolimatta olisi silti mielenkiintoista vertailla kuntoutukseen käytettäviä varoja suhteessa niistä saatuun taloudelliseen hyötyyn, ottaen huomioon esimerkiksi syrjäytymisen yhteiskunnalle aiheuttamat kustannukset.

LÄHTEET

Tilastot:

ETK. 2018c. Työ- ja Kelan eläkemenot eläkelajeittain.

ETK. 2018d. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajat sairauspääryhmittäin.

ETK & Kela. 2018a. Työ- ja kansaneläkkeensaajat vuosina 1981–2017.

ETK & Kela. 2018b. Työ- ja kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajat sairauspääryhmittäin

ETK & Kela. 2018c. Työ- ja kansaneläkkeelle siirtyneet eläkelajeittain.

ETK & Kela. 2018d. Työ- ja kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajat maakunnittain.

Kela 2019. Suomen eläkkeensaajat ja keskimääräiset eläkkeet.

Tilastokeskus. 2008. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa iän, työnantajasektorin ja koulutusasteen mukaan vuonna 2007, euroa.

Tilastokeskus. 2009. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2008.

Tilastokeskus. 2011. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2009.

Tilastokeskus. 2012. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2010.

Tilastokeskus. 2013. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2011.

Tilastokeskus. 2014. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2012.

Tilastokeskus. 2015. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2013.

Tilastokeskus. 2016. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2014.

Tilastokeskus. 2017. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2015.

Tilastokeskus. 2018. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2016.

Tilastokeskus. 2019a. Väestö iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan, 1970–2018.

Tilastokeskus. 2019b. Väestö iän ja sukupuolen mukaan eri vuosien väestöennusteissa, koko maa.

Tilastokeskus. 2019c. Kokoaikaisten palkansaajien lukumäärät ja kokonaisansiot kuukaudessa koulutusasteen, iän ja työnantajasektorin mukaan vuonna 2017.

Kirjallisuus:

Amer, Muhammad; Daim, Tugrul U. & Jetter, Antonie. 2013. A review of scenario planning. *Futures* 46. 23–40.

Andersen, Torben. 2008. Pohjoismainen malli – tulevaisuuden näkymät ja haasteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 73. 4. 402–410.

Barr, Nicholas. 2013. Suomen eläkejärjestelmä: Riittävyys, kestävyys ja järjestelmän rakenne. *Suomen eläkejärjestelmän arvio / Osa 1*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Batrouni, Marwan; Bertaux, Aurélie & Nicolle, Christophe. 2018. Scenario analysis, from BigData to black swan. *Computer Science Review* 28. 131–139.

Eläkebarometri 2018. Eläketurvakeskus / Kantar TNS Oy.

Eläketurvakeskus 2018a. Suomen työeläkkeensaajat 2017. Eläketurvakeskuksen tilastoja 07/2018. Tampere: Juvenes Print.

Eläketurvakeskus 2018b. Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2017. Eläketurvakeskuksen tilastoja 10/2018. Helsinki: Juvenes Print.

Esping-Andersen, Gösta. 1985. Power and Distributional Regimes. *Politics & Society*. 14: 2. 223–256.

Gould, Raija & Kaliva, Kasimir. 2010. Työkyvyttömyyseläke ja ansiotyö. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:5. Helsinki: Multiprint Oy.

Gould, Raija; Nyman, Heidi & Lampi, Jukka. 2008. Osatyökyvyttömyyseläkkeen toimivuus työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2008:7. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Heikkilä, Tarja. 2017. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Publishing.

Härkönen, Hannu; Kaukinen, Kari; Kivekäs, Jukka & Tola, Sakari. Työkyvyttömyys sosiaalivakuutuksessa. 1995. *Duodecim; lääketieteellinen aikakauskirja*. 111 (17). 1659–1666.

Ilmarinen, Juhani; Gould, Raija; Järvikoski, Aila & Järvisalo, Jorma. 2006. Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa: Gould, Raija; Ilmarinen, Juhani; Järvisalo, Jorma & Koskinen Seppo (toim.). Työkyvyn ulottuvuudet: Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus. 17–34.

Kahn, Herman & Wiener, Anthony J. 1967. The year 2000; a framework for speculation on the next thirty-three years. New York: Macmillan.

Kangas, Olli & Niemelä, Mikko. 2017. Riskit, vakuutus ja sosiaalivakuutus. Teoksessa: Havakka, Pauliina; Niemelä, Mikko & Uusitalo, Hannu (toim.). Sosiaalivakuutus. Helsinki: Finva. 10–56.

Laaksonen, Mikko; Rantala, Juha; Järnefelt, Noora & Kannisto, Jari. 2016. Työkyvyttömyyden vuoksi menetetty työura. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2016. Helsinki: Juvenes Print.

Laaksonen, Mikko; Rantala, Juha; Nyman, Heidi; Kuivalainen Susan & Lampi, Jukka. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön rakenne ja kehitys. Teoksessa: Rantala, Jukka (toim.); Hietaniemi, Heidi (toim.); Nyman, Heidi (toim.); Laaksonen, Mikko (toim.) & Kuivalainen, Susan (toim.). 2017. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017. Helsinki: Juvenes Print. 61–84.

Leinonen, Taina; Sirniö, Outi; Lahdelma, Eero & Martikainen, Pekka. 2011. Eriarvoisesti työkyvyttömyyseläkkeelle? Teoksessa: Pietikäinen, Petteri (toim.). 2011. Työstä, jouta ja jaksa: työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus. Helsinki: Gaudeamus. 30–34.

Gould, Raija; Nyman, Heidi & Lampi, Jukka. 2008. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita. 2008:7. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Mattila-Holappa, Pauliina. 2018. Mental health and labour market participation among young adults. Studies in social security and health. 152. Helsinki: Kela.

Nurmikolu, Noora. 2016. Työkyvyttömyyseläkkeen hakuprosessi: ongelmat ja tuen tarve hakijan näkökulmasta. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Polvinen, Anu; Laaksonen, Mikko; Rantala, Juha; Hietaniemi, Marjukka; Kannisto, Jari & Kuivalainen, Susan. 2018. Working while on disability pension in Finland: Association of diagnosis and financial factors to employment. Scandinavian Journal of Public Health. 46. 74–81.

Rantala, Juha. 2008. Varhainen eläkkeelle siirtyminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia. 2008:1. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Rantala, Juha; Kuivalainen, Susan; Nyman, Heidi; Laaksonen, Mikko & Lampi, Jukka. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan taso ja kehitys. 2017. Teoksessa: Rantala, Jukka (toim.); Hietaniemi, Heidi (toim.); Nyman, Heidi (toim.); Laaksonen, Mikko (toim.) & Kuivalainen, Susan (toim.). 2017. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017. Helsinki: Juvenes Print. 85–110.

Rostgaard, Tine & Lehto, Juhani. 2001. Health and social care systems: How different is the Nordic model? Teoksessa: Kautto, Mikko (toim.); Fritzell, Johan (toim.); Hvinden, Bjørn

(toim.); Kvist, Jon (toim.) & Uusitalo, Hannu (toim.). Nordic Welfare States in the European Context. Lontoo: Routledge. 137–167.

Salokangas, Sampsa. 2017. Työkyvyttömyyseläketaustan vaikutus vanhuuseläkeläisten toimeentuloon ja sen kehitykseen. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2019. Väestöennuste. Helsinki: Tilastokeskus.

Tenhunen, Sanna. 2016. Eläkejärjestelmä tavoitteet ja ominaisuudet. Teoksessa: Tenhunen, Sanna & Vaittinen, Risto (toim.). 2016. Eläketalous. 2. uudistettu painos. Turenki: Finva. 47–83.

Tuomala, Matti. 2017. Sosiaalivakuutus ja uudelleenjako. Teoksessa: Havakka, Pauliina; Niemelä, Mikko & Uusitalo, Hannu (toim.). Sosiaalivakuutus. Helsinki: Finva. 232–246.

Tuomi, Katri. 2014. ”Et sä voi sanoo kellekään tän ikäsenä, et mä oon eläkkeellä” - Mielenterveyden häiriön vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten aikuisten identiteetti ja toimijuus. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Uusitalo, Hannu. 2017. Eläkevakuutus. Teoksessa: Havakka, Pauliina; Niemelä, Mikko & Uusitalo, Hannu (toim.). Sosiaalivakuutus. Helsinki: Finva. 86–126.

Vaittinen, Risto & Tenhunen, Sanna. 2016. Eläkkeet eilen ja tänään – nykyisen eläkejärjestelmän muotoutuminen Suomessa. Teoksessa: Tenhunen, Sanna & Vaittinen, Risto (toim.). 2016. Eläketalous. 2. uudistettu painos. Turenki: Finva. 98–126.

Vanne, Reijo. 2016. Kansalainen ja vakuutettu – Suomen lakisääteisen eläkejärjestelmän pääpiirteet. Teoksessa: Tenhunen, Sanna & Vaittinen, Risto (toim.). 2016. Eläketalous. 2. uudistettu painos. Turenki: Finva. 152–153.

Välimäki, Kari. 2013. Kakkua jaettavaksi. Kunnallisalan kehittämissäätöön Polemia-sarjan julkaisu nro 89. Sastamala.

Wack, Pierre. 1985. Scenarios: uncharted waters. Harvard Business Review 63. 73–89.

Internet-lähteet:

Aamulehti: Eläkepomo arvioi lohdullisesti: Uudistumiskykyinen työeläkejärjestelmä kyllä kestää. 12.9.2017.

<https://www.aamulehti.fi/mielipiteet/elakepomo-arvioi-lohdullisesti-uudistumiskykyinen-tyoelakejarjestelma-kylla-kestaa-200387889/> (luettu 29.9.2018)

Eläketurvakeskus: Masennus vie yhä harvemman työkyvyttömyyseläkkeelle. 16.3.2016.

<https://www.etk.fi/tiedote/masennus-vie-yha-harvemman-tyokyvyttomyyselakkeelle/> (luettu 29.9.2018)

Eläketurvakeskus: Varhaiseläkkeitä karsittiin ja niiden alaikärajoja nostettiin. 15.2.2017.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelma-muutoksessa/lainmuutosten-taustoja/elakeuudistus-2005/varhaiselakkeisiin-muutoksia/> (luettu 3.11.2018)

Eläketurvakeskus: Tutkimusta eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä. 2018a.
<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tutkimus/tutkimustoiminta/elakejarjestelman-kestavyys/#toggle-id-1> (luettu 29.9.2018)

Eläketurvakeskus: Kokonaiseläkemenot 2017. 2018b.
<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tilastot/kokonaiselakemenot-2017/> (luettu 5.3.2019)

Eläketurvakeskus: Työeläkemaksut vuonna 2019. 2018c.
<https://www.etk.fi/uutinen/tyoelakemaksut-vuonna-2019/> (luettu 8.8.2019)

Eläketurvakeskus: Tilasto Suomen eläkkeensaajista. Käsitteet ja määritelmät. 2018d.
<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tilastot/elakkeensaajat/kaikki-elakkeensaajat/#toggle-id-2>

Eläketurvakeskus: Työeläkejärjestelmän valvonta. 2019a.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelman-hallinto-ja-valvonta/tyoelakejarjestelman-valvonta/> (luettu 6.3.2020)

Eläketurvakeskus: Työkyvyttömyyseläkettä sairauspäiväraha-kauden jälkeen. 2019b
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elaketurva/tyoelake-etuudet/tyokyvyttomyyselake/>

Eläketurvakeskus: Työkyvyttömyysmaksu eri aloilla. 2019c.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakkeiden-rahoitus-ja-sijoitustoiminta/tyoelakemaksut/tyokyvyttomyyselakemaksu-eri-aloilla/> (luettu 6.3.2020)

Eläketurvakeskus: Uudet eläkelajit. 2019d.
<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tilastot/elakkeensaajat/uudet-elakelajit-ja-elakeuudistus/> (luettu 8.8.2019)

Eläketurvakeskus: Työeläkevakuutusyhtiöissä suurin osa työeläkevakuutetuista. 2020a.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelman-hallinto-ja-valvonta/elakejarjestelman-toimijat/tyoelakevakuutusyhtiot/> (luettu 5.3.2020)

Eläketurvakeskus: Eläkekassat. 2020b.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelman-hallinto-ja-valvonta/elakejarjestelman-toimijat/elakekassat/> (luettu 5.3.2020)

Eläketurvakeskus: Eläkesäätiöt. 2020c.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelman-hallinto-ja-valvonta/elakejarjestelman-toimijat/elakesaatiot/> (luettu 5.3.2020)

Eläketurvakeskus: Erityisalojen työeläkevakuuttajat. 2020d.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelman-hallinto-ja-valvonta/elakejarjestelman-toimijat/erityiselakelaitokset/> (luettu 5.3.2020)

Eläketurvakeskus: Julkisten alojen eläkelaitokset. 2020e.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelman-hallinto-ja-valvonta/elakejarjestelman-toimijat/julkisten-alojen-elakelaitokset/> (luettu 5.3.2020)

Eläketurvakeskus: Kansaneläkejärjestelmän hallinto ja valvonta. 2020f.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakejarjestelman-hallinto-ja-valvonta/elakejarjestelman-toimijat/kansanelakejarjestelma-ja-kela/> (luettu 5.3.2020)

Eläketurvakeskus: Osittaisen vanhuuseläkkeen voi ottaa 61-vuotiaana. 2020g.
<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elaketurva/tyoelake-etuudet/osittainen-vanhuuselake/> (luettu 5.3.2020)

Ilmarinen: Työeläkemaksun määräytyminen. 2019a.
<https://www.ilmarinen.fi/tyonantaja/tyel-maksun-maaraytyminen/#maksuluokat> (luettu 8.8.2019)

Ilmarinen: Yrittäjän työtulo. 2019b.
<https://www.ilmarinen.fi/yrittaja/yrittajan-tyotulo/> (luettu 20.2.2019)

Kela: Ulkomaille vakinaisesti. 2017a.
<https://www.kela.fi/elakkeet-kansainvalisissa-tilanteissa-ulkomaille-vakinaisesti> (luettu 8.8.2019)

Kela: Työkyvyttömyyseläke ja kuntoutustuki. 2017b.
<https://www.kela.fi/tyokyvyttomyyselake-ja-kuntoutustuki> (luettu 8.8.2019)

Kela: Kuka voi saada takuueläkettä? 2017c.
<https://www.kela.fi/takuuelake-kuka-voi-saada> (luettu 8.8.2019)

Kela: Käynnissä olevat tutkimukset. 2018a.
<https://www.kela.fi/kaynnissa-olevat-tutkimukset#blomgren3> (luettu 29.9.2018)

Kela: Rahoitus. 2018b.
<https://www.kela.fi/rahoitus> (luettu 20.2.2019)

Kela: Lapsilisä. 2019a.
<https://www.kela.fi/lapsilisa> (luettu 3.3.2020)

Kela: Kuka voi saada kuntoutustukea tai työkyvyttömyyseläkettä? 2019b.
<https://www.kela.fi/tyokyvyttomyyselake-ja-kuntoutustuki-kuka-voi-saada> (luettu 4.3.2020)

Kela: Vanhuuseläke Kelasta. 2019c.
<https://www.kela.fi/vanhuuselake> (luettu 5.3.2020)

Kela: Nuoren kuntoutusraha. 2019d.
<https://www.kela.fi/nuoren-kuntoutusraha> (luettu 5.3.2020)

Kela: Takuueläke. 2019e.
<https://www.kela.fi/takuuelake> (luettu 5.3.2020)

Kela: Kansaneläkkeen määrä ja laskeminen. 2020.

<https://www.kela.fi/kansanelake-maara-ja-maksaminen> (luettu 5.4.2020)

Keva: Työnteko eläkkeellä. 2020.

<https://www.keva.fi/henkiloasiakkaalle/elakkeensaajalle/tyonteko-elakkeella/> (luettu 3.3.2020)

Keva: Osatyökyvyttömyyseläke ja osakuntoutustuki. 2019a.

<https://www.keva.fi/henkiloasiakkaalle/tietoa-elakkeista/elakevaihtoehdot/osatyokyvyttomyyselake-ja-osakuntoutustuki/> (luettu 14.10.2020)

Keva: Eläkeuudistus 2017. 2019b.

<https://www.keva.fi/henkiloasiakkaalle/tietoa-elakkeista/elakeuudistus/> (luettu 14.1.2020)

Keva: Tietoa eläkemaksuista. 2019c.

<https://www.keva.fi/tyonantajalle/elakemaksut/tietoa-elakevakuutusmaksuista/> (luettu 14.1.2020)

Lääkäriliitto: Lääkärintodistuksen kirjoittaminen. 2016.

<https://www.laakariliitto.fi/laakaran-tietopankki/kuinka-toimin-laakarina/laakarintodistuksen-kirjoittaminen/> (luettu 6.3.2020)

Mela: MYEL-työtulo. 2015.

<https://www.mela.fi/fi/elakevakuutus/myel-vakuutus/myel-tyotulo> (luettu 20.2.2019)

Puustinen, Pekka. 27.2.2018. Työkyvyttömyys tulee kalliiksi – torjumme riskiä yhdessä. *Ilmarinen*.

<https://www.ilmarinen.fi/ilmiot/blogit/pekka-puustinen/tyokyvyttomyys-tulee-kalliiksi-8211-torjumme-riskia-yhdessa/> (luettu 16.3.2020)

Sosiaali- ja terveysministeriö: Työnantajan kansaneläkemaksun poisto voimaan. 2009.

https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/arbetsgivares-folkpensionsavgift-slopas (luettu 20.2.2019)

Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaalivakuutusmaksut. 2020.

<https://stm.fi/sosiaalivakuutusmaksut> (luettu 2.3.2020)

Tela: Viranomaisvalvonta. 2020a.

<https://www.tela.fi/valvonta> (luettu 6.3.2020)

Tela: Mitä Tela tekee? 2020b.

<https://www.tela.fi/mitateemme> (luettu 6.3.2020)

Tilastokeskus: Bruttokansantuote kasvoi 2,6 prosenttia vuonna 2017. 2018.

https://www.stat.fi/til/vtp/2017/vtp_2017_2018-03-16_kat_001_fi.html (luettu 18.2.2020)

Tilastokeskus: Käsitteet ja määritelmät. 2019a.

<http://www.stat.fi/til/pr/kas.html> (luettu 5.8.2019)

Tilastokeskus: Rahanarvonmuunnin. 2019b.

<https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>

Työeläke.fi: Työuraeläke pitkään rasittavaa työtä tehneille 2018a.

<https://www.tyoelake.fi/elakkeet-eri-elamantilanteissa/tyouraelake-pitkaan-rasittavaa-tyota-tehneille/> (luettu 8.8.2019)

Työeläke.fi: Työntajan velvollisuudet. 2018b.

<https://www.tyoelake.fi/tyonantajan-velvollisuudet/> (luettu 7.3.2019)

Työeläke.fi: Eläkkeet eri elämäntilanteissa. 2019a. <https://www.tyoelake.fi/elakkeet-eri-elamantilanteissa/tyokyvyttomyyselake-tyokyvyn-heiketessa/> (luettu 8.8.2019)

Työeläke.fi: Työnantaja tilittää työeläkemaksut. 2019b.

<https://www.tyoelake.fi/tyonantajan-velvollisuudet/tyonantaja-tilittaa-maksut/> (luettu 8.8.2019)

Työeläke.fi: Julkisaloilla omat lakinsa. 2019c.

<https://www.tyoelake.fi/tyonantajan-velvollisuudet/julkisaloilla-oma-lakinsa/> (luettu 14.1.2020)

Työeläke.fi: Työeläkkeen määrä. 2020.

<https://www.tyoelake.fi/paljonko-saan-elaketta/> (luettu 5.3.2020)

Työeläkelakipalvelu: Työkyvyttömyyseläkkeen jatkaminen. 2014.

https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=300145 (luettu 8.8.2019)

Työeläkelakipalvelu: Tulevan ajan eläke. 2017.

https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=308307 (luettu 3.9.2019)

Varma: Jos olet työssä työkyvyttömyyseläkkeellä, tarkista rajat. 2019a.

<https://www.varma.fi/henkiliasiakas/tyonteko-elakkeella/jos-olet-tyossa-tyokyvyttomyyselakkeella/> (luettu 2.12.2019)

Verohallinto: Valtion tuloveroasteikko 2017. 2016.

https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48846/valtios_tuloveroasteikko/ (luettu 2.3.2020)

Yle: Työkyvyttömyys ajaa nuoren köyhyyden kierteseen: "On ikävä selitellä, että ihan oikeasti rahaa ei ole". 23.10.2017.

<https://yle.fi/uutiset/3-9879813> (luettu 29.9.2018)

Oikeudelliset lähteet

Laki Eläketurvakeskuksesta 19.5.2006/397

Laki Kansaneläkelaitoksesta 17.8.2001/731

LIITE 1: Skenaarion 1 perustana olevat arvot sekä näiden pohjalta tehty ennuste

16-34-vuotiaat				
	Väestö- määrä	Työkyvyttömyyseläkk eensaajat	Työkyvyttömyyseläkk eensaajien osuus	Työkyvyttömyyseläkk eensaajien osuuden vuosittainen muutos
1992	1323755	20384	1,5399 %	
1993	1317914	19952	1,5139 %	-1,6855 %
1994	1306295	19592	1,4998 %	-0,9309 %
1995	1294787	19349	1,4944 %	-0,3625 %
1996	1283087	18750	1,4613 %	-2,2121 %
1997	1272457	18397	1,4458 %	-1,0630 %
1998	1263463	18037	1,4276 %	-1,2589 %
1999	1255756	17732	1,4121 %	-1,0876 %
2000	1247936	17254	1,3826 %	-2,0859 %
2001	1239858	16813	1,3560 %	-1,9211 %
2002	1230148	16557	1,3459 %	-0,7453 %
2003	1222408	16608	1,3586 %	0,9432 %
2004	1223877	16925	1,3829 %	1,7864 %
2005	1228123	17385	1,4156 %	2,3627 %
2006	1237423	17902	1,4467 %	2,1999 %
2007	1250145	18621	1,4895 %	2,9578 %
2008	1267303	19448	1,5346 %	3,0272 %
2009	1275593	20190	1,5828 %	3,1406 %
2010	1280992	20644	1,6116 %	1,8177 %
2011	1284370	21304	1,6587 %	2,9256 %
2012	1285907	21638	1,6827 %	1,4464 %
2013	1286605	22060	1,7146 %	1,8950 %
2014	1284313	22553	1,7560 %	2,4173 %
2015	1281070	22949	1,7914 %	2,0135 %
2016	1279781	23380	1,8269 %	1,9807 %
	Väestöm äärä (16- 34-v.)	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajat	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuus	Työkyvyttömyyseläkk eensaajien osuuden muutos (edellisvuoteen verrattuna)

2017	1272421	23602	1,8549 %	1,5334 %
				Keskimääräinen osuuden muutos:
				0,7638 %
		TK-eläkkeensaajien tuleva määrä	Tuleva osuus, mikäli osuus kasvaa 0,7638% vuodessa	
2018	1262689	23600,37	1,8691 %	
2019	1257134	23676,00	1,8833 %	
2020	1254693	23810,51	1,8977 %	
2021	1254015	23979,41	1,9122 %	
2022	1255437	24189,96	1,9268 %	
2023	1253196	24331,20	1,9415 %	
2024	1251634	24486,48	1,9564 %	
2025	1249052	24622,60	1,9713 %	
2026	1247573	24781,29	1,9864 %	
2027	1243992	24898,89	2,0015 %	
2028	1242031	25049,51	2,0168 %	
2029	1238590	25170,90	2,0322 %	
2030	1235956	25309,21	2,0477 %	
2031	1233108	25443,75	2,0634 %	
2032	1229235	25557,56	2,0791 %	
2033	1224603	25655,72	2,0950 %	
2034	1216084	25671,84	2,1110 %	
2035	1206526	25664,60	2,1271 %	
2036	1197455	25666,19	2,1434 %	
2037	1188539	25669,66	2,1598 %	
2038	1178452	25646,20	2,1763 %	
2039	1167088	25592,88	2,1929 %	
2040	1155570	25533,85	2,2096 %	
2041	1142595	25439,98	2,2265 %	
2042	1129528	25341,12	2,2435 %	
2043	1115579	25219,34	2,2606 %	
2044	1100715	25073,37	2,2779 %	
2045	1085230	24909,44	2,2953 %	
2046	1070630	24762,02	2,3128 %	
2047	1056189	24614,60	2,3305 %	
2048	1042843	24489,19	2,3483 %	
2049	1030190	24376,83	2,3662 %	
2050	1019389	24305,49	2,3843 %	
2051	1010643	24281,00	2,4025 %	
2052	1004063	24307,16	2,4209 %	
2053	999889	24390,99	2,4394 %	

2054	997273	24512,98	2,4580 %	
2055	994601	24634,03	2,4768 %	
2056	991834	24753,12	2,4957 %	
2057	988948	24869,60	2,5148 %	
2058	985887	24981,99	2,5340 %	
2059	982609	25089,10	2,5533 %	
2060	979078	25189,88	2,5728 %	
2061	975275	25283,68	2,5925 %	
2062	971178	25369,76	2,6123 %	
2063	966718	25446,14	2,6322 %	
2064	961893	25512,51	2,6523 %	
2065	956702	25568,64	2,6726 %	
2066	951155	25614,54	2,6930 %	
2067	945232	25649,46	2,7136 %	
2068	938956	25673,76	2,7343 %	
2069	932366	25688,28	2,7552 %	
2070	925458	25692,70	2,7762 %	

LIITE 2: Skenaarion 2 perustana olevat arvot sekä näiden pohjalta tehty ennuste

	16-34-vuotiaat			
	Väestömäärä	Työkyvyttömyyseläkkeensaajat	Työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus	Työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden vuosittainen muutos
2002	1230148	16557	1,3459 %	
2003	1222408	16608	1,3586 %	0,9432 %
2004	1223877	16925	1,3829 %	1,7864 %
2005	1228123	17385	1,4156 %	2,3627 %
2006	1237423	17902	1,4467 %	2,1999 %
2007	1250145	18621	1,4895 %	2,9578 %
2008	1267303	19448	1,5346 %	3,0272 %
2009	1275593	20190	1,5828 %	3,1406 %
2010	1280992	20644	1,6116 %	1,8177 %
2011	1284370	21304	1,6587 %	2,9256 %
2012	1285907	21638	1,6827 %	1,4464 %
2013	1286605	22060	1,7146 %	1,8950 %
2014	1284313	22553	1,7560 %	2,4173 %
2015	1281070	22949	1,7914 %	2,0135 %
2016	1279781	23380	1,8269 %	1,9807 %

	Väestömäärä (16-34-v.)	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajat	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuus	Työkyvyttömyys- eläkkeensaajien osuuden muutos (edellisvuoteen verrattuna)
2017	1272421	23602	1,8549 %	1,5334 %
				Keskimääräinen osuuden muutos:
				2,1632 %
		TK- eläkkeensaajien tuleva määrä	Tuleva osuus, mikäli prosenttiosuus kasvaa 2,16% vuodessa	
2018	1262689	23928,13	1,8950 %	
2019	1257134	24338,18	1,9360 %	
2020	1254693	24816,38	1,9779 %	
2021	1254015	25339,49	2,0207 %	
2022	1255437	25916,98	2,0644 %	
2023	1253196	26430,34	2,1090 %	
2024	1251634	26968,42	2,1547 %	
2025	1249052	27494,95	2,2013 %	
2026	1247573	28056,45	2,2489 %	
2027	1243992	28581,08	2,2975 %	
2028	1242031	29153,30	2,3472 %	
2029	1238590	29701,42	2,3980 %	
2030	1235956	30279,38	2,4499 %	
2031	1233108	30863,08	2,5029 %	
2032	1229235	31431,67	2,5570 %	
2033	1224603	31990,58	2,6123 %	
2034	1216084	32455,23	2,6688 %	
2035	1206526	32896,68	2,7266 %	
2036	1197455	33355,61	2,7855 %	
2037	1188539	33823,42	2,8458 %	
2038	1178452	34261,80	2,9074 %	
2039	1167088	34665,40	2,9702 %	
2040	1155570	35065,76	3,0345 %	
2041	1142595	35422,04	3,1001 %	
2042	1129528	35774,42	3,1672 %	
2043	1115579	36096,92	3,2357 %	
2044	1100715	36386,40	3,3057 %	
2045	1085230	36650,53	3,3772 %	
2046	1070630	36939,60	3,4503 %	
2047	1056189	37229,63	3,5249 %	
2048	1042843	37554,35	3,6012 %	
2049	1030190	37901,20	3,6790 %	
2050	1019389	38315,10	3,7586 %	

2051	1010643	38808,07	3,8399 %	
2052	1004063	39389,42	3,9230 %	
2053	999889	40074,18	4,0079 %	
2054	997273	40833,94	4,0946 %	
2055	994601	41605,46	4,1831 %	
2056	991834	42387,20	4,2736 %	
2057	988948	43178,10	4,3661 %	
2058	985887	43975,57	4,4605 %	
2059	982609	44777,46	4,5570 %	
2060	979078	45581,68	4,6556 %	
2061	975275	46386,80	4,7563 %	
2062	971178	47191,14	4,8592 %	
2063	966718	47990,55	4,9643 %	
2064	961893	48783,95	5,0717 %	
2065	956702	49570,26	5,1814 %	
2066	951155	50348,91	5,2934 %	
2067	945232	51117,73	5,4080 %	
2068	938956	51876,74	5,5249 %	
2069	932366	52626,94	5,6445 %	
2070	925458	53366,99	5,7665 %	

LIITE 3: Skenaarion 3 perustana olevat arvot sekä näiden pohjalta tehty ennuste

	16-34-vuotiaat			
	Väestömäärä	Työkyvyttömyyseläkkeensaajat	Työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus	Työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden vuosittainen muutos
2010	1280992	20644	1,6116 %	
2011	1284370	21304	1,6587 %	2,9256 %
2012	1285907	21638	1,6827 %	1,4464 %
2013	1286605	22060	1,7146 %	1,8950 %
2014	1284313	22553	1,7560 %	2,4173 %
2015	1281070	22949	1,7914 %	2,0135 %
2016	1279781	23380	1,8269 %	1,9807 %
	Väestömäärä (16-34-v.)	Työkyvyttömyyseläkkeensaajat	Työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus	Työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden muutos (edellisvuoteen verrattuna)
2017	1272421	23602	1,8549 %	1,5334 %

				Keskimääräinen osuuden muutos:
				2,0303 %
		TK- eläkkeensaajien tuleva määrä	Tuleva osuus, mikäli osuus kasvaa 2,0303% vuodessa	
2018	1262689	23897,00	1,8925 %	
2019	1257134	24274,91	1,9310 %	
2020	1254693	24719,66	1,9702 %	
2021	1254015	25207,90	2,0102 %	
2022	1255437	25748,86	2,0510 %	
2023	1253196	26224,73	2,0926 %	
2024	1251634	26723,81	2,1351 %	
2025	1249052	27210,12	2,1785 %	
2026	1247573	27729,69	2,2227 %	
2027	1243992	28211,46	2,2678 %	
2028	1242031	28738,85	2,3139 %	
2029	1238590	29241,09	2,3608 %	
2030	1235956	29771,32	2,4088 %	
2031	1233108	30305,76	2,4577 %	
2032	1229235	30823,93	2,5076 %	
2033	1224603	31331,22	2,5585 %	
2034	1216084	31744,95	2,6104 %	
2035	1206526	32134,88	2,6634 %	
2036	1197455	32540,80	2,7175 %	
2037	1188539	32954,26	2,7727 %	
2038	1178452	33337,96	2,8290 %	
2039	1167088	33686,79	2,8864 %	
2040	1155570	34031,52	2,9450 %	
2041	1142595	34332,58	3,0048 %	
2042	1129528	34629,01	3,0658 %	
2043	1115579	34895,74	3,1280 %	
2044	1100715	35129,82	3,1915 %	
2045	1085230	35338,81	3,2563 %	
2046	1070630	35571,20	3,3225 %	
2047	1056189	35803,85	3,3899 %	
2048	1042843	36069,16	3,4587 %	
2049	1030190	36354,94	3,5290 %	
2050	1019389	36704,14	3,6006 %	
2051	1010643	37128,03	3,6737 %	
2052	1004063	37635,19	3,7483 %	
2053	999889	38239,65	3,8244 %	
2054	997273	38913,94	3,9020 %	
2055	994601	39597,62	3,9813 %	
2056	991834	40289,15	4,0621 %	
2057	988948	40987,52	4,1446 %	

2058	985887	41690,23	4,2287 %	
2059	982609	42395,22	4,3146 %	
2060	979078	43100,51	4,4022 %	
2061	975275	43804,76	4,4915 %	
2062	971178	44506,35	4,5827 %	
2063	966718	45201,41	4,6758 %	
2064	961893	45888,93	4,7707 %	
2065	956702	46567,92	4,8675 %	
2066	951155	47237,89	4,9664 %	
2067	945232	47896,81	5,0672 %	
2068	938956	48544,77	5,1701 %	
2069	932366	49182,73	5,2750 %	
2070	925458	49809,47	5,3821 %	